

PANNONTÜKÖR

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

2020/3

www.pannontukor.hu

EGYMONDATOK

BENE ZOLTÁN: Március	3
BUBITS TÜNDE: Április	6

MŰFORDÍTÁS

DARIUSZ TOMASZ LEBIODA: Poncius Pilátus – Cséby Géza fordítása	9
JERZY FRYCKOWSKI: Jerzy Popieluszko levele édesanyjának – Cséby Géza fordítása	10
EWA ZELENAY: határ – Cséby Géza fordítása	11
ANDRZEJ GRABOWSKI: Rendrakás – Cséby Géza fordítása	12
MILÓSZ MANASTERSKI: Hogyan jutott el Istvánmaci Lengyelországba? – Cséby Géza fordítása	13

SZÉPIRODALOM

JUHÁSZ RÓBERT: Apránként; Levél az októberi erdőből; A margóra	14
BÁTYI ZOLTÁN: Vashíd a Maroson	16
KARKÓ ÁDÁM: Megye	18
BURNS KATALIN: Inzultus a kettes metró vonalán	19
WOHNER DÓRA: repülő; Egon Schiele; (kon)temporális szerelem	21
GORONDY-NOVÁK MÁRTON: A sárkány	22
KOPRIVA NIKOLETT: Ha kiszakítanánk; Csodák; Kávék; Háromszázhusz	29
PAP ÉVA: Szomjúság	31
ZÖLDI MELITON: Dalolászó gyökerek; Rally; Juniverz	33
Urbán Péter: A Leteremtés könyve	37

DEBÜT

GÁSPÁR SÁRA: Szanatórium utca (Vadaspark)	39
HEMZŐ CSENGE: Álmodok veszni	41

ELÉRHETETLEN FÖLD 50

BAKONYI ISTVÁN: Elérhetetlen föld újra	43
---	----

ZRÍNYI 400

MIHOVICS JÓZSEF: Muraköz Tassója, aki Homéroszhoz és Vergiliushoz mérhető	45
--	----

KANIZSAI SOROK

RIERSCH ZOLTÁN: Csillagos ég a takaróm; Még egyszer átélni ölelésem	50
VARGA ZOLTÁN: Drót; Kitekintve; Az igazán jók	52
FA EDE: Az abszurd világ kiútkeresése a ionesco-i székek színpadán	53
Kunics Zsuzsa: A fényképezés kezdetei Nagykanizsán	55
Kardos Ferenc: Ítélező; Karanténtalan	73

HELYTÖRTÉNET

Bekő Tamás: Bűn és bűnhődés (?) – Dr. vitéz Hunyadi László Zala vármegyei alispán felelősségének kérdése a vészkorszak idején	75
--	----

TANULMÁNY, KRITIKA

FODOR JÓZSEF PÉTER: „Semmi sem baj, csak az egész.” – Bereményi Géza Magyar Copperfield című könyvéről	86
SZEKRÉNYES MIKLÓS: „Csernobil és Irapuato – a magyar futball utolsó sikerorszakának szomorú krónikája”	90
Cséby Géza: „Egyszerű emlék ez, de mégis magasztos” – Petneki Áron Krakkót látni – és megírni című munkájáról	91
FÜLÖP ENIKŐ: Valami unortodox – Gáspár-Singer Anna Valami kék című kötetéről	94
DRÁVUCZ ZSOLT: Egy élet fényképekbe zárva – Bartis Attila A vége című regényéről	96

TÁRSMŰVÉSZETEK

MAJOR KATALIN: Teremtő félelem – Gondolatok Tóth Xénia Általános félelmek című kiállításáról	98
KOSTVÁL LÁSZLÓ: Trianon emlékezete – Kísfaludi Strobl Zsigmond Észak szobra című alkotásáról	102
KARKÓ ÁDÁM: Hazánkban élni – Tóth Barnabás Akik maradtak című filmjéről	105

KANIZSAI LEVELESLÁDA

Kardos Ferenc rovata	108
-----------------------------	-----

HÍREK	109
SZERZŐINK	110

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

Szerkesztőbizottság:

Cséby Géza (Keszthely)
Hóbor Erzsébet (Zalaegerszeg)

Szerkesztőség:

Bubits Tünde – főszerkesztő
Nagygéci Kovács József – főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos – munkatárs
Vörös István – munkatárs

Rovatvezetők:

Gál Soma – vers
Bene Zoltán – próza
Izsó Zita – műfordítás
Ayhan Gökhan – debüt
Nagygéci Kovács József – kritika
Molnár András – helytörténet
Kostyál László – képzőművészet
Turbuly Lilla – színház
Tóth László – zene

Szeglet Lajosné Dömötör Annamária – olvasószerkesztő
Karkó Ádám – szerkesztőségi asszisztens

Online: www.pannontukor.hu
Online-főszerkesztő: Nagygéci Kovács József

Készült Zalaegerszeg MJV és Nagykanizsa MJV Önkormányzata, a Magyar Művészeti Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával.

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900 Zalaegerszeg,
Landerhegyi út 21.
Tel: 06/92 951-513
E-mail: pannontukor@gmail.com

Kiadja a Pannon Írók Társasága

Felelős kiadó: Gyimesi Endre elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással, mely a szerkesztőség címén igényelhető.

Számlaszám:
Zalavölgye Takarékszövetkezet, Zalaegerszeg
75500258-10809415

Ár
1000 Ft/szám
4500 Ft/év

ISSN 1219-6886

Lapterv:
Náspáng Grafika
Nyomdai munkák:
Göcsej Nyomda
8900 Zalaegerszeg,
Bajcsy-Zsilinszky tér 2.
E-mail: info@gocsejnyomda.hu

HALVAX JÓZSEF (1815-1877) polgármester 1868 és 1872 között készült egészalakos portréja, Lingg Gyula felvétele (Thúry György Múzeum) – A cikkben a 22. számú kép

Bene Zoltán

Egymondat – 2020. március

Március 1.

A kutyaóvoda, ahová járunk, kinn van a város szélén, ha villamossal megyünk, gyalogolhatunk még vagy két kilométert, ha busszal, túl korán érkezünk, nehéz eldönteni, melyiket válasszuk a két jó lehetőség közül, végül a busz és a helyszínen töltött hosszabb ráhangolódási idő mellett döntünk.

Március 2.

Hónap első hétfője, tehát Makóra megyek; a helyközi járat magasából Klárafalva és Ferencszállás házait, udvarait figyelem, és ezúttal sem találok egyetlen jelet sem, amely jólétre utalna.

Március 3.

Petró Jani barátom számára szerintem fontos ez a dátum – ekkor játszoták az első hivatalos jégkorong-mérkőzést Montreálban, 1875-ben.

Március 4.

Egy barátommal koradélután arról beszélgettünk, valójában mi a csuda is ez a vuhani vírus, bölcseket mondtunk és nevetgélünk – erre estére a miniszterelnök bejelenti, hogy elérte Magyarországot: két fertőzöttünk van.

Március 5.

Csütörtökönként Pest; az oszkar, azaz telekocsi a Mérey utcából indul és a Népligetnél tesz ki, ezúttal nem csak órát tartok a Károlin, de választmányi ülés is van az Írószövetségben, estére holtfáradtan érek haza – csak a szokásos.

Március 6.

A kutyát visszük oltásra, közben az oltásellenesek járnak a fejemben, akik vélhetően nem olvasták Bereményi Géza *Eldorádóját* és nem látták a filmet sem, nem bántják őket álmukban a torokgyíkos gyerekek tetemei.

Március 7.

Abe Kóbó könyveit a születésnapján sem találni jó helyen a legtöbb könyvesbolt polcán: a k betűhöz sorolják; pedig itt, Magyarországon nem szokatlan, hogy a családnév áll elől...

Március 8.

Vasár- nő és névnap, ebben a sorrendben.

Március 9.

Volt régen egy Hétfő reggel nevű egyetemi zenekar, s ahogy eszembe jut, a kilencvenes évek hétfő reggelei valahogy sivárabbaknak tűnnek a mostaniaknál.

Március 10.

Az apám ma 73 éves.

Március 11.

A feleségem már tegnap óta tudja, hogy bizonytalan ideig nem tarthat *kontaktórákat* a szegedi egyetemen, ma érkezik a levél a postafiókomba, hogy nekem sem kell utaznom holnap, a Károli is távoktatásra áll át.

Március 12.

Nem tudjuk, mi következik, miféle járvány, milyen katasztrófa; hogy következik-e egyáltalán valamiféle, de ha ezen a napon sétálok a vársomban, egy katasztrófa óhatatlanul eszembe jut: az 1879-es Víz, amely elmosta Szegedet.

Március 13.

Ha nem az 1879-es árvíz mossa el Szegedet, hanem az 1970-es, ma vélhetően egy csúnya betonrengetegben élnénk.

Március 14.

Hétfőtől bezárnak az iskolák, illetve átköltöznek a világhálóra, póklászhat majd tanár és diák.

Március 15.

Ma mindenki maga dönthet, miként ünnepel, vagy nem ünnepel.

Március 16.

Weiner Sennyey Tibi barátom keresett meg azzal, vezessek naplót a Dróton a *veszélyhelyzet* idején, s én, talán azért, mert soha életemben nem vezettem még naplót, beleegyeztem.

Március 17.

Nem csak naplót nem írtam soha, de világjárványból is ez az első, amiben részem van – jó lenne hinni, hogy egyben az utolsó is.

Március 18.

Nem tudom, ki hogyan képzelte a veszélyhelyzetet, de alighanem mindenki másképpen, mint amilyen ez.

Március 19.

Novalis szerint minden, „ami a legjobb”, betegséggel kezdődik.

Március 20.

Betegséggel kezdődik minden Friedell szerint is; nem is vitatkozom; ahogyan a veszteség is válhat olyanná, akár a kidőlt fák, vagy az elsüllyedt hajók, burjánozhat rajtuk az élet.

Március 21.

A pofakönyvben megosztott montázs bal felén egy Marvel-szuperhős, a jobb felén egy fiatal lány látható, laza, otthoni öltözékben; a felirat: *nem gondoltam, hogy ha megmentem a világot, a mackónadrágomban teszem majd, a kanapén ülve, a tévé előtt.*

Március 22.

Kínában a karantén és az ipari termelés visszafogása miatt újra előbukkan éjjelente a csillagos ég – Kant mosolyog.

Március 23.

Meghalt Gyömbér, Petró Jani barátunk kutyája, mondom Tódinak, a kutyánknak, ezerféle rossz érzéssel.

Március 24.

1882-ben ezen a napon jelentette be Robert Koch, hogy azonosította a tuberkulózis baktériumát, ez tehát egy szerencsés nap a tüdőre nézve, bizakodhatunk.

Március 25.

Az édesanyám 71 éves; ráadásul a névnapja is ma van – a nagyszüleim praktikus emberek voltak.

Március 26.

Mazochista hajlamaimnak engedve felütöm a pofakönyvet, és egy idő után már csak az jár a fejemben, hogy a kételyt nem ismerő emberektől ments meg, Uram, minket.

Március 27.

Az ember csak üldögél otthon a karanténban, és olvas, halmozza az információkat, mint például, hogy 110 évvel ezelőtt Szatmárökörítón (ma Ökörítófülöpös) 312 ember égett meg egy kocsmá udvarán.

Március 28.

Ma lépett életbe a kijárási korlátozás – talán ezért, talán másért, de tegnap délután, kutyasétáltatás közben annyi emberrel találkoztam az utcán, mintha semmiféle veszélyhelyzet nem lenne.

Március 29.

Kutyasétáltatás a templom mellett, végig a Váradi utcán, egészen a Szabadság térig – Tódi vagy mi élvezzük jobban?

Március 30.

A baglyok éjszaka olyan hangokat hallatnak, mintha valaki egy elnyútt sípot fújna; el se hinném, hogy ezek tényleg baglyok, ha nem mondanák többen is, hozzáértők, hogy azok bizony; egyre többen költöznek a városba, sötétedés után az olyan apró kutyákat, amilyen a csivava vagy a yorki, kockázatos sétáltatni, mert a baglyok a faágon ülve ugyan hangosak és idegesítőek, vadászat közben azonban nesztelenek, pontosak és halálosak.

Március 31.

A rosseb esne ebbe a karanténba, hallom az utcáról egy régimódi úrtól, aki vélhetően nincs tisztában azzal, hogy a rosseb fekélyt jelentett hajdan, méghozzá vélhetően szifilisz (bujakóros, francos) kelevény.

Bubits Tünde

Egymondatok – április

Modalitások

Április 1.

Bárcsak valaki azt mondaná, mindez csak áprilisi tréfa!

Április 2.

„Rettenetes, hogy a tényektől sosem tudhatjuk meg a valóságot.” (Rilke)

Április 3.

Mi történik velünk, tulajdonképpen ez egy zajtalan világháború? Hogyan nevezzük valójában? Hogyan neveztetik majd 30 év múlva? Talán azt még megtudom.

Április 4.

„A rossz gondolatok kóbor macskaként visszajárnak, ha figyelemmel eteted őket, híznak és egyre többen lesznek. Úgyhogy akkor most próbáljunk meg nem megőrülni, jó kis program, mi?” (Bödöcs Tibor)

Április 5.

A kert veteményesében vakondot fogtunk, finom, selymes bundájút, átdoztuk a szántásba.

Április 6.

Délelőtt megint ott turkált az éppen kibújt sárgarépában, most messzebbre hajítottuk, távolabb jobban tudjuk szeretni, van ez így mással is.

Április 7.

Cukormentes cukor, tanármentes iskola, diákmentes tanítás, a valóság fikciói.

Április 8.

Néha gondolok arra, ha most minden normális lenne, hol is lennék, mit csinálnék! Feltételes mód, te ördögi találmány, diabolus in cogitatum!

Április 9.

Termeld ki magadból a saját mesteredet!

Április 10.

„A kereszt mint szimbólum gazdag jelentései között ott lehet az is, ahogy rá nézve az ember előbb meghajol, majd szépen lassan felemeli és körbehordozza a tekintetét: látni a megváltandó világot és ebben a megváltandó világban saját magát, és amit a legfontosabb tudni, látni: a világ Megváltóját, aki az első Ádámmal a világba jött, és már a következő generációban mindent eluraló bűn hatalmát megtörte.” (Nagygéci Kovács József)

Április 11.

„A kártya ki van osztva. Reszketünk,
Észak, Kelet, Nyugat és Dél kezében,
bubik, királyok, dámák jelmezében
s szótlánul várjuk, mit tesz végzetünk.” (J.A.)

Április 12.

Emlékszem annak idején Pécs belvárosát járva akkori mentorommal, H. N. P.-rel azon gondolkodtunk, még mennyi időnk van József Attilához képest, hogy mikor leszünk 32 évesek, most pedig arra gondolok, mennyien vannak már mögöttem, s egyre kevesebben előttem.

Április 13.

Erdélynek régi együgyű alázatos ideiben való gazdagságából ez mostani kevély, cifra felfordult állapotjában koldússágra való változása című művében Apor Péter ezt írta 1736-ban: „... úrfiak, alávaló, fő és nemes emberek húsvét másnapján az az vízben vetü hétfün járták a falut, erősen öntözték egymást az leányokat hányták az vízben ...” Az idén személyes találkozás nélkül, virtuálisan locsolkodtunk.

Április 14.

Szeretem a kertet, szeretem a kerti munkákat, vajon én mi vagyok a veteménynek, a hagymának?

Április 15.

Átszorongani egy éjszakát, átszorongani egy életet...

Április 16.

Amikor egy kedves ismerősöm kénytelen volt leszokni a nikotinról, megkérdeztem tőle, nem hiányzik-e? Én folyamatosan dohányzom az agyamban – válaszolta. Azóta értem, miért dolgozom folyamatosan az agyamban, ha éppen látszólag semmit sem csinálok. Jobb, ha magunkhoz őszinték vagyunk az addikciót tekintve.

Április 17.

Betonoztunk ma, ez is egy alkímia, a beton csodás anyag, mekkora találmány!

Április 18.

Magam vagyok saját rabszolgatartóm. Napi 12 óra munka, az sok vagy elég?

Április 19.

A világon a legkedvencebb helyem a kerti pad, ahol megisszuk a délutáni kávé. Szépek a zalai dombok, valami női elfogadás árad belőlük, biztonság. Szeretem ezt a remeteséget.

Április 20.

„A többi, néma csend.” (Shakespeare)

Április 21.

Végre tudunk dolgozni az NKA-pályázaton, addig is új stratégiát kidolgozni a túlélésre, ez az idejünk.

Április 22.

Videót készítettünk a kertben a könyvtár kérésére, mit csinálok a karantén idején témában. Lányom vette fel, unokám sertepertélt, kis mufurc, szeretem vele újralátni a világot.

Április 23.

Mégis a főzés a legnagyobb alkímia, új minőséget létrehozni az összetevőkből, aztán magunkba temetni, hogy épüljünk, és aztán újat kitalálni, hogy meg ne unjuk! Igazi boszorkányság! Mit ír erről a Malleus maleficarum?

Április 24.

Most még nem nyomtatunk lapszámot, online fut a szekér, jó kocsisa van!

Április 25.

Kész a lapszám, mindig büszkeséggel tölt el, ha megszületik, bármennyi probléma előzi is meg. Most azért több jutott, bevallom, nem így terveztük.

Április 26.

A vakond mellett kósza pocok jár a kertben a szomszéd szerint. Milyen szépen őrzi a rendszertan nyelvünket, milyen ritkán használjuk ezt a szót, maximum így: kósza gondolat. Nem is tudom, mikor mondtam utoljára.

Április 27.

Miért változik át minden szobabicikli szobainassá?

Április 28.

Írni, írni, írni, egyre közelebb a regény leadásának határideje!

Április 29.

Minden lemaradást behozni: íróit, szerkesztőit, háziasszonyit, tanárit! – szólt a vezényszó egy hónapja, mint a hógolyóból a hóember pocakja, továbbgörgettem a feladatokat, lassan lavina zúdul rám, temet maga alá.

Április 30.

Münchhausen báróként kihúdom magam a lavina alól, minden megoldás alapképlete ez.

Dariusz Tomasz Lebioda

Poncius Pilátus Poncjusz Piłat

Hisz nem tudtam a Názáreti Jézust nem elítélni
összegyűjtötte a népet és azt mondta – király vagyok

Annás és Kajafás a zsinagógában
a jó hírekre várták

és csak a vér és rettegés tudta megtartani
a rendet a távoli Júdeában

a pészah ideje volt és a tömeg így kiáltott
– engedd szabadon Barabást Barabást

belenéztem a tanító szemébe
és láttam benne a fényt

mégsem tudtam megmenteni
a halál nem sokat számít

a méltóság Róma
rettegett arca

pészah ideje volt és a tömeg ordított
engedd szabadon Barabást Barabást

ő pedig előttem állt oly törékeny volt
mint a jáspis és oly büszke mint az onix

ezért megparancsoltam megkorbácsolni
majd keresztre feszíteni

egyetlen arcizma sem
rándult meg

egyetlen könnycsepp sem
gördült le arcán

megmostam kezemet amelyen
nem volt vér

pillantásommal elkísértem
majd megmártóztam a fürdőben

később számosakat keresztre feszítettem
gonosztevőket lázadókat orvosokat

a méltóság Róma
rettegett arca

nem tudom miért éppen
őt választották

és azt sem tudom ki árult be
s a császár

miért hívott villámgyorsan
a fővárosba

nem kértem helyet a történészek
annaleseiben

nem akartam hogy sokáig
emlékezzenek rám

az igazság az hogy a halál
nem sokat számít nem sokat

– sietősen felvágtam ereimet
és nyugodtan vártam

a rám boruló szikrázó sötétség
eljövetelét

Cséby Géza fordítása

Jerzy Fryckowski

Jerzy Popieluszko levele édesanyjának

Anyám
Kápolnám szűkebb lett
Mérete egy autó csomagtartója
Tudom Krisztus már járt itt
Ott az emelő és pótkerék között
Nem kapok levegőt
A felnippucoló-rongy számban
Az utolsó út íze

Ismét elesék
Nincs itt Veronika
Nyakamon a kő nehéz mint a kereszt
És Simon is messze van

Anyám
Mindig is mondtam
Hogy a Golgota itt van a Visztula partján
Lándzsa helyett az ávós gumibotja döfi oldalam
Nekik már ecetre sem telik

Ne rohanj Anyám
Nem érsz ide
A víztükör már összezárult
A meder iszapos és bizonytalan akár az ő hitük

Anyám
A levegő egyre fogy
Fulladok nem tudom
Elküldeni neked fiad utolsó búcsúszavát

Anyám
Ez csak egy kő
Elég kioldani a kötelet
És felemelkedem

Ewa Zelenay

határ granica

határ a bőr
s a levegő között

mely idegen, bár uralt és
belélegzett

engedetlenül összegubancolódott hajtincsek között
a szél közt, amely kéretlenül érint meg
körmök közt, melyek kemény asztallapoktól törnek

határ a megengedett és tilos között
mely korlátozott, előlem szigorúan elzárt

határ a férfi és nő között
akár közted és köztem

melyet állandóan, ám hiába
kísérlünk meg átlépni

Cséby Géza fordítása

Cséby Géza fordítása

Andrzej Grabowski
Rendrakás
Porządki

Itt az idő
kis szobánkat
összesöpörni
a szenteket kihordani az udvarra
talán elmennek sétálni.
Kinyitni
minden ajtót s ablakot
hogy kivigye a huzat
a falakba nőtt gombát

Itt az idő
a sötétítőket levenni
és kimosni a függönyöket
felvakarni a padló
sáros foltjait
és egyedül állni neki
a festésnek
mit a tetőnél kezdhünk

Cséby Géza fordítása

Miłosz Manasterski

Hogyan jutott el Istvánmaci Lengyelországba?

Ma van a Plüssmacik Napja. Elmondom nektek Istvánmaci történetét, aki eredetileg Stefán névre hallgatott volna... De kezdjük az elején.

Amikor Max tízedik születésnapját ünnepelte és kedvenc csokoládétortáját majszolta, Istvánmaci a hévízi dr. Moll Károly tér egyik boltjának polcán üldögélt. Várta a gyermeket, aki kiválasztja magának és magához öleli. Nem oly vidám egy magányos kismackó élete, főleg akkor, ha a szemközti polcokról folyamatosan tigris- és orrszarvúszemek villannak feléje. Éjszakánként, amikor a boltra sötétség szállott, a félelemtől István bundácskájának minden szőrszála felborzolódott.

Hosszúra nyúltak István nappalai a dr. Moll Károly-téri bolt polcán. Az éjszakák még rosszabbak voltak, bár a szemközti polc felől érkező szemvillanásokon túl, a tigris és az orrszarvú egyelőre nem jelentett számára komolyabb veszélyt. Az egyik augusztusi napon Istvánt furcsán beszélő kisfiú emelte le a polcról.

– Ő Stefán – monda a fiú lengyelül. – Mama, papa, ez ő.

István nem értette a fiú minden szavát, mert Magyarországon nevelkedett, de maci-intuíciói jóval többet értettek meg vele, mint amit egy átlag magyar megért a lengyel beszédből.* Azonnal felfogta, hogy a fiúnak jó barátira van szüksége. Kihegyzte hát lekonyult fülecskéit és oldalra billentette a fejét.

– Ez lesz a születésnap ajándékom – szólalt meg Max. A papa a macival együtt odalépett az eladó hölgyhöz és az ügy pénzügyi része rövidesen lezárult. A maci szorosan a fiú karjaiba simult. Hosszú utazásának első pillanatai voltak ezek.

Max egész magyarországi nyaralása alatt Stefánt kereste. Egyetlen játékboltot sem hagyott volna ki, legyen az épp Budapesten, vagy Keszthelyen. Ideutazáskor a repülőgépen még a kapitány-macit is szemrevételezte, melynek árát papája szívesen kifizette volna a légi-kísérőnek. De egyetlen macira sem passzolt a Stefán név. Egyetlen maci sem volt alkalmas arra, hogy barátjává legyen. Végül Hévízen, a dr. Moll Károly téren...

Amikor a kisfiú bemutatta maciját a kiváló magyar költőnek, papája barátjának Cséby Gézának, megkérdezte tőle, hogyan szólítsa meg Stefánt magyarul?

– Stefánt magyarul Istvánnak hívják – válaszolt a költő.

És így lett Stefánból, István.

A Lengyelországba vivő úton a maci nagyon jól viselkedett, Nem félt sem a repülőtéren vizsgálattól, sem a starttól, sem a landolástól. Nem félt akkor sem, amikor a repülőgép rázkódni kezdett és Max papája elmagyarázta, hogy ezt a turbulencia okozza. István nem tudta mi az a turbulencia, de mellette ült Max így egyértelmű volt, hogy semmi baja nem történhet.

Kedves István! Neked és valamennyi macinak, így az én öreg Ignácomnak szintúgy, bárhol is van most a világban, minden jót kívánok a Plüssmacik Napján!

Cséby Géza fordítása

* A magyarok gyakorlatilag semmit sem értenek abból, amit a lengyelek beszélnek, a lengyelek viszont egy szavát sem értik a magyaroknak.

Juhász Róbert

Apránként

Lassan hajlik helyére bennem a tartás.
A gyáva, megszokott, szabályos helyére.
A kényszer, mint fogszabályzó feszít, mihelyst
igazodok, rögtön húz a csavarokon.

A télbe fáradt favágók leltározzák,
hányszor tapintották a tüzelőt mire
az hamuvá vált. A fagyban mar a lélek
éhsége, az álmokat húsrá cserélem.

Nem tudom, mit kezdjek gyönyörű bőröddel.
Talán kitömhetném ígéreteimmal.
Apránként elérhetnék belőled. Mikor

tiszta lapok mögé bújva firkálni kezd
az élet, érmearcunk úgyszintén feldereng:
torz mosoly, mint szatír, ha szenved. Ruhában.

Levél az októberi erdőből

Hívtalak de nem volt térerőm mesélni
róla miként lett itt ősz tisztes távból mint
kutya melynek kigurult csontja a kapu
alatt s nem éri el bárhogy ugatja

figyeltem a fákat alájuk dőlve úgy
tetszett a felhőkben fonták karba kusza
ágaikat míg barnává rákosodott
a zöld s ereszen kavargott a légben.

Feküdtem csak s hagytam szaladjon minden
középre egyben zuhanjon rám az avar.
Itt vártam rád, bármimnek képzelhettelek.

Vakon tapogattuk az írást a bőrön
mohón tömtem zsebembe az erdőt s ha
szólok most is halkán roppan egy falevél.

A margóra

Minden nap felfestette őt a margóra.
Vastagnak tűnt a könyv. Folyton elmozdított
pár részletet a következő oldalon.

Kabátja alá rejtette a kötetet,
hullámok hajlították a szerzeményét
ahogy az alakok levet eresztettek
a szövetek közti hőben. Összegyűltek
a cseppfolyós mozdulatok s lefelé
iramodtak a ráncok medrében. Ennek
a sóízű folyónak sodorvonalán
hajóztak be a zsákfalvakba, melyeknek
fenekét észrevétlenül kirágta az
örökké növekvő fogú elvagyódás.

A parányi résen át kipergett szemük,
a legkevésbé fontos mozzanatokba
belekapott a szél. Alul egy kupacba
gyűlt minden súlyos és lényeges pillanat.

A sápadt vászonra az ujjbegyen pengő
ázott papírok darabos mozgófilmet
rajzoltak. Az alámondásos hang csúszott
de a záró jelenetre minden nézőt
átjárt a hála amiért önmagára
ismerhetett a pálcikafigurákban.

Bátyi Zoltán

Vashíd a Maroson

– Gyere, magyar, majd én mutatok. Gyere, csak jönni... – leptek meg az idegen akcentussal ejtett szavak, miközben nagyon okos telefonomat a szemem előtt tartva éppen arra készültem, hogy egy halálra ítélt, omladozó vashídról lefényképezsem a naplementét, a romániai Lippa városa és a máriaradnai kolostor közé befészkelődő fényeket.

– Gyere, magyar, mondom, gyere... – csörtetett egyre mélyebbre fülemben a hang. Én meg elrejtettem acom elől a telefont a belső zsebem mélyére, és néztem a férfit, talán ötvenéves lehetett, aki már meg is ragadta a vállam, nem vonszolt, nem kényszerített, de megmutatta, hogy ezen a vashídon most ő az úr, és nekem nincs más választásom, mint eltérni a parancsát.

– De hova hurcol, és honnan tudja, hogy magyar vagyok? – villantak elő egy, még az új évezred eleji bukaresti válogatott futballmeccs emlékei. Élőben néztem végig a Steaua stadionjában, és hallottam, milyen gyűlölködve zúgott-fütyült a román tömeg a magyar himnusz alatt, és milyen haraggal tombolt a magyar tábor hangja, amikor mocskos románozással válaszoltak a románul ordított gyűlöletre.

De hol van ide Bukarest, és hol a foci?

Figyeltem a férfi hatalmas tenyerét, ami úgy markolta a kabátomat, hogy a karom is fáj, és még a lábfejemben is ropogtak a csontok. Szólni nem merem. Inkább azt vizslattam, hogyan birkózza le a kíváncsiság minden félelmemet, mert hát mégis, mit akarhat tőlem ez a román? Aligha a lippai vashídon teszünk pontot évszázados haragokra, csukunk be százszor átírt történelemkönyveket, rajzoljuk át a határokat, mondtam volna, de akkor a férfi, aki alig tíz méternyit húzott magával, hirtelen megállt, rám nevetett, és a hegyek felé mutatott.

– Ez kell neked, te magyar. Innen jobb lesz a fotózás, hidd el, jobb. Ezerszer néztem már, van az kétezer is, hogyan fullad a Marosba Lipován a Nap.

És valóban, a rozsdás vasak keretén átnézve én is láttam már: ebből a szögből jobban kitarta szépségeit a táj. A férfira néztem, a férfi rám. Ő mosolygott, én még nem tudtam, mit kezdjek a mosolyával.

– Bocsánat, nem beszélni jól a magyart. Román vagyok. Bocsánat – mutatott a távoli hegyek felé, amik talán nem is hegyek, csupán dombok, ám nekem, szegedinek, aki már a Tisza gátjára felballagva is azt hiszi, hogy egy ugrással elérheti a felhőket, igenis hegyeknek, óriások, vagy inkább tündérek lakta hegyeknek tűntek azok a távoli vonulatok, amik lassan elnyelték a Napot.

– Bocsánat? Miért kér bocsánatot? Bár én beszélném így románt! – nevettem rá.

– Na ja, de nekem volt két feleség. Mind magyar – nevetett ő is. Aztán elkomorult az arca.

– És mind elhagyott. Az egyik menni temetőig, bele koporsóba. A másik menni Amerikáig, levelet se írt soha.

– Az baj – törtem meg a tíz másodpercig ránk fagyott csöndet.

– Baj? Nem is tudom – markolta a korlátot, és éreztem, temetőben is járkál most, Amerikában is.

– De azért nem haragudni a magyarra, ha asszony, ha férfi – fordult felém.

– Egyáltalán él itt még magyar? – fordultam a város felé.

– Kevés. Nagyon kicsi...

– És haragszanak még egymásra a románok meg a magyarok?

Fejét ingatva rám nézett. Talán azt kutatta magában, mit keres itt ez a kérdés, éppen itt, ezen a szétrozsdásodó hídon. Talán olyan szavakat akart összerakni, amikkel úgy tud válaszolni, hogy nagyon ne bántson, de azért igazat is mondjon.

– Kevés, az is kicsi. De van. Mert élni tudunk már, sokan jól élni is – mutatott a Maros túloldalán, a máriaradnai templomtól hazafelé induló, nyugati luxust idéző, magyar és román rendszá-

mú turistabuszokra. – De együtt élni? Hát azt még nem tudunk jól. De remélem, tanulunk – ült vissza az összecsuksútható horgászszékre.

– Indulunk? Már nagyon sötétedik... – kiabált a partról a barátom.

– Indulunk – kiabáltam vissza. És eszembe jutottak a lippai hídról olvasottak. „Az 1896-ban fölépített vashíd a város első állandó közúti hídja volt. Helyéről hosszú vita folyt a város német és román polgárai között, végül kompromisszumos megoldással olyan helyre építették, amely egyik fél érdekeinek sem felelt meg. Ma ipartörténeti műemlék...” – olvastam újra a minap, azt a naplementét leső tavaly novemberi szombatot felidézve, a Wikipédia szócikkét a lippai látványosságokról. Amiben a Marosba fulladó Napról és a segítőkész román magyar feleségeiről egy szót sem ejtenek...

Tóth Xénia: Általános félelmek

Karkó Ádám

Megye

Kemenespálfa,
Jánosháza
Nemeskeresztúr
Ukk, Ukk,
Nemeskeresztúr,
Ukk, Ukk,
Dabronc,
Türje,
Zalabér-Batyk,
Zalabér-Batyk
Zalabér, Zalabér,
Zalabér-Batyk,
Ukk, Ukk,
Pakod, Pakod,
Pókaszeptk,
Ukk, Ukk,
Pókaszeptk,
Ukk, Ukk,
Kemendollár,
Kemen, Kemen,
Kemendollár,
Ukk, Ukk,
Ukk, Ukk,
Iván, Iván,
Zalaszentiván,
Zalaszentiván,
Ukk, Ukk,
Zalaszentiván,
Ukk, Ukk,
Egerszeg,
Eger, Eger-
Egerszeg,
Ukk, Ukk,
Zala, Zala,
Egerszeg,
Zalaegerszeg,
Ukk, Ukk,
Egerszeg,
Ukk, Ukk.

Inzultus a kettes metró vonalán

A rendőrségi jegyzőkönyv nyelvezete a maga tömörségével, tökéletesen visszaadta az eset drámaiságát. Még a sokat látott igazságügyi szakértők is a szokottnál több időt töltöttek a jelentés fölött, mert a szövegből előugró szavak – indulat, keményfedelű könyv, súlyos testi sértés – lehetlenné tették, hogy a szem csak úgy tovább fusson rajtuk.

Pedig a szereplőkben nem volt semmi különleges. Lehetek volna bármelyik esti metrókocsi utasai. Ebből is látszik, hogy a dráma csírái mindenhol jelen vannak, sohasem tudhatjuk, mikor todul szélsőségekbe, indulatokba pár egyszerű szó vagy mozdulat.

Ezen a kivételes estén is épp csak egy pillanatig feslett fel a civilizációs burok a szereplők mindennapi viselkedésén.

S. Márta nem várt semmi rendkívülit, amikor leült a második kocsiba, maga mellé támasztott egy kisebb, házilag összeeszkábált transzparenst, szatyrából előhúzott egy könyvet, és az ölében kinyitotta azt. Igaz, néhány tekintetet magára vonzott a könyv; feltűnő volt, és ezzel S. Mártának számolnia kellett volna. A képzőművészeti album – amely a jegyzőkönyvben nagyméretű, keményfedelű könyvként szerepelt – tulajdonképpen szélesebb volt, mint S. Márta öle, ám egyik oldalán épp nem foglalt helyet senki, a másik oldalon ülő fiatalembert pedig a combjához érő könyvfedél egyáltalán nem zavarta.

K. Zsolt, aki a kellemes idő ellenére hosszú, nyitott ballonkabátot viselt, az Astoriánál szállt a szerelvényre. Az eset a következő, Blaha Lujza téri megállónál történt – ebből is érezhetjük, milyen gyorsan járta végig a jelenet a dramaturgiai stációkat. Bár a metrókocsiban voltak szabad ülőhelyek, K. Zsolt állva kapaszkodott meg az ajtó közelében, a szemüvegét idegesen tologatta az orrán, és láthatóan feszült idegállapotban járatta végig szemét az utasokon, akik erről igyekeztek nem venni tudomást. S. Mártának ez minden gond nélkül sikerült is, hiszen az impreszszionizmus rejtelmébe merült éppen, a színes reprodukciókkal díszített kiadvány oldalai közt lapozgatva.

K. Zsolt ekkor észrevehette a tőle pár lépésnyire ülő S. Mártát, mellette a transzparenssel, és ölében a nyitott albummal. Az albummal, amelyre később az „eszköz” szóval utalt, amikor a forgalmi ügyelet kihívta a mentőt, és K. Zsolt külön kérésére, a rendőröket.

A mozgólépcső tetején Márta még nem sejtett semmit, igaz, megfordult a fejében, hogy a transzparens, bár kicsi volt és mosolyogtatóan gyermeki rajz díszítette, okozhat némi feltűnést. Ebben a városban, az utóbbi időben amúgy is sok volt a „gyermeki”, és ő szerette ezt. Ilyen volt az az idős férfi is az aluljáróban, aki egy özönvíz előtti magnóval a földön, napszemüvegben vonaglott a fehérkesztyűs, lakkcipős popkirály örökzöldjeire. Korábban, még az Örsnél, Márta vidáman vette tudomásul, hogy egy amatőr rapper és a hangdrumos fiú, egyértelműen gyakorlati okokból, közös produkcióban egyesítették erejüket.

A transzparenst egyedül készítette el, gyermekei kritikus pillantásainak keresztüzében. Nem volt erőssége a rajz, de úgy gondolta, egy egyszerű kis grafikát még bevállalhat, egy skiccet, igaz, a tudás görög istennője, Márta gyenge rajzképességeinek köszönhetően, inkább egy viccmagazin pucér női karakterének tűnt fel. Háromszor futott neki, egy régi gimnáziumi tankönyv illusztrációját másolva, mire felvállalta az eredményt.

Az Alma Materért mindent – ezen rötyögött végig, miközben vastag filctollal, óvatosan róta a vonalakat az A3-as lapra. Aztán egy kiszuperált seprőnyélre celluxozta a művet.

S. Márta nem járt tüntetésekre. Most viszont, ha már régi munkahelye került veszélybe, összeszedte magát, és csatlakozott a csapathoz. Mikor, ha nem most? Igazság szerint, nemcsak a város, ő maga is gyermeki maradt. Valahányszor tüntető tömeg mellé sodródott, ijedten rezzent össze a hirtelen kiáltásokra, skandalásokra. Fiatalon nem szokott hozzá a zajos megnyilvánulásokhoz, később meg már zsigerileg taszította a ricsaj. Nem baj, gondolta. Kimegy az épülethez, beáll az

emberek közé, az egész nem lesz több egy óránál. Meg is könnyebbült, amikor néhány beszéd után sikerült elszabadulnia. Felemelő érzés volt, hogy végigcsinálta. Hazafelé indulva betért a kedvenc könyvesboltjába is, ahonnan még zárás előtt távozott, egy akciós képzőművészeti albummal. Odakint a tüntetés még töretlen erővel zajlott, bár látott másokat is, akik elhagyták a gyülekezést, és tábláikat a magasból leeresztve igyekeztek hazafelé.

K. Zsolt, akit a kétes hírű portálok szerzői később szemüveges, ballonkabátos férfiként emlegettek, maga elé motyogva szórt átkokat egy ismeretlen embercsoport felé. A tanúk szerint vissza-visszatért mondandójában a „rohadék buzeráns” kifejezés, illetve a „takarodjatok” felszólítás. K. Zsolt kezdetben csak egy-egy lépést téve, majd a metrókocsiban fel-alá lépkedve monologizált, de S. Márta még ekkor sem észlelte, hogy K. Zsolt indulatainak célpontjává lassacskán ő maga vált, a mellette nyugvó, művészileg kidolgozatlan Minervájával.

Nélkületek már a tévét se lehet bekapcsolni! – Az emelkedő hangerőt hallva az utazóközönség felfigyelt a kibontakozó jelenetre. K. Zsolt megállt a nyitott album fölött, melynek lapjain éppen Monet azúrkék víztükre feszült. Ő mégsem a reprodukciót figyelte, hanem a kidekorált rajzlapot, Márta válla magasságában.

Mártában igazából csak itt tudatosult, hogy a metróban hóbörgő személy kifejezetten órá fókuszál, vele és a kellékével foglalkozik. Egy gyors mozdulattal megragadta a transzparenst, ugyanabban a pillanatban, amikor K. Zsolt keze elkapta a nyél tetejét.

Nektek semmi sem jó. Szemét, áltudós banda.

Valamiféle ösztön vezérelhette Mártát, amikor a nyelet markolászó kezét ellökte – ez a védelmi reflex különben őt, magát is meglepte. K. Zsolt kis terpeszbe helyezkedett, két kézzel megragadta a fém kapaszkodót, és Márta fölé tornyosult. Csak most nézte meg alaposabban a képet. Márta figyelme kitért bizonyos, általa fontosnak ítélt részletekre: a sisakra, amit meglepően nehéz volt megrajzolni, a tógán elhelyezett két, jelzésszerű redőre, az ajkakra, amelyek kifejezetten jók lettek, és az egyik fedetlen kebelre, amely a párjához képest aránytalanul teltre sikerült. K. Zsolt megvetően legeltette rajtuk a szemét.

Hülye ribanc!

Mintha csak rendezői utasításra, S. Márta tenyereit a vaskos művészeti album fedelei alá csúsztatta, majd a könyvet megemelve, hangos csattanással csapta össze a fölé magasodó K. Zsolt állkapcsán. A tanúk szerint ezután megragadta a transzparenst, és annak nyelével a visszaütni próbáló férfi lágyékába döfött.

A metró nagy robajjal besiklott a Blaha Lujza téri megálló peronja elé. S. Márta érzékei a katarzis hullámverésében teljesen kikapcsoltak. Nem észlelte a csodálattal vegyes tekinteteket, a mellette ülő fiatalember lábai előtt landoló szemüveget, nem látta az előtte tántorgó K. Zsoltot, nem érzékelte a metrókocsiban eluralkodott csendet sem. Az egyetlen dolog, amit meglátott, a szemközti ablaküvegen tükröződő saját elégedett, gyermeki mosolya volt.

Wohner Dóra

repülő

a szántók negyvenöt fokos szögbe dőlnek
elgörbülnek a vonalak
felhők vetik alattunk a fekhelyet
nem létezik hogy mindenünk lebeg

a zuhanástól mosolyom felfelé görbül
fölénk tornyosul az ég
és mindenem megnyugszik
mi halunk meg utoljára

Egon Schiele

*„A háborúnak vége, mennem kell.
Művészetemet csodálja a világ!”*

Lázás ágyán fekve
csukott szeme mögött a gondolatok
elárulták neki a csúfos kudarcot.
„Ki voltam? Mi végre?
Holtan is téged festelek az égre anyám!
Torz tested halott tagjai adtak
értelmet életemnek.
Téged kerestelek minden női kézben,
arcban, magamban,
de hiába festettem a vászonra szerelmet,
el egyedül temetnek,
anélkül, hogy tudnák,
amit festettem az a valóság.”

(kon)temporális szerelem

manapság a herceg hagyja el a cipőjét
elhajtja a kőröket mert retteg
a megfelelési kényszertől meg
amúgy sincs ideje hülyeségekre
hamupipőke aki figyelni hogy alul kinő-e
egy ideig néz nem tudja mi van
aztán szalad a herceg után a cipővel

A sárkány

Igazán számíthatott volna rá, mégis megdöbbsent, mikor közölték vele. Ha korábban a saját elbocsátására gondolt, úgy képzelte, hogy valamiféle természetfeletti jelei is lesznek. Például egy szokatlanul esős hétfő, esetleg villámlik is, kidől néhány villanyoszlop, vagy kisiklik a villamos. Vagy egy tikkadt nyári napon történik majd, amikor a Blaháról a Keleti csak messzi délibáb, és a nagy meleg miatt vizes palackokat osztogat az önkormányzat. Hartay Dezső elbocsátása ehelyett pontosan olyan átlagos volt, ahogy a legtöbb idősebb szakembert nyugdíjazni szokták, leszámítva azt a tényt, hogy Dezső nem volt még nyugdíjas korban. Egy jelentéktelen őszi napon történt, nem volt sem hideg, sem meleg, a szél is alig lengedezett.

Mikor hétfő reggel megérkezett, egy cetli várta az asztalán, rajta vastag filccel a felhívás: „Kiss Dominik visszahívást kér!”. Az osztályvezető hívatta. Meglepődött, hiszen hónapok óta alig beszélt a főnökével, hirtelen nem is tudta mire vélni az újszerű érdeklődést. Néhány perc múlva Dezső félszegen kopogtatott a főnök ajtaján, jó előre megtervezve a koppintások számát és erősségét, hogy határozottnak is tűnjön, de rámenős se legyen.

A beszélgetés rövid volt és célratörő. Dezső úgy tűnik, elvesztette az érdeklődését, demotiválttá vált, munkáját nem érzi egészen magáénak, pedig az minden dinamikus növekvő vállalatnál elvárás volna. Az osztályvezető leszögezte, hogy a cégnél immár egy egészen más típusú vállalati kultúrát szeretnének meghonosítani, melyhez mindenkinek, éspedig kivétel nélkül, alkalmazkodnia kell. Gondok vannak továbbá azzal is - folytatta enyhe szigorral az osztályvezető -, hogy úgy tűnik, Dezső nem szeret csapatban dolgozni, a közösséget nem tiszteli, életéből nem veszi ki a részét, és egyáltalán, mintha elvesztette volna lojalitását a cég felé. Jól érzem? - kérdezte a főnök. Nem értem a kérdést -válaszolta Dezső magába zuhanva. Ennek már sajnos nincs jelentősége - mondta részvétlenül az osztályvezető. Sután megveregette Dezső vállát, és ahogy azt a *Hogyan légy oroszlán* című üzleti-motivációs szakkönyvben olvasta, erősen megszorította a kezét, mélyen a szemébe nézett, és további jó munkát, új kihívásokat kívánt neki. Elkészöntek egymástól. Dezső gyorsan összepakolt. Néhány kartondobozba belefért a huszonkét év, amit a cégnél töltött. Egy-két jegyzetfüzet, három kaktusz az otthonosságérzet miatt, mindenféle elhasznált kábelek és huzalok, egy csomó hivatalos irat és néhány CD, tele Demjén-számokkal.

Voltak jelek, gondolt vissza az idáig vezető bonyolult eseményláncolatra, mikor kilépett az épületből. A csapatépítő után is érezte már. Miután csapata - a Fekete sárkányok - szoros versenyben végül megnyerte a zsákban futást, a csapattagok a kereskedelmi igazgató nevét skandálták. „Hortobágyi, Hortobágyi!”. Dezső feszengett, zavartan nevetett az abszurd helyzeten. Egy hozzá hasonlóan régi kollégával próbált összenézni, lopva, ahogyan az öreg bennfentesek szoktak, de amikor oldalvást rásandított, látta, hogy ő is teli torokból élteti Hortobágyit. Ez de hülye, ez a Feri, gondolta vidáman Dezső, magában elegánsan-lemondón legyintve.

A vetélkedő után a portás Imrével ment el meginni egy sört, olyan meleg volt, jól esett neki. Így nem tudott részt venni a kézfogós-gabalyodós játékon sem, pedig rajta kívül az egész részleg ott volt.

- Igyunk még egyet? -kérdezte a portás Imre, és megtörölte gyöngyöző homlokát.

- Igyunk! Olyan meleg van most -mondta Dezső belenyugodva, és vágyakozva nézte a fiatal marketinges lányokat, ahogy az ugrókötelezés közben megfeszült rajtuk a szűk short, vagy „ját-szósruha”, ahogy a program-felhívásban állt. Dezső igen megszerette a ját-szósruhát. Később a cég történetéről szóló kvízben sem jeleskedett, csak a széksor szélén ült némán. Néha próbált beleszólni, közbevetni valami ironikus megjegyzést, amolyan öregesen szellemes mondatot, de senki nem nevetett rajta. Igaz, nem is figyeltek rá. A fiatalok gyorsak voltak, egymás szavába vágva hadarták a korábbi vezérigazgatók nevét. Végül a Fekete sárkányok csapata nyerte meg a kvízt, amelynek Dezső is tagja volt. Dezső az ünnepi pezsgőzésen is ímmel-ámmal vett részt,

titkon érezte, hogy nincs neki része a győzelemben, és ezt a többiek is így gondolták, ha egyáltalán gondoltak róla valamit. A nyertes csapat jutalma egy paintball-délután volt a második helyezett ellen, ahol végre valódi harci keretek között mérkőzhettek meg egymással, kiengedve a stresszes hétköznapi gőzét. Mintha nem lett volna elég, gondolta fáradtan Dezső.

Ahogy elbocsátásának szerteágazó okozatiságára visszagondolt, úgy érezte, mindebben a jutalom paintball is közrejátszhatott. Dezsőnek és csapatának a jogi osztály ellen kellett küzdenie. A fiatalok közül egy nagyhangú fiú odahívott mindenkit, beálltak egy körbe. „Karvalyfej”alakzat – mondta izgatottan. „Szétszórta támadunk, fedezzük egymást!” Kinevezte magát kapitánynak. Dezsőnek a hátsó osztagban jutott hely, ott tudja fedezni a többieket. „Éberség, srácok!” – szolt még oda izgatottan a fiatal menedzser. „Nem támadhatnak hátulról!” Dezső, persze, volt katona is, ez a kis paintball gyerekjáték lesz. Mi ez a dombiratosi hadgyakorlatokhoz képest!

Végül elsőként esett ki. Három perc alatt arcon lőtték egy festéklövedékkel. Nem fájt, volt rajta védőszemüveg. Barátságosan ránevetett a támadójára, de az észre sem vette, csak gyorsan visszahárított a bozótba, és egy Dezsőhöz hasonlóan könnyű prédát keresett, hogy elcsattinthatson egy festékgolyót a fején. Végül ismét a Fekete sárkányok nyertek. Mikor pezsgőztek a büfében, egy lány meg is jegyezte, hogy ennyi siker után a cégnél mindenki tudja majd, kik is ők. „Ott jönnek sárkányok” imitálta a lány izgatottan a munkatársak jövőbeli elragadtatottságát. Dezső ezt már nem akarta elképzelni, fáradt is volt az egész napos rohangálástól, beült hát az autóba, és hazament.

Másnap délben a kintinban ültek a kollégákkal. Dezső kedvetlenül elpanaszolta a csapatépítő élményeket, és hogy a karácsonyi jutalomból is kimaradt, ráadásul az osztályvezető mintha nem is venne tudomást róla, még akkor sem néz rá, ha éppen neki szánja a mondandóját. Ez igaz volt, Dezsőt úgy kezelték, akár egy molyrágta ruhadarabot, vagy mint a rég elhunyt apa kedvenc sövényvágó ollóját, amit valamiért – talán kíméletből, vagy a hozzáfűződő emlékek miatt, nem akartak kidobni.

– Dezső! Látszódnod kell! – mondta a kolléga tele szájjal, a hosszas tanakodás után kiválasztott rántott sajton nyámmogva. – Látszani kell a vezetőség felé – rizst kotort a villájára.

– Látszódni? Ebben a korban? – mondta Dezső, zavartan nevetett, majd villájával beleszúrt a rántott húsba.

– A tanulás élethosszig tart, itt nincs megállás – idézte barátja a cégfilozófia *Mérföldkövek* című fejezetét. – Talán, ha kicsit proaktívabb lennél, jobban látszanál!

Dezső azonban nem látszódot, és minden jóindulata, proaktivitása ellenére végül megváltak tőle. Elbocsátása napján, lassan bandukolt hazafelé. Nem volt még délután egy óra sem, betért hát egy kocsmába a Rákóczi úton. Sört ivott. Tudta, hogy haza kellene mennie, de olyan jól esett neki, ivott hát még egyet. És még egyet. Mikor a foglalkozásukra terelődött a szó, Dezső elmerengett kissé. Ki is ő? Nemrég rögtön rávágta volna, hogy egy multinacionális cégnél informatikus, sőt rendszerfejlesztő. Most elintézte annyival, hogy számítógépekkel foglalkozik. Nem szívesen nyitott volna azzal, hogy tulajdonképpen kirúgták, habár ez talán kölcsönzött volna neki némi tiszteletet. De nem, a pult mögötti megfakult Unicum-plakáton mélézva eldöntötte, hogy ő nem kér az effajta tiszteletből, ahogy azt az embert tisztelik, aki félig megfulladt már, de a felszínen lebeg még.

– Csillagpontos technika – mondta Dezső egy órával később, de már alig tudott beszélni. – Én vezettem be! Nekem köszönhetik. Nektek fogalmatok sincs, hogy mi a lófasz az a csillagpontos technika – dörögte elhalóan.

– Nincs, Dezső. Igazad van, tényleg nincs. De most már indulj haza – szolt megértően a pultos, és atyaián kitessékelte az utcára, hisz záróra volt már, és egyébként is túl késő a csillagpontos technikához.

Dezső ólomléptekkel dülöngélt haza az Astoriánál. Szánalmas kabátja suhogva csapdosta a hátát, ahogy a hajnali szélben várt az éjszakai buszra. Hazatérve bezuhant felesége mellé az ágyba, és akadó nyelvel, de a körülményekhez mérten pontosan mesélte elmi történet vele. Kata megértő volt.

– Neked múltad van, Dezső – mondta neki. – Szakmai múltad.

– Ez igaz, gondolta Dezső. Nélküle az egész cég a kőkorszakban ragadt volna. Mégis ki volt az, aki

bevezette a kétkomponensű ügyiratkezelési rendszert? Ő volt az, Hartay Dezső, és ezen mit sem változtat, hogy nem látszódott eléggé a vezetőség felé.

- Megoldunk mindent – biztatta a felesége. – Ha más nem, majd perelünk.
- Perelünk, igen. Az jó lesz – rebegette aléltan Dezső, azzal álomba merült.

*

Dezső új állás után nézett, több interjúra is elment. Bejelentkezett az álláskeresők közé. „Több évtizedes tapasztalattal rendelkező, megbízható, jó humorú, ötvenes informatikus keres jól fizető állást” – írta a hirdetésben. Külön kiemelte, hogy az állásnak jól fizetőnek kell lennie, arra számított, hogy az esetleges munkáltatók majd értékelné fogják ezt az apró csibésztséget, ironikus lázadást, ahogy Dezső állt a világhoz, aki hatvanhoz közelítve, férfias rezignáltsággal, ám egyenes gerinccel inkább pénzt szeretne, semmint újabb szakmai kihívásokat.

Az interjúkon azonban rendre felsült, ott mintha senkit sem érdekelt volna finom humora vagy szakmai felkészültsége. A beszélgetések egészen másként zajlottak, mint ahogyan azt elképzelte és előre modellezte magában a cégek folyosóin ülve.

- Meséljen a gyengeségeiről! – így indított egy alkalommal a harmincas HR-asszisztens.
- Gyengeség? Az én szótáramban olyan nem szerepel – mondta Dezső, és fanyarul elmosolyodott.
- Értem – válaszolt halkán a nő. Alig leplezett megvetéssel nézett Dezsőre, és felfirkantott valamit a jegyzetfüzetébe. Dezső lopva próbálta kibetűzni a fejjel lefelé írt szöveget. Talán motiválatlanság? Vagy melankólia? Ki tudja.
- Mondja el, melyik volt az utolsó olyan eset, amikor egy kollégája a segítségét kérte, de maga nem tudta megoldani a feladatot?
- A paintball pályán. Rosszul fedeztem. Hortobágyit meglőtték. Most halott – mondta Dezső az esélytelenek nyugalmával.

Egy másik alkalommal éles helyzetben tették próbára. Ahogy a folyosón várt, egy fiatal, kövérkés fiú megszólította. A vállalati rendszergazda. A fiú esetlenül nyújtotta felé a kezét, látszott, hogy nem gyakorlott társasági ember. Dezső jó erősen megszorította, bal kezével pedig barátián hátba veregette a fiút. Nem árt neki a biztatás, gondolta, olyan kis esetlen szegény. Egy rövid beszélgetés után kiderült, ő lesz Dezső főnöke.

– Akkor megnézünk egy rutinfeladatot – köszörülte meg a torkát a fiú, immár a számítógép előtt ülve. – Blokkolja az iratkezelő rendszert. Ez napi szinten előfordul nálunk, a pénzügyesektől jön ez is. Az öregasszony összevissza nyomkod mindent, letölt, regisztrál, rendel, jószóltat magának. Mindennapi eset. Sima JavaScript, nem egy nagy történet, de néha nehezen adja magát – mondta enerváltan a fiú. Nehezen lélegzett, szeme csak résnnyire nyitva, Dezsőnek az volt a benyomása, nem kezdő a vírusirtásban.

Dezső az asztalhoz lépett. Még mindig két ujjal gépelt, sosem tudta elsajátítani a különböző billentyűkombinációkat. Hiába, egyszerűen nem jegyzi meg őket. A lassabb, de ésszerűbb utat választja tehát, a jobb egérrel adja ki az egyértelmű utasításokat. Kattintgat néhányat, variációkat próbálgat, ráncolja a homlokát. A gép minden próbálkozás után, azt a tompa pittyenést hallatja, melyet a legjobban gyűlölt ebben a szakmában. A hatodik kísérlet után a monitoron váratlanul a következő felirat jelenik meg: FATAL ERROR. Dezső feszengve nézett körbe, hátha a fiú figyelmét mindez elkerülte.

- Na, vajon mi lehet a hiba? – kérdezte a fiú fáradt leereszkedéssel, egyértelműsítve, hogy végig figyelt.
- Tűzfal? Vagy ez valami újabb verzió? – izzadt a monitor fölött Dezső. – Nem tudom, mi lehet, erre általában reagál – tette még hozzá halkán.

A fiú a géphez lépett, és először egy négyujjas parancsot adott ki, majd két háromujjasat, végül egy határozott enterrel eltüntette a hibáüzenetet. Olyan hirtelen gyorsasággal történt mindez, Dezső jóformán a mozdulatot is alig látta.

- Dragon hetes kártevő. Nem éppen ritka – vetette oda megvetően. – Azt hittem, ismeri.

- Nem. Ezt ebben a formában nem – hümmögött Dezső, azzal elköszönt a fiútól. Máskor a képességeiről kérdezték.
- Kérem, mondja meg, milyen tulajdonságokkal rendelkezik egy jó rendszergazda!
- Pontosság, megbízhatóság. És humor.
- Humor? Miért kéne egy rendszergazdának humorosnak lennie?
- A szoftverfrissítések miatt – válaszolt Dezső talányosan.
- A kérdező kissé megrökönyödve bólintott:
- A Facebookon nem így néz ki –vetette még közbe.
- Nincs Facebookom – mosolygott atyaián Dezső.
- Akkor nem – összezavarodott. – Akkor egy másik Hartay Dezsőt láttam. Mindegy. Önre melyik szín jellemző leginkább?
- A sárga. Egyértelműen a sárga – mondta Dezső, aki korábban már utána nézett a helyes válasznak.
- Aha – sóhajtott bölcsen. – Akkor annyit mondjon még meg, hogy melyik állathoz hasonlítaná önmagát?
- Dezső elgondolkodott, erre egyáltalán nem tudta a választ. Felrémlt benne a sárkány, hisz ehhez hasonlították legutóbb, igaz nem kifejezetten őt, hanem a céges kupa nyertes csapatát, aminek azért mégiscsak tagja volt.
- Sárkány talán. Igen, azt hiszem sárkány.
- Sárkány – ráncolta homlokát a nő. – Ne vicceljen uram, azok nem léteznek. Ráadásul a sárkány eléggé divatjamúlt.
- És zabolátlan, kedves Anett – kacsintott Dezső, aki időközben felfedezte a nő belépőkártyáját az asztalon. – Főként zabolátlanok. Jó velük vigyázni.
- Ez volt az utolsó állásinterjúja. Meg sem várta a biztonsági őroket, egyszerűen felállt, és még mielőtt elmérgesedett volna a helyzet, kilépett a cég irodaházából.

*

Dezső a következő időszakot az otthonának szentelte. Most, hogy huzamosabb időt töltött otthon, észrevette milyen elhanyagolt ez a lakás valójában. A polcok tetején áll a por, az összes ajtófélfáról lepattogzott a festék, a parketta tiszta karcolás. Lehet így élni egyáltalán? - tette fel a kérdést magának, mikor egy nagyobb porfelhő szállt fel a polcra, ahogy leemelte kedvenc haditechnikai szakkönyvét. Nagy buzgalommal kezdte hát rendbehozni a lakást. Sok dolga volt. Csiszolt, festett, kalapált, megmetszette a növényeket. A csengőt rendbe hozta, így már nem szakaszosan szólt, mint tíz éve mindig. Pontosan kiszámolta a lakás energiafogyasztását, az adatokat egy Excel táblába vezette fel. Mikor a hónap végén a villanyszámla száztíz forinttal drágább lett a vártnál, megcsóválta fejét, és az ügyfélszolgálatot hívta. Biztos elszámoltak valamit.

A felújítás teljes körű volt. Egy délelőtt még a perzsaszőnyegen is végigment a vasalóval. Így már legalább rá lehet lépni, gondolta elégedetten. Az erkélyen a kövirózsákat egyenként megtisztogatta. Volt olyan levél, amin csak úgy állt a por. A kis szőroket egyenként letépkedte, aztán a biztonság kedvéért egy körömrészelővel is végigment rajtuk. Mikor az erkélyről visszament alakásba, megtörölte izzadt homlokát, és körbenézett. Nagyjából rendben van, nyugtázta. Itt lehet élni.

A kislának volt egy hörcsöge is, akiről Dezső eddig valahogy nem is vett tudomást. Egyik nap, mikor a hosszú, barna függönyök hullámaint rendezgette a nappaliban, megakadt a szeme a ketrecen. Buci ingerszegény környezetben élt, a ketrecben nem volt egyéb, mint néhány kiló faforgács és egy kis mókuserék. A fia ugyan berakott mellé három üveggolyót is, de azoktól Buci inkább megijedt, semmint, hogy szórakoztatták volna. A hang miatt nézett oda, ahogy a hörcsög futott a kerékben. Az apró fémtengely mindig megzörrent egy ponton, ahol a kerék a holtpontra ért. A hörcsög rohant, ahogy csak bírta, a kerék pedig forgott körbe-körbe.

Dezső kísérleteket eszelt ki. Egy alkalommal a ketrec tetejére tette kislának műanyag madarát, hátha a hörcsögöt egy réti ragadozóra emlékezteti. De nem, az csak zavartalanul futott tovább a

mókuskerékben. Máskor a lámpát kapcsolgatta. Felfedezte, hogy ha felkapcsolja, a hörcsög veszettül megindul a mókuskerékben, ha viszont lekapcsolja, hirtelen megáll. De legjobban azt szerette, mikor félig kapcsolta le. Ilyenkor a kapcsoló sercegő hangot hallatott, a lámpa pedig pislákol, mintha egy őrült morzézna. Ilyenkor a hörcsög inkább visszavonult a kisházba, amit Dezső kegyelemből készített neki az otthon talált kartonlapokból. A kapcsolgatást naponta többször is elismételte, de csak néhány-szor sikerült eltalálnia a pislákolós középállapotot. Így kapcsolgatta, billegette a kapcsolót, dolgoztatta az egyenáramot. Le-föl, föl-le.

Dezső az akváriumot is megszerette.

– Nem is gondolnád – mondta Katának - mennyi életkedv van ezekben a halakban. Csak guppik, persze, de ide-oda úszkálnak egész nap. Faltól falig. Sose fáradnak el, igazán azt sem tudom, hogyan alszanak – merengett el a mondat vége felé.

Végül persze, kiderítette. Mikor megtudta, hogy tulajdonképpen nem is alszanak igazán, inkább nyitott szemmel pihennek, onnantól kezdve még nagyobb tisztelettel nézett rájuk.

Kata ekkortájt kérdezett rá először, hogy áll a munkakereséssel. Rekreációs szabadság, mondta Dezső, és az akvaristák kézikönyvébe temetkezett.

Hurkapálcákat és szigetelőszalagot keresett legújabb állatkísérletéhez. Ekkor jött rá, hogy milyen rosszul felszerelt a lakás, alapvető háztartási cikkek hiányoznak. Később az iparcikkboltban vásárolt hetvenhárom guriga szigetelőszalagot, és négy doboz hurkapálcát.

– Több nincs? – kérdezte.

– Talán jövő hónapban – nyugtatta az eladót.

Beszerezett még három mérleget – ki tudja, valamikor majd egyszerre lesz szükség rájuk -, négy gertyatartót, mécseseket és tizenkét darab porszívózsákot.

– Ha ebből érkezik még, feltétlenül szóljon – figyelmeztette az eladót.

Hazafelé több karton cigarettát is vásárolt. A kartonokat mind kibontotta, a dobozokat egyenként kiszedte, és piramisokat épített belőlük a spájk polcaira. Úgy hitte, egy piramisnak éppen olyan távolságra kell lennie bal oldali szomszédjától, mint a jobb oldalitól.

A millimétereket vonalzóval mérte ki. Felesége csodálkozva látta, amint a férje éppen néhány PallMall dobozt rendezget.

– Nahát! Rászoktál a dohányzásra? Fogalmam sem volt.

– Én nem dohányzom – válaszolt Dezső megvető értetlenséggel. Sajnálkozva Katára nézett, aki inkább lemondott a rejtély megfejtéséről.

Egy napon, mikor éppen visszaért a bevásárlásból, arra lett figyelmes, hogy a fia a legóival játszik a szőnyegen. Kedve támadt leülni mellé, és mutatni néhány dolgot a fiúnak, pedig máskor sosem tette. Egyébként unalmasnak, érdektelennek találta a gyereket, aki elmúlt már öt éves, de még mindig nem mutatott semmi rendkívülit, semmi olyat, ami, ha csak kicsit is, de önmagára emlékeztette volna. Most is egy sátozott kockaházat igyekezett összerakni nagy műgonddal, hűen követve a mellékelt leírást.

– Figyelj csak! Sárkány – mondta Dezső, és egy hosszabb sort rátett egy piros kocka sarkára, ez lett a sárkány farka, két rövidebbet pedig a másik sarkára rakott, ebből lettek a sárkány fülei. Megmutatta a művet a fiának, de ő csak értetlenül nézte.

– Mindjárt meglátod – mondta izgatottan Dezső. Egészen belemelegedett a játékba.

Újabb kockákat keresett. Hol hozzátett, hol elvett a sárkányból. Az egyes fázisoknál egészen közel maga elé tartotta, és hunyorítva, nyelvét kidugva minden szögből megnézte. Egy óra telhetett el, míg késznek ítélte a művet. Izgatottan odaintette a fiát, aki már régen letelepedett a tévé elé, rá sem hederítve az apjára. Most, mikor visszaült a szőnyegre, mégis elámult.

– Fel tudná égetni ezt a házat?

– Fel hát! Simán fel tudná égetni – válaszolta Dezső, mellét enyhén kidüllesztette, és büszkén nézett a fiára. – Ha akarná.

Dezső e délutántól kezdve a legó rabja lett. Az összes darabot kartondobozokba szedte össze, és az előszobából nyíló kisházba vitte. A fiú tiltakozott egy darabig, de halovány ellenvetéseit Dezső atyai szigorral kezelte. Játsszon mással, tele van a szoba játékkal.

Egyik reggel Kata izgatottan dörömbölt a kisszoba ajtaján. Dezső egy ideje kulcsra zárta, így most kellenlül nyúlt a farmerjére kötött kulcsosomóért.

– Rendszerfejlesztőt keresnek, Dezső! Rendes rendszerfejlesztőt – mondta a felesége izgatottan.

– Rendszerfejlesztőt – tette meg Dezső is a megállapítást.

– Jelentkezel?

– Persze – mondta Dezső bénító közönnyel.

– Kiraktam neked az újságot, ott van a konyhaasztalon. Külön bejelöltem az álláshirdetést.

Dezső réveteg tekintettel körülnézett a szobában, majd egy ponton, az asztal közepe táján megállapodott, azt bámulta.

– Mondd, téged melyik szín jellemezne leginkább?

– Szín? Nem is tudom. Talán a kék.

– Hm – bólintott lemondóan Dezső, és visszaült a legókhöz. – Ha kimész, majd csukd be az ajtót. Kicsit hangosak vagytok – mondta. – Alig hallom magam.

Elszigetelte magát, volt, hogy egy teljes hétig nem is látták, felesége azt sem tudta, éppen mikor van ébren és mikor alszik. A kisszobában nem zavarhatták, máshol meg szinte sosem mutatkozott. Néha leült ugyan vacsorázni velük, de ilyenkor alig szólt. Ha kérdezték, nem felelt, ha mégis, nem értették talányos mondatait. Volt, hogy Kata belekezdett egy történetbe, Dezső azonban egyszerűen felállt, és kiment a szobából. Egy idő után Kata és a fiú is hozzászóltak a Dezső nélküli élethez. Pihen, mondta gyakran Kata, ha valaki a férje hollétéről kérdezte. És talán így is van, gondolta mindig, mikor elment a kisszoba előtt.

Szinte semmi sem hallatszott ki, csak néhány erősebb szuszogás, mikor Dezső épp levesz valamit a polcról, vagy éppen visszapakol oda.

Kata egy délután boldogan tartott hazafelé. Ismét állást ajánlottak Dezsőnek, egy kollégája rokona éppen informatikust keres, és valamilyen úton-módon sikerült eljuttatni hozzá Dezső önéletrajzát. Megadta neki az otthoni számukat. Bármelyik pillanatban telefonálhat, fel kell készítenie a férjét.

A liftből kilépve Kata izgatottan kereste a lakáskulcsot, hiszen egy ideje Dezső akkor is bezárkózott, ha otthon volt. Mielőtt azonban a kulcsot a zárba helyezte volna, az ajtó egyszerűen kinyílt. A lakásban erős huzat keletkezett, az előszobában egy nejlonzacskó röppent fel hirtelen. Dezső műhelyének ajtaja tárva-nyitva állt, a szobában a legók szerteszét dobálva, minden rendszer nélkül az asztalon, a földön, a sarkokban, de néhány darab még az előszobába is jutott.

A huzat a konyha ajtaját csapkodta, egyébként semmi zaj. Dezső nem felelt, itt biztosan nincs senki, állapította meg Kata rosszat sejtve. Belépett a nappaliba. A huzat itt csapta meg igazán. A nyolckarú csillár felkapcsolva, pedig még bőven világos volt. A nagy, kétszárnyú ablak tárva-nyitva, valaki mindkét függőnyt leszaggatta. Az utcáról kiáltozás hallatszott.

– Ott, az volt az az ablak – hallatszott egy nő hisztérikus hangja.

– Onnan esett ki! Én is láttam! – tette hozzá egy másik izgatottan.

– De hova tűnt? Látja valaki?

Kata remegve az ablakhoz lépett, és lenézett az utcára.

*

Kata és a kisfiú az elmeosztály folyosóján váraoztak. A fiú a füzetébe rajzolgatott, éppen nagyon koncentrált, Kata nem is akarta megzavarni, pedig már arra gondolt, mégis inkább hazaindulnak. Fél órát nem szoktak váraozni, ez ráadásul nem is a csúcsidőszak, alig voltak a folyosón más látogatók. Kata végre megpillantotta a doktor úr alakját, ahogy a folyosón végén közeledik, messziről integetve nekik.

– A látogatás most, sajnos, nem lehetséges. Hartay úrnak pihenésre van szüksége.

– Minden rendben volt? – kérdezi Kata rosszat sejtve.

– Doktor úr, érzékel valami javulást?

– Minden a legnagyobb rendben – kedélyeskedik a doktor, közben jobb kezével elégedetten

csúsztatja be a húszezrest a nadrágzsebbe. – Tegnap ugyan volt némi fennakadás az ebédnél, de nem nagyobb a szokásosnál. Némi nyugtatóval kezeltük a helyzetet. Nem volt veszélyes.

– Megint harapott? – kérdezte lemondóan Kata, bár tudta a választ.

– Egy kicsit – mosolygott a doktor úr. – Köztünk szólva, én örülök, hogy ezúttal nem okádott tüzet, sőt, egyáltalán nem gyújtott fel semmit. Végül is egy sárkánytól ez volna a legkevesebb – hunyorgott kedvesen, derűs szemmel az orvos.

– Igaz – nevette el most magát Kata is, de csak egy pillanatra, hiszen az orvos tényleg szellemes volt. Rögtön utána elszégyellte magát. – Hát, akkor üdvözlöm, doktor úr. És ne felejtsek átadni a csomagot!

– Természetesen. Akkor hát, a viszontlátásra!

Mikor kifelé mentek a fiúval, az váratlanul megszólalt. Egész végig nem szólt semmit. Még mindig, sokadszorra is szokatlan volt számára a kórházi látogatás.

– Anya, hallottad?

– Mit?

– Hát ezt – mutatta a fiú mutatóját feltartva. – Figyeld csak!

A kórház előtti park fáit békésen csavargatta az őszi szél, a távolban épp egy busz ajtaja csukódott, kicsit arrébb egy padon ülve valakik halkán beszélgettek. Semmi szokatlan. Mikor azonban Kata visszanezített a pszichiátria épülete felé, valami mégis megütötte a fülét. Egy pillanatra, de tisztán kivehetően, ő is hallotta a szárnyzuhogást.

Tóth Xénia: Leer room

Kopriva Nikolett

Ha kiszakítanánk

Otthon a víz fehér és keserű.
Anya mindig gondosan átszűri,
mielőtt meglocsolja a növényeit.

Anya növényei nem hervadnak,
gyökereik a cserépbe épülnek, behálózzák az
agyag atomjait, ezért kapaszkodnak állhatatosan,
amikor át akarja ültetni őket.

Már évek óta nem festettünk - leveleik
helyenként a falba olvadtak, ha kiszakítanánk
belőlük, talán a tető is ránk zuhanna.

Csodák

A macskakövek miatt lehetett. A szekér zajos volt.
Amikor befordultak az utcánkba,anya azt suttogta, maradjunk csendben.
Bizonyos értelemben nem voltunk jelen.
Mégis zörgetni kezdték a kaput, tudták,
hogy ott ülünk valamelyik szekrény mélyén a ruhák között.
A ruháknak ósdi illata volt,
hosszú évtizedeken keresztül a vállfán lógtak.

Tátongó lyukakat hagytak az úton.
A szomszéd lány belezuhant az egyikbe,
azóta nem látták.
Nem nézünk a fákra út közben.

Olykor anya bement a kamrába krumpliért és répáért.
A kinőtt ruháinkat nem adta nekik,
mert a ruhák szövetébe fonódott egy részünk,
ezzel vigyázni kell.
A függöny mögül figyeltük ilyenkor anyát,
alakja túlnőtte a kaput, a szekeret a lovakkal,
árnyéka az utca kápolnájáig nyúlt -
egy vénember emelte föl Istennek, akivel csoda történt,
de a csodákról ma mindenki suttogva beszél.

Kávé

Egy dohos kocsmá hívta meg az árnyékainkat.
Nyikorgó ajtaja megkövült,
mire megtaláltalak.

Bent fehér füst és fúj a szél.

Mi egymással szemben,
neurotikus ujjdobolás nyomai az asztalon;
cigarettázom.
Megölnélek.
Megölnél.
A szavak elgurulnak, utánuk kapunk,
némák vagyunk.
Az idő nem telik,
ismeretlen szag a plafon sarkában.

Mindketten tudjuk:
leomló falak között
örökké várni fogunk a készülő kávéra;
ujjaink asztalra dermednek;
a fehérség nem oszlik el,
és a láthatatlanság
újra meg újra megfertőzi atomjaid,
én pedig ugyanúgy fogok remegni.

Háromszázhusz

Az útmenti fákat számoltad, kettesével,
mert a túloldalon minden fának párja volt.
Nem értetted miért nincs napszak,
melyben árnyékaik összeérnek.
Talán ha a Napnak is lenne egy tükörképe a túloldalon.
A szél dühösen rohangál föl-alá az udvaron,
rángatja a kilincset, üvöltözik az ablak előtt.
Az emberek bezárkóztak a házba, te messze voltál.
Háromszázhusz fa.

Akkor felkapott a szél, a magasba repített.
Tested súlyosabb volt, mint máskor,
senki sem volt a felhők mögött.
Fekete, hullámzó szőnyeg a madárraj.
A fák ebben az értelmetlen állapotban
akkor először egymásba kapaszkodtak.
Amikor tovább állt a szél, zuhanni kezdtél -
odalent azt rebesgették, madárrá változtál,
pedig az már csak az árnyékod volt.

Pap Éva

Szomjúság

Kopott farmerdzsekijének zsebében az elbocsájtó papírok. Kezében két tömött sporttáskával és egy hátizsákkal hagyja maga mögött az állami gondozó intézet kapuját. Végleg.

Betöltötte a 18. évét, hétfőtől munkába áll. Egy áruraktárban dolgozik majd, és a fizetéséből épp annyira telik, hogy egy szerény egyszobás bérlakást az állam támogatásával, féláron fenntartson.

Kezében és hátán cipeli összes ingóságát a városon át. Belép a lakásba, amely egyetlen szoba, bútorozva. Ágy, szekrény, asztal két székkal, kis konyha. A feslett kárpitú ágyra lepakolja a holmiját. A hátizsákból az asztalra teszi a halkonzervet, májkonzervet, savanyú uborkát, lekvárt. Azokat nem kell hűteni.

Mintha egy gödörben ülne, a kifeküdt ágymatrac mélyen besüpped alatta. Emlékeiből az otthon, a valamikori otthonát idézi. Előredől, könyökével a combjára támaszkodik, és kezét összekulcsolva, állat ráhelyezve, körbenéz a lakásban. Hát ide jutott, neki ez jutott. Másfél évre elegendő lesz az évek alatt összegyűjtött családi pótlék és az állami támogatás. Meg a fizetés, ha még akkor is lesz munkája. Aztán, ha nem épp úgy alakul, megy a híd alá, mint annyi sorstársa, akik csak néhány évvel idősebbek nála, és kútba fúlt az életük. De nem akkor, amikor elengedte őket az intézet, hanem sokkal előbb, amikor széthullott a családjuk. Vagy soha nem is volt.

A tekintete megáll a sarokban a hűtőszekrényen, amit addig észre sem vett, és amelynek ajtajára és oldalborítására itt-ott kiült a rozsda. Gyűlöli ezt a hűtőszekrényt. Pedig nem ártott neki. Csak a kompresszora hangosan berreg, az tűnik fel, hogy pont úgy, mint régen otthon. Amikor még volt otthona, addig a napig, amikor a mester bedugta a csatlakozót a dugaljba.

Becsukja a szemét, csak a berregést hallja, amit a kompresszor ad, ami kocsonyaként remegteti a készüléket. A talpától a feje tetejéig átfut rajta a borzongás. Kezét a fülére szorítja. Ki kell nyitnia a szemét, hogy ne kússzon be szemhéja mögé annak a sötétedő délutánnak az emléke, de az a baj, úgyis bekúszott, és már mindegy, egy ideig úgy sem tudja elhessegetni.

Az egyetlen szobában, ahol legyen csapatosan kergetőznek a plafon közelében, a nevelőapja fürgén megy az ablakhoz, és kinyitja, amin keresztül kívülről egy ember átvezet egy vastag kábelt, amelynek a másik vége az utcai villanyoszlop kábelére egy kampóval csatlakozik. Az anyja, aki az öt fiút, köztük Öcsit, aki korban legközelebb van hozzá és nyolcéves, kiterelgeti az udvarra, amíg a mester azon dolgozik, hogy a hűtőszekrényt, amit évek óta esz a rozsda, végre ne csak kacatok tárolására használják.

Anya örül, csillogó szemmel néz élettársára, hogy milyen rendes, szerzett egy embert, aki elintézi, hogy legyen áram a házban. Lesz végre hűtött víz, és a felvágottat is be tudják tenni, persze, ha kimarad és nem fogy el, és a levest is betehetik, hogy másnap ne kelljen a megerjedt gyanúsat enniük, aminek amúgy már megszokták az ízét. Anya arról beszél, elég régóta, hogy egy nap, talán majd valamelyik karácsonyra lesz bent víz és gáz is.

Ő, a második legidősebb gondol egyet, beszalad a házba, pont akkor, amikor a mester beüzemeli a készüléket, és a kompresszor elkezd hangosan berregni. Ujjongva szalad ki a többiekhez: van áram! Azok fel sem fogják, őt is bevonják a célbalövős játékba.

Megy le a nap, és ahogy hűvösödik, a bozótból előhúzódnak a szúnyogok, észrevétlenül a láb-szárra tapadnak, és mohón szívják a vért. A fiúk mielőtt bemennek a házba, az udvaron a kerti gumicsövet megeresztk, hogy lemossák magukról a port és az izzadságot. Öcsi a fiatalabb, és ő, az erősebb jogán spricceli. A gyerek egy ideig viccesnek tartja és túri, előbb nevet, aztán visít, és amikor elege van megfordul, és vizes talpa csattog a betonjárdaán, ahogy beszalad a házba. Ő elhajtja a gumicsövet, utána ered. Öcsi bent piheg a ház egyetlen szobájában.

Megindul a kergetőzés, fellépnek a kifeküdt matracokra, ahogy máskor is, most is, még nedvesen. Meleg van bent, a hűtőszekrény kompresszora hangosan, betegesen berreg. A mester mondta, ne tolják rá teljesen a falra, hadd szellőzzön.

Ő kergeti a kisebbet. Öcsi vézna testét a fal és a hűtőszekrény közé fúrja, talán elbújni akar, de nem fér be, csak a lába. Megkapaszkodik a hűtőszekrény hátoldalán tekergő vékony fémcsövekbe. Ő a matracon állva tehetetlenül nézi, ahogy Öcsi teste görcsbe rándul, mereven markolja a fémet, majd élettelenül zuhan a földre.

Atomjaira hullik a család, jönnek az állami gondozott évek. Két gyerek még nevelőszülőknél, a legidősebb testvérének már saját családja van. Ő pedig éppen most kezdi az életet.

Az ágyon ülve mereven bámul maga elé. Nem tudja, lett-e végül áram a házban, vagy már összedőlt.

Feláll, odamegy a hűtőszekrényhez, óvatosan kihúzza a csatlakozót a dugaljából. Csönd van. Az asztalról bepakolja a hűtőszekrénybe a halkonzervet, a májkonzervet, savanyú uborkát és lekvárt. Azokat nem kell hűteni. Megszomjazott. Megeresztí a vízcsapot.

Tóth Xénia: Juj

Zöldi Meliton

Dalolászó gyökerek

Derús leheletek zuhannak
a felhők habjai alá.
Sejtszőlők milliányi
fürtje termel párlatot
a hegy idétlen
nyüzsgésében.

A lábnyomok jeges
terroristák, akik egymás
mintáiba mélyedve,
egyszerre járják
körül ugyanazon lépteket,
aztán váltanak.

Hamuszürke ágak
hullámszánk, élettelenek.
Mintha elszívták volna
leveleik utolsó zöld
színsejtjeiket a diófák.
Halottak, nem csak tettetik.

Minden ősszel vörösre és
sárgára fakulnak,
szenednek és
ócska madárijesztők
maradnak utánuk.
Ismerős képlet.

A vérkeringésünk bábjai
vagyunk csupán.
Gyökereinkkel
markoljuk a sikamlós,
omlós földet.
Dalolászó gyökerek.

Talán a tavasz majd
átvág minket az életbe?
Ugyan, kinek kell az.
Nevetnek miközben
más halkán ernyedne.
Nesze, igyál paraszt!

Rally

Azzal a lendülettel,
amellyel a két üvegajtón
átlebegtem, azok rögtön
be is zárultak utánam.
Kirekesztő érzés, mondhatni.
Első tennivalóm volt
a listán, hogy hülye,
tehetetlen fejfel bámulok
saját magamra a fenti kijelzőn,
aztán zavartan
mélyebbre merészkedek
és próbálok nem egy
szatyor többretegű
pelenkára hasonlítani,
ahogy szoktam.
Utóbbi nem jött össze.
Annak ellenére, hogy
hetente vásárolunk itt,
rá kellett eszmélnem,
hogy ebben a marketben
nem adnak bent kosarat,
kocsit viszont - apró szűkében -
nem hoztam be magammal.
Először meg sem ismert,
de aztán rögtön egy százassal
tett gazdagabbá egy
ismerős, majd egy sornyi
kínos „bocsánatcsakkimegyek”
felszólítás és tolakodás után
kezdődhetett a rally.

Ez nem egy olyan
verseny volt, ahol
a kocsik egymás
tetején tüzelnek és
legutolsó füstpamacsaikat
pöfékelik ki a publikum
ártatlannak látszó
két szeme közé.
Ez nem egy olyan
ámokfutás volt, ahol
az egyre terebélyesedő
hullahalmot látva
a fanok őtrjögve
találják meg mások
pusztulásában a saját
vágyaikat

ez annál lehangolóbb volt.
Vemhes, méregető telepiek,
elnéző, szemkontaktust
kerülő régi iskolatársak,
romlott, nemtörődöm kisnyugdíjasok,
száraz, a fagyosról importált
feltöltők és pénztárosok.
A farmer tornacipellőmmel,
a fekete, hátracsapott,
másolatnak sem elég eredeti
baseball sapkámmal és
a még alig pelyhedző,
vad arcszórzetemmel
én lehettem
a lila tehén a tejtermékeknel,
engem néztek
a valóban százszázalékos
narancslének a cukrosok közt,
és én voltam
a lejárt szavatosságú
marhahús, amit
egy másik üzletben
átcímkezve fogsz
megvenni a napokban,
talán még drágábban,
mint itt és még csak
fel-sem-fog-tún-ni...

„lejárat: 18.03.29.”

Juniverz

Kakaós gabonakörök zúgnak végig a tejúton,
a sztráda végnélküli. Az egyetlen pék, aki sugárzik,
nem szab, fon, köt, varr semmit, nincs töltőn, csak élél.
Egy göröngyös útszakasz melletti izolált kátránybuborék körül
műholdak sugározzák a legszínesebb illatú fantazmagóriák lexikonját.
A mély, izgalmas dzsungel minden tengelyforduló
elteltével közelebb kerülnek a sivatagokhoz és tengerekhez.
A tengerek megtelnek az elhasznált, kidobott
akkumulátorokkal és elemekkel, míg végül
a vízisivatag is homoktengerként morajlik tovább.
Hegységek és vulkánok, tavak és völgyek
egymással örvényt képeznek, akár
a reggeli kávé habjai, majd együtt
zuhanak a pohár aljára és
tűnnek el a zaccban.

A többi bolygóóriás méltóságteljesen kering tovább.

A fény irányába fordulnak és nem törődnek a történetekkel.
Tartják az élehetetlen életmódot, nehogy ők is
klausztofóbiát kapjanak a süllyesztőben.
Mikor már minden hős elbukott és egyik ajtót
nem követi a másik, mikor a szüleink már
nem segítenek ki egy-egy szűkös szituációban,
felvilágosodunk. Két napernyőnk hagyja
áramlani az energiát, feloldjuk a képernyőnket
és hirtelen zavarni kezdenek a minket
befolyásoló tényezők.

Eddig is keltettek zavart.
Túrtük, míg lehetett.
Most tényleg irritál.
A tüdőnk, akár egy szivattyú, szívunk és fújunk.
Évszázadokkal később egy monumentális
szippantás után az Úr tőlünk legmesszebb
vonuló áramlataiba tüszentjük szét
a műholdakat és az úrállomásokat.
A bolygók visszafordulnak, a hegyek felemelkednek,
a folyók tovább süvítenek és a tengerek ismét
homokszemeketől *mentesekké* válnak.

Urbán Péter

A Leteremtés könyve

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer a barátságos Olvasó. Foglalkozásához híven leült kényelmes foteljébe a kandalló elé, és a vidáman pattogó tűz fénye mellett olvasni kezdett egy regényt. Nem volt igazán jó, de nem volt csapnivaló sem ez a mű, amolyan középszerű irománynak mondhatjuk. (Talán ezért nem is nyomtatták ki több, mint potom kilencvenhatezer példányban.)

Egy napon a regény jóképű aranyifjúként ábrázolt főszereplője, Armand éppen lábát lógatta a nem túl részletesen megírt patakocska partján, és kényelmesen horgászott, amikor megjelent a falucska túl alaposan és szerepéhez mértén feleslegesen jellemzett tanítója. Az öreg mester – akit mindenki Phillibert úrnak szólított – leült a fiatal mellé, aki a történet szerint egykor tanítványa volt, és az átlagosan, kissé egyhangúan a kék ég felé fordította arcát.

– Ma is a Bibliát tanulmányoztam.

A főhős nem válaszolt, az úszó enyhén megmozdult, talán kapás lesz. A tanító folytatta:

– Úgy emlékszem, tegnap is a Bibliát tanulmányoztam.

Az úszó egyre gyanúsabban mocorgott, a felületesen megírt hullámok nem indokolták imbolygását. Phillibert úr hirtelen megragadta a meglepett Armand karját:

– Mintha örökkön-örökké csak a Bibliát tanulmányoznám! – az idős, de mintha sosem öregedő férfi feldúltan nézett a fiatal és jóképű főszereplő arcába. A horgászbot úszója abbahagyta a körözést, a hal nyilván elillant.

– Nahát – nyugtázta Armand. – Eddig ez sosem okozott gondot önnek – húzta fel szépen íveltnek ábrázolt szemöldökét. A tanító mintha oda sem figyelne:

– Vajon a sorsunk a sajátunk, vagy előre meg van írva? Döntünk valami felől, vagy helyettünk dönt egy láthatatlan akarat? – A mellékszereplő kérdéseire Armand nem válaszolt. Ekkor a patak mentén futó, hangulatosnak megfogalmazott ösvényen megjelent a pap. Joviális öregúrnak írta le a szerző, ősz hajú, kissé közhelyes figurának. Mosolyogva csatlakozott a földúlt tanítóhoz és a meghatározhatatlan foglalkozású főhőshöz.

– Be kell vallanom, kételyeim vannak. Talán nem is létezik az Író... – dűnnyögte maga elé Phillibert úr. Kroll úr, a plébános haragosan ráncolta össze a szemöldökét:

– Már megint ezekkel az istentagadó...

De a tanító közbevágtott:

– Nem! Most nem! Eddigi vitáink csupán felületes és kedélyes szószátyárkodások voltak. De hogy minket megírt-e egy mindenható Író, vagy sem, arról igazán nincs pontos értesülésünk!

A pap ugyan továbbra is felháborodottan, de mégis furcsálkodva nézett a nálánál valamivel fiatalabb tanítóra.

– Ilyesmit eddig sosem állított. Pedig...

– Mintha mindig ugyanazt tennénk, igaz? – vágott közbe Armand. Phillibert úr köveket hajigált a patakba, de nem keletkeztek gyűrűk a vízben, ami egyiküknek sem tűnt fel.

– Jó, de hogyan lettünk, ha nincs Író? – fonta keresztbe karjait Kroll úr.

A két másik összenézett, Armand a fejét vakargatta.

– Nyilván csak úgy lettünk.

– Ha van Író, akkor mutasson belőle valamit! – bökte ki a tanító.

A pap megint dühös lett.

– Csak úgy lettünk? A semmiből? Semmiből nem lesz semmi. És mit mutathatnék a Teremtőből, ha egyszer nem anyagi természetű?

– A teremtett világban pedig igenis minden anyagból van. Akkor pedig az Író valamely részét igenis látnunk kellene! De nincs semmi nyoma! Csak betűk vannak, és lapok, meg valami nyelvtan...

– Maga csodát akar! Mutakozzon meg az Alkotó, akkor hisz benne! Micsoda kicsinyes gondolat!

Most a tanítón volt a sor, hogy dühöngjön.

– Igenis, hol az író? Nincs sehhol a könyvben! Állítom, hogy nem is létezik!

Armand meglepve tapasztalta, hogy műveltnek kitalált barátai a szokásos vitájukhoz képest most sokkal durvábban szidalmazták egymást. Nemsokára dühödten elváltak, ám a főhősben is különféle kétségek ébredtek. Hamarosan észre kellett vennie, hogy Phillibert úrnak, a tanítónak újdonsült gondolatai a regény többi szereplője között is terjedni kezdtek.

Hamarosan a szomszédos, csupán nevével és postakocsi-állomásával ábrázolt városkában titkos szabadgondolkodó társaság alakult. A Szerzőtagadó Szekta (Szesze) tagjai nem hittek többé abban, hogy a regényt megalkották, és a könyv anyagát kezdték imádni. Különleges titkos ceremóniákkal dicsőítették a (szerintük) mindenható betűket. (Főleg a ‚P‘-t és a ‚Q‘-t tartották nagy becsben. Mivel a regényben ezek a városlakók alig szerepeltek, így az olvasó előtt is csak árnyképük jelent meg. Talán ezért is nem várhatunk többet tőlük).

Armand kisvárosában is sorra alakultak a különféle rendek (Íróban Kétkelkedők Társulata, Tolimádó Szabadgondolkodók és egyebek), így előbb-utóbb meg kellett jelennie a Szent Cinkvizíciónak is. A cinkvizítorok nem tűrték a nyomdafestéket nem tűrő gondolatokat, és aki nem hitt az Író létezésében, azt kisatírozták a lapokról. Ám a kétkelkedést megszüntetni nem lehetett.

Egy bűnözőnek megírt gátlástalan mellékfigura újraértelmezte önmagát, és Nagy Tanítóként terjeszteni kezdte a szereplő-egyenlőség tanát. Eszerint nincsenek fő-, mellék- és epizódszereplők, hanem mindenki egyformán fontos. Ideológiája alátámasztására életre-halálra üldözni kezdte Armandot, a többi főszereplőt, sőt a fontosabb mellékszereplőket is. A regény határozottan kaotikussá vált.

A láthatáron kevésbé részletesen, de azért kivehetően égtek a falvak, az utakat ellepték a menekülő regényszereplők. Egyes helyeken poézis-eretnekek, máshol ellenfeleik, az epika-hívők összeégett betűi heverték a lapszéleken. A vallásosak vezetője Kroll atya lett, aki bevezette a létező legjobb regény tanítását. Az írótagadók azonban ekkorra már fölénybe kerültek. Több szekta is kikiáltotta a tintavég közeledtét. A Nagy Tanító kiterjesztette tanításait, az Író tagadása mellett azt is hirdette, hogy a betűk egy véletlen folytán sodródtak egymás mellé a legelső nyomdában, így jött létre a végleges szöveg...

A barátságos Olvasó a kandalló előtt ülve felháborodottan csapta be a könyvet:

– Na tessék! Beszélnek mindenható Íróról, ilyen meg olyan szereplőkről, valami nagy nyomdáról, a tintavégről, a létező legjobb regényről! Viszont az olvasóról már megint nem szóltak egy szót sem!

Azzal a könyvet egy meggondolatlan és könnyed csuklómozdulattal a vidáman pattogó tűzbe vetette.

És lőn világosság.

Gáspár Sára

Szanatórium utca (Vadspark)

I.

Összepakolok helyetted, így nem lehet tovább élni. Kimosom a ruháidat, nem húzhatod vissza a koszos zoknijaidat, az alsóneműidet sem, édességen kívül mást is kellene enned, fel kellene kelned, hajtat kellene mosnod, hogy nézel ki. Nem úgy értettem. Mondj már valamit. A kettesben azt mondták, most már elkezdhetnék a gyógyszeres kezelést, először rosszabb lesz, de néhány hét, és visszajön beléd az élet. Ahogy visszanezel rám, mintha nem éreznél semmit, eszembe jut, amit Haller doktor mondott, *ezek a bogycók nem azt változtatják meg, mit érez, a lelkébe nem tudnak belenyúlni, csak az agy biokémiai folyamatait alakítják át, először csak a serkentő hatást érzi majd, előfordulhat, hogy problémák lesznek az alvással is, esetleg nem lesz étvágya*. Recept a kezében, arcán szánakozó félmosoly. Nem baj, a többi telet is kibírtuk valahogy.

Nem értek a gyógyításhoz. Évekkel később jöttem rá például, hogy a kutyának, akit nem nevezünk el, nem kellett volna meghalnia a tanyán akkor. Az orvos bizonytalan volt az állapotát illetően, mama viszont annál kevésbé. *Altassa el, nem lesz ebből már kutya*. Ezt mondta neki, mert nem tudtunk aludni éjszaka a köhögésétől. Csillogó biléta, gyors tűszúrás, és aznap éjszaka már könnyen a szemünkre jött az álom.

II.

A folyosóról figyelem, mi történik az üvegajtón túl. Ebből a szögből te nem láthatsz engem. Figyeltem a szádat, már szinte el is felejtettem, milyen az, amikor mozog. Haller doktor türelmesen várja a válaszod, te behunyod a szemed, és mondani kezdesz valamit, hosszan, monddod, monddod, még mindig monddod, egyre idegebb leszek. Legszívesebben dróttal kötném egymáshoz a két fogsorát, olyan szorosra, hogy többet ne tudjon rajta megjelenni az a mosoly. Amikor vége a vizitnek, besietek hozzád. Próbálok én is úgy mosolyogni, mint ő, elfordítod a fejed.

III.

A véremmel együtt folyik le a víz a zuhanyzóban. Nem szeretném ezt a vért. Valami másnak kellene lennie, máshol kellene folynia, egy másik testbe pumpálnia az életet. De ez nem lenne jó, *ebben az állapotában ugye, még magáról sem tud gondoskodni a férje*, mondja Haller doktor, *a magzat fejlődésére sem lenne jó hatással a sok aggodalmaskodás*. Végül abba is hagyjuk a próbálkozást. Mert hiába könyörgöm, nem cseréled le a kórházi köntösöd, a fertőtlenítőszag elnyomja az illatod. Miért nem veszel fel egy melegítőt, kérdezem, *ez kényelmesebb*, monddod. Ha átcserélnéd, könnyebb lenne, mondom, de egyre csak szorosabban kötöd magadra.

Ősszel egy darabig úgy tűnt, mintha jobban lennél. Eszembe jut, a tanyán az volt a mondás, hogy a fedezetés ősszel a legszerencsésebb, mert így a vemhesség utolsó fázisában bőséges zöldtakarmány jut a magzatnak, és erős csikó jöhet világra. Egy alkalom az összeszokás, a következő már az ugrás, mama fogja a kancát, papa a csődört, én a szememet takarom el, anya a fületem fogja be. Utána egy darabig nem ülhetek fel a kanca hátára, *hagyjad, most szomorú*, mondják a felnőttek. *Ne aggódj, amikor megszületik a csikó, megbocsát*. Nekünk az összeszokáshoz most nem elég szűk egy év sem. Sóhajtok, sóhajtasz te is. Kórházi köntös és fertőtlenítőszag, csak ezeket kellene megbocsátanom, gondolom.

IV.

Kesztyűvel szedegetem az üvegszilánkokat a földről, ragadnak a kezemre. Az egyik pillanatban még undorral az arcodon nyalogatod a kanálról a mézet, a másikkban már a padlószőnyeget borítja a ragacs és a szilánkok. Haller doktor mondta, hogy a cukortól szomorú leszel, mondom halkán, ezért nem akartam adni neked. Sírni kezdesz, jól van, semmi baj, teszek bele. Hiába

sikálom át naponta többször, még mindig érezzük a ragacsot a zokninkon, ha végigmegyünk a szobán. Néhány héttel később kicseréljük a szőnyeget, mert már nem tudjuk eldönteni, tényleg, vagy csak elképzeltük, hogy ragad.

V.

A városban, ahova végül egyedül indultam el, már nincsenek köztéri órák. Ha meg akarnám nézni a telefonomon az időt, látnom kellene, hogy visszaírtál vagy sem. Az utazás egyébként szintén a doktor ötlete volt. Jó, ha nem mindig ugyanannak a szobának a levegője jár át minket. Aztán kiderült, hogy neked jó az a levegő, csak szeretnéd, ha én egy kis időre nem szívnam el előled. Biztos ne forduljak vissza? Ezt írtam. Egyél gyümölcsöt. Aztán ezt. A visszapillantó tükörben értettem meg az arcodról. *Hazamegyek, jó?* Ezt mondtad, amikor megállítottam a motort a buszállomáson. Hazaviszlek. *Ne vigyél.* De hazaviszlek. *De ne vigyél.*

A szoba, amiben végül csak egyedül alszom ma, dohos, fülledt, kicsi az ablaka. Előveszem a párologtatót és a levendulaillatot, amit azért hoztam magammal, hogy majd megnyugtassalak vele. *Hagyjál ezekkel,* ezt mondanád. Most, hogy nem ellenkezel, beismerem: tényleg rossz illata van. Kimegyek a lépcsőre, nézem a város felett a szmogot. Úgy látszik, ma csak itt kapok levegőt.

Gáspár Sára (1999, Szeged). Jelenleg a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen tanul designkultúrát, mellette prózaírással foglalkozik.

Álmok veszni

Az utcában már mindenkinek Discman lógott ki a zsebéből, én viszont büszkén szorongattam a Walkmanemet, amit tavaly karácsonyra kaptam. A papa folyamatosan ígéreti, hogy megveszi majd a legújabbat, hiszen most már új állása van. Egy darabig anya járt el dolgozni, a papa pedig itthon dolgozott a házban, de pár hónapja az egyik barátja beajánlotta valahová. Érdekes hely lehet, a papa mindig olyan ideges reggelente, amikor elindul. Sokat készülődik, inget hord és fésülködik. Az előző munkahelyére mindig jókedvűen ment a kék overáljában, ami a nap végére fekete foltokkal lett felszerelve, érthetetlen. Mondjuk, jobban örülnék egy új focilabdának, olyan fényes, szép, műbőrnek, mert amivel gyakorolni tudok itthon, az már túlságosan kikopott.

Ha felnövök, focista leszek. Ezt sűrűn mondogatom. Aztán a papa csak legyint, azt mondja, nem tudhatom én azt. Így szoktunk összevitkozni. Mert szerintem tudhatom, őszinte meg nem, merthogy ő tízéves korában mozdonyvezető akart lenni aztán nézzek csak rá, mi lett belőle. Azt nem tudom ugyan, mi lett belőle, de nem mozdonyvezető. A mama mindig meghallgatja, amikor elmesélem neki, mekkora gölt rúgtam Halas Bálintnak a városi pályán, amikor időnként beszőkünk játszani. Bálint a kapus, mert ő aztán nem futna a labda után, meg amúgy is, falába van. Peti a védő, Áron a másik támadó. Előfordul, hogy egymás ellen játszunk, néha hozzánk verődik pár idősebb fiú a másik utcából, akkor meg ellenük játszunk. Azt senki se vitatja soha, hogy én rúgok a legjobban kapura. Mindig mondják, hogy belőlem egyszer majd nagy csatár lesz, olyan leszek, mint Ronaldinho. Bárcsak így lenne. Villámként cikázik át a pályán, kicselezi az összes útjában álló ellenfelet, kapura tör és mesterien irányítja a labdát a hálóba. A lelátó felugrik, kiabálnak és őt éltetik. Bárcsak egyszer az én nevemet harsogná egy egész stadion. *Fekete Robi, Fekete Robi*, visszhangozna a lelátó én meg csak állnék a szögletzászlónál és hallgatnám.

A papa szerint ilyenekből nem lehet megélni, mert nem vagyok brazil, se spanyol, se angol, egy magyar fiúnak pedig dolgoznia kell, méghozzá nagyon keményen. S ilyenkor megint kicsit veszekedünk, mert én a labdával együtt képzelem el az életem, ő meg egy könyv mellett, ekkor én elszaladnék, ő meg visszaránt. De a mama mindig megnyugtat.

– Robi, ezt nézd, Robi! – szalad utánam egyik délután Áron, valami papírt lóbált vadul, arcán izgatottság. Beért engem, és lassan, tagoltan olvasni kezdte úgy, ahogy egy tizenkét éves legjobb tudása szerint olvasni tud. – *A városi futballcsapat selejtezőt hirdet olyan 8 és 12 év közötti fiúknak, akik szeretnének az akadémiánkon tanulni. A próbajátékot vasárnap reggel nyolckor tartjuk a városi futballpályán. Cipőt és sportos felszerelést mindenki hozzon magával* – dadogta lassan. Alig bírtam kivárni, hogy végigszenvedje ezt a pár mondatot, annyira belelkesültem. Ez nekem lett kitalálva.

– Úristen, Áron... Lehet, hogy bekerülhetünk a városi akadémiára? – fogtam a fejem, ami hirtelen olyan nehéznek tűnt. Egész nap azzal foglalkozni, amit mindig is szerettem volna, tanulni a legjobbaktól a városban, és ha felvesznek, végre a papa se gondolja majd, hogy nincs értelme rúgni a labdát.

– Be fogunk kerülni – paskolta meg a vállam. Ő is meg akarta mutatni.

Mint ahogy rajtunk kívül kétszáz másik gyerek, akikkel szembe találtuk magunkat vasárnap reggel a sportpályán. Mindenhol fiúk, az őket kísérő és biztató családtagok, labdával dekázók, menő mezben. Én egy fehér pólót vettem fel, a cipőm is nagyon kopott és szorít is már, de a papa erre nem akar pénzt fizetni, szerinte játszani akármiben lehet. Kezet fogott egy pár felnőttel, akik szintén elkísérték a fiaikat. Tulajdonképpen egy idő után is elvesztettem a szememmel, talán csatlakozott egy öltönyös társasághoz, mikor befutottam a pályára.

Az első forduló erőnléti volt. Futni kellett, körbe a pályán, fel a gátra, aztán vissza. Aki a leggyorsabb volt, az bekerült. Nem bírta már a tudóm a végét, pedig sokáig az élvezőnyben mentem.

A második feladat ügyességi, labdavezetés. Szlalom a bóják között, megkerülni egy embert,

visszafelé is, majd a végén egy csel. A visszafelé futásnál a túl nagy lendülettől átestem a labdán és egy hatalmasat csúsztam az enyhén vizes talajon. Nem segített sokat a cipőm sem, aminek a talpa még jobban csúszkált a műfűvön, amin az ügyességi feladatot gyakoroltuk.

A harmadik és egyben utolsó próba a kapura rúgás maradt. Az eddig teljesen elvesztett önbi-zalmam kezdett visszatérni. Tudtam, hogy remekül csinálom, azt is tudtam, hogy képes vagyok rá. Elhittem, hogy sikerülhet, ahogy Ronaldinonak is. Ezt a feladatot már csak húszan csinál-tuk, a többiek vagy maguktól kiálltak, néhányukat pedig elküldték. A kapuban álló hatalmas férfi egy profi kapus volt, alig nyújtózkodva elérte a felsőlécet. Oldalt az emberek dohányoztak, napraforgómagot köpködtek a pálya szélére és mindenki a saját fia nevét kiáltozta erőlesen. Az én nevem nem hallottam.

Szinte senki sem talált be, amikor következtem. A kezembe dobták a labdát, már sáros és vizes volt. A festett pontra helyeztem. Soha nem rúgtam még meg ezt a bőrt úgy, hogy tétje legyen. Én csak focizni akarok, játszani, azt csinálni, amit szeretek. Szinte oda se nézve egy óriási kiflit kanyarítottam a labdába, ami a hálóőrt megzavarva egyenesen a kapu bal sarkában landolt. A zsebemben éreztem a bejutást. Fel fognak venni, focista lesz belőlem, stadionokat fogok megtölteni a csapatommal és a nevemet fogják majd kiabálni, ahogy gólt ünnepelünk a szögletászlónál.

Csak egy embert választottak, rajtam kívül pedig senki sem tudta berúgni. Büszkén feszítet-tem a többiek közt, amíg vártuk, hogy bemondják az utolsó nevet a mikrofonba.

– Köszönjük, hogy eljöttetek fiúk. Aki idén nem került be az akadémiára, az se keseredjen el, jöjjön legközelebb is. Az utolsó név pedig Köteles István. Köszönöm szépen a figyelmet, további szép napot – hajolt el a mikrofontól az őszülő úr.

Ez mégis hogy lehetséges? De hát én rúgtam be, nekem kellett volna bejutni! Csak nekem sike-rült kicselezni a kapust, én voltam az, én, nem Köteles Pisti, ÉN! A papát kerestem idegesen, a szívem zaklatottan dobogott, mindenki elindult körülöttem, a zűrzavarban elveszve éreztem magam.

– Papa! – szaladtam hozzá, amint megpillantottam az öltönyös társaságban. – Papa ez nem lehet, csak nekem sikerült berúgni a büntetőt, biztosan rosszul mondták be, papa, menj és intéz-kezdj! – húzogattam az ingujját a könnyeimmel küszködve.

– Robi, fejezd be! Csöndesebben! Nem rontották el, biztosan Pisti jobb volt ma, mint te, viseld a következményét emelt fővel – utasított.

Hát az meg mit jelent? Mit jelent, hogy viseljem emelt fővel? De hiszen én voltam a jobb. Nekem kellett volna bejutnom.

– Gratulálok István a fiadnak, remekül játszott ma! Egyszer nagy játékos lesz belőle, majd néz-hetjük a tévén – fogott kezét a papa széles vigyorral a száján az egyik kövér, öltönyös férfival. A kövér férfi elnyomta a csikket a korláton és megrázta a papa kezét.

– Aztán ne késs reggel Andriskám, szólj fel a titkárnőmnek az értekezlet előtt – biccentett nagy mosoly kíséretében.

– Úgy lesz, úgy lesz – intett a papa, aztán megfogta a kezem és húzott magával a kijárat felé.

– Papa, én ezt nem értem – ráztam a fejem továbbra is értetlenkedve.

– Nem is kell, fiam. Tanulni, azt kell! A matematikát kell megérteni, ezen nincs mit megérteni...

– De hát jobb voltam, mint az a fiú – csaptam a térdemre dühösen, mire a papa visszakézből lekevert nekem egy óriási pofont. Mereven álltam az utcán, arcom megdermedt a rémülettől.

– Elég legyen már! Nem a te dolgod. A te dolgod, hogy tanulj, hogy egyetemre menj és jó mun-kád legyen, hogy később majd a te fiad is mindent megkaphasson – oktatott ki a mutatóját fenyegetően felém tartva.

Sohasem féltem a papától, de akkor nagyon. Mert nem értettem semmit. Jobb volt, amíg nem értettem.

Hemző Csenge (2003) gyulai származású, harmadikos gimnazista. Magyar tagozatos, mindig is érdekelte az irodalom. Zenét is tanult, futballozott is, de az irodalom, az olvasás szeretete állandó szerepet játszik az életében.

Bakonyi István

Elérhetetlen föld újra

(Fél évszázad)

Az elmúlt évtizedek egyik igen fontos lírai eseménye volt, amikor 1969-ben megjelent a Kilencek antológiája, az *Elérhetetlen föld*. Kilenc fiatal költő rajban röplése kezdődött el akkor. Nem minden előzmény nélkül, s nagyjából egy időben a Hetek színre lépésével. Az Illyés vagy Nagy László nevével fémjelzett költői irány folytatásaként. Kilenc markáns arcél, közös és eltérő vonásokkal. A nemzedékbe szerveződés igényével.

Érdeemes ma is idéznünk Nagy László előszavából: „hűek a magyar költészethez, a folytonosságot folytatni akarják. Kötődnek az empirikus igazságokhoz jobban, mint az előttük járó néhány nemzedék általában. Leszámolnak az álszocialista önteltséggel, nemzeti göggel, kergeséggel, de átgondolva a szerencsétlen múltat, szentenciákat mondanak a jelenre is. A torkon vágott forradalmak pirosát s gyászát viselik belül”. Érvényes, igaz szavak attól a zseniális költőtől, aki magára vállalta a nemzedék útrabocsátását.

Olyan antológia volt ez akkor, amilyen ritkán jelenik meg. Az is fontos, hogy aztán – a nem éppen kedvező irodalompolitikai környezet ellenére – sorra jöttek utána az önálló kötetek. Ugyanakkor a közös föllépések sem maradtak el, hiszen az 1969-es nyitány után 1982-ben jött a második, 1994-ben a harmadik, 2009-ben a negyedik (*Az idő balján* címmel), és 2019-ben a jubileumi, ötödik kötet.

S az is a történet része, hogy ma már az eltávozott Rózsa Endre, Utassy József és Oláh János nem tud új versekkel szolgálni. (Itt jegyzem meg, hogy többen többműfajos szerzővé váltak később, hiszen prózakötetekkel is jelentkeztek.)

A jubileumi antológia egyben számadást is jelent. A fölön tíz tekintélyes méltatás-részlet: Kormos István, Juhász Ferenc, Váci Mihály, Nagy László, Czine Mihály, Ilia Mihály, Kiss Dénes, Könczöl Csaba, Görömbei András és Szakolczay Lajos veretes soraival. Sajnos, már csak Szakolczay él közülük...

Él viszont Vári Fábián László, aki az alapos előszót írta *Akár a szarvasok* címmel, és ezzel mintegy tizedikként fel is zárkozott eme közösségbe... A jeles kárpátjai magyar költő szellemisége ugyanis igencsak közel áll a Kilencekhez! Ezt igazolja írása is, amelyben nem csupán névsorolvasást tart, hanem érdemben és érvényesen értékeli is, a nem titkolt elfogultsága mellett. Elhelyezi a hajdani jelentkezőt a hatvanas évek világába, arra az időre, amikor többek között az *Eper és vér* filmélménye vagy éppen Prága és Párizs „forrongó korszaka” hagyott bennünk mély élményeket. S persze az akkori magyarországi változások. Olyan változások voltak ezek, amelyek hosszabb távon akár a rendszerváltozás ügyében is kiemelt szerepet játszhattak. „A Kilencek ...ha megfogyatkozva is, de köztünk vannak, és példázatos hűséggel hozzák magukkal halott társaik nevét, versekben élő szellemét” – írja többek között Vári Fábián.

Az is kétségtelen, hogy a nyilvánvaló sorsközösség és szellemi rokonság mellett egyáltalán nem egynemű az a lírai világ, amely kirajzolódik a kilenc költő műveiben. A hatások közé sorolhatjuk a közvetlen elődök szerepét (Illyés, Nagy László, Juhász Ferenc és mások), de hasonlóképpen a népköltészet vagy éppen az avantgárd termékenyítő erejét. És ne feledjük: a Hetek néven elhíresült költők és írók (Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Kalász László, Raffai Sarolta, Ratkó József és Serfőző Simon) akár „testvérei” is lehetnek/lehetnek a Kilenceknek. Megannyi jeles életmű, megannyi jeles szerző.

S ha már a folytonosságot hangsúlyozzuk, talán érdemes néhány verset kiemelniünk ezzel kapcsolatban. Például a Jókai Annának ajánlott Mezey Katalin-költeményt, a *Boldogot*, egy modern „boldogságmondást”. Befejezése egyfajta költői hitvallásként is értelmezhető: „Akinék a szemén kifénylik, / hogy süt benne az Isten napja, / akiknek lelke nehéz selymét / magasságos szél lobogtatja.”

A dalszerűség, mint másoknál is ebben a csoportban, mély gondolatisággal párosul. Az is gyakori, hogy egymáshoz szólnak a Kilencek, mint ahogy Péntek Imre is teszi az éppen Mezeynek Katalinnak, az „egyetlen női társnak” ajánlott *Fényes érmedben*. Vissza-visszapillant a múltba, aztán a tőle megszokott játékos hangon így fejezi be a verset: „s a végén sem lehetsz nyugodt / miféle világ ez kérded, / kereshetsz megannyi okot / míg felvillan fényes érmed”.

Kiss Benedek a velük nyilvánvalóan rokonszenvező Gyurkovits Tibort szólítja meg. *Szeressétek e nemzetet!* című verse egy sajátos nemzeti önismeretet állít a középpontba, és rögtön ezután jön a nagy költőelőd nyomán megszületett *Totemünk: Attila!*, ha lehet még drámaibb hangon: „Gyülevész-nép? Ez lett belőlünk? / Hitvány ma a tegnappá váj. / A holtakból kell már megélnünk? / Minden március fájva fáj...” Hiszen a József Attila-i hagyomány is ott van a Kilencek világában.

Különösen drámai, ahogy Oláh János ír emlékverset Utassy Józsefről. Most olvasni különösen fájó, hiszen egyikőjük sem él már... Így talál egymásra a két költőtárs az örökkévalóságban: „Nem keresem helyemet e világban, / nem érdekel, hogy ki vagyok, ki voltam, / végtelen filmként pereg, amit láttam / e torz ízlésű, elhibázott korban.” S Utassytól itt is olvashatók a Dinnyés József énekelte dalok, valamint ő is megénekli József Attilát a *Szárszóban*: „Nincs egy árva szavam. / Csak a pontért jöttem a sínig. / Mert ez az én jussom! / Hazám: a mozdony alatt.”

Vallják tehát a Nagy László emlegette folytonosságot ezek a költők, miközben építik saját útjukat. A folytonosság jelentheti a XIX. századhoz kapcsolódást is, ahogy Rózsa Endre *Petőfi '73* című versében látjuk. Frappáns kezdése mintegy válasz *A XIX. század költőinek* alapvetésére: „Ha sírni tudsz – itt sírni: kell! – / saját fájdalmad sírd csak el. // Népesítsd be az örömet / magaddal: máshoz nincs közöd” Kemény hang ez, és arra is rávilágít, hogy a XX. században mennyire megváltozott a költő feladata. Ugyanakkor felelősségre is buzdít, arra, hogy a tartás, a nemzet elsőbbsége változatlan. Ezzel összhangban itt vannak Kovács István 1956-os versei, élénk példaként nemcsak az irodalom, de a történelem folytonosságára is. Ő itt a börtönt is megjárt Buda Ferenc szellemi rokona ilyen sorokkal: „...Hajhíntók...sírhalomok... / Temető a téren. / Fejfatorzók, virágok, / örökmécs-gyertyalángok... / Lánctalpas lidércek...”

S hogy a sokszínűséget se feledjük: idézzük Vári Fábián László előszavát, amelyben Konczek Józsefről szólván írja, hogy benne az elégikus hangú poétát kedveli. Róla sajnálatos módon kevesebbet hallunk manapság, holott az ő életműve sem kevésbé fontos a többiekénél. Ezt tanúsítják itt föllelhető költeményei, melyek egy vékony kötet anyagát is kiteszik, például egy ciklusként is fölfogható Vénusz-sorozattal. Ennek zárószorai: „S vetélytársnőim? Ugyan mi ez, ha én érzem, ki lovaltam / versengni férfit? Nő nem volt semerre még és láthatom, voltam / jobb-fajta, hamis-csendes, de nyerő.” (*Vénusz összefoglalja*)

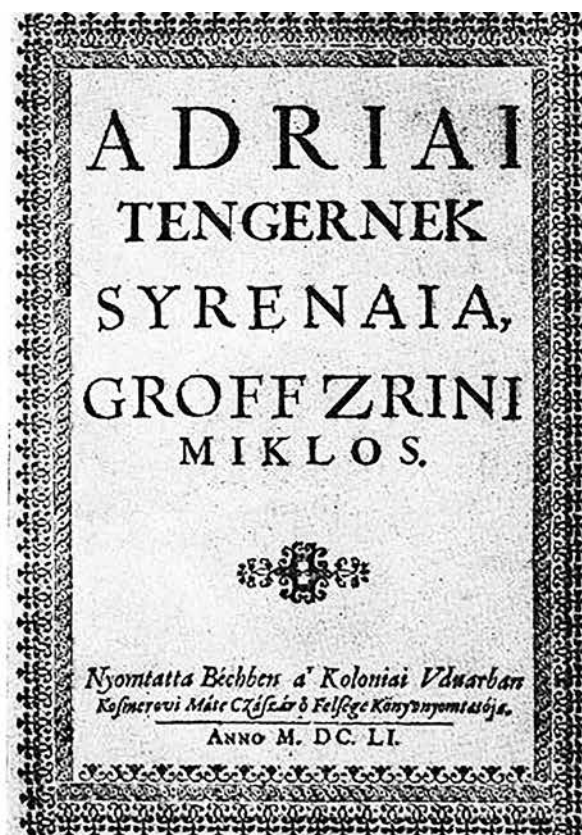
A Magyar Napló az elmúlt év végén tematikus összeállítást szentelt az évfordulónak. Innen idézem Szentmártoni Jánost a vállalkozásról: „Példaként mutatva föl azt az emberi-művészi küzdelmet, amelyet megvívtak értünk az »elsüllyedt csatatéren«”. Igaz szavak, és nemcsak az évforduló miatt.

(Antológia Kiadó, Lakitelek, 2019)

Mihovics József

Muraköz Tassója, aki Homéroszhoz és Vergiliushoz mérhető

A költő és hadvezér Zrínyi Miklós születésének 400. évfordulójára (3.)

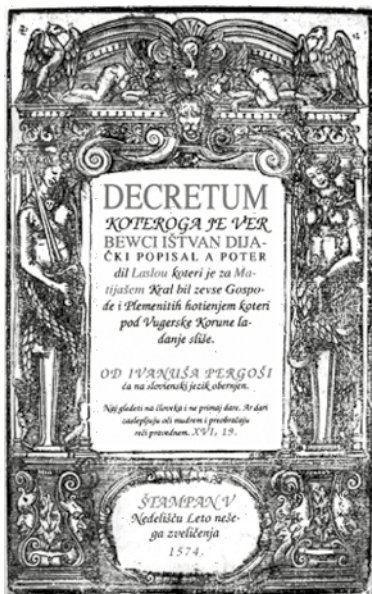

Zrínyi Miklósnak nem adatott meg, hogy kiteljesedjen alkotói vénája. Az *Adriai tengernek Syrenaia* című kötete, benne a Szigetvár ostromáról szóló verses eposza mégis a magyar irodalom meghatározó alkotása, amit Péter öccsének fordításában, pontosabban átíratában a horvátok is alapműnek tekintenek. Az eredeti magyar változatot 1650-ban állította össze a szerző. Ebben az évben halt meg első felesége, a verseiben Viola néven emlegetett Draskovits Mária Euzébia. A könyv így hát egyféle gyászkötetnek is felfogható, de mindenképpen egy életszakasz lezárása. Zrínyi a történetek után nem sokkal (1652) újra megnősült. Második felesége Maria Sophia Löbl grófkisasszony; neki köszönhetően rokoni kapcsolatba került a horvát/magyar gróf az osztrák, német arisztokrácia több befolyásos családjával. A gyűjteményes munka

Adriai tengernek syrnaia
1651-ből. Az első kiadás
borítója

ZRÍNYI PÉTER könyvének címlapja

WERBŐCZY Tripartitumának horvát nyelvű címlapja 1574-ből

Bécsben jelent meg 1651-ben, s a fő művének számító eposz mellett hosszabb terjedelmű lírai versek (*Idillium*, *Fantasia poetica*, *Feszületre*) és rövidebb epigrammák is helyet kaptak benne.

Mit is takar a Syren kifejezés az összefoglaló címben? Egyes értelmezések szerint a költő az Adriai-tenger mesebeli, kettős, madár-emberi alakú lényével, szirénjeivel azonosítja önmagát, akik bűvös-bájos-baljós énekükkel elcsábítják a hajósokat. De lehet a szerző nevének olaszos formája, a SERIN-nek az anagrammája. Sőt a példaképnek tekintett, neves olasz lírikus, Giovan(ni) Battista (más néven Giambattista) Marino (1569–1625) is állhat a háttérben, akit a kortársak a Tírrén-tenger szirénjének neveztek. Sokat sejtető a kötet címlapja, amelyet a horvát rézmetsző G. Subarich készített. A képen hajóban ülő páncélos férfi a költő. Előre néz, úti célja irányába, miközben egyik kezével a vitorlát igazítja, másikkal a kormánylapátot tartja, nem törődve a két halfarkú nőalakkal (szirénekkel). A vitorlát szél dagasztja, az árbocra tekert szalagon a költő jelmondata olvasható: Sors bona, nihil aliud (Jó szerencse semmi más). Nagy betűkkel ott a cím is: ADRIAI TENGERNEK SYRENAIA, majd a szerző neve szintén verzállal: GROFF ZRINI MIKLOS. A szirén tehát mindenképpen a költőt jelentő metafora.

A verses eposz Szigetvár 1566. évi elestéről szól. A mű eredeti címe *Obsidio Szigetiana* volt, ami később a nagy nyelvújító, Kazinczy Ferenc javaslatára lett *Szigeti veszedelem*. A vár ostromának történetét már Zrínyi előtt többen feldolgozták a 16. és 17. században. Sőt később is. Így 1858-ban terjedelmes, több kötetes történelmi regény formájában Szepteknek nagy szülöttje, Király Pál is írt róla.

Zrínyi *Obsidio*-ját 15 rész (latinul pars) alkotja. A versszakok részenként számozottak. Ezek összege 1566, vagyis azonos a szigeti ostrom évszámával. Ebben nincs benne a 14. és 15. ének végén található egy-egy kurzív szedésű strofa.

A dedikáció részeként „Az olvasónak” címzett szövegben az író Homérosszal veti össze magát, aki 100 esztendővel a trójai veszedelem után írta históriáját, és neki szintúgy 100 évvel a történetek után adatott megalkotnia a *Szigeti veszedelmet*. Aztán szerénykedve a másik nagy eposzíró is megemlíti, szinte mentegetőzve: „Virgilius 10 esztendeig írta Aeneidost; énnékem pedig egy esztendőben, sőt egy télben történt véghez vinnem munkámat. Egyikhez is nem hasomlitom pennámat, de avval ő előttök kérkedhetem, hogy az én professioim avagy mesterségem nem az poesis, hanem nagyobb s jobb országunk szolgálatjára annál; az kit irtam, multságért irtam, semmi jutalmot nem várok érte. Őnekik más gondjok nem volt, nékem ez legutolsó volt. Irtam, az mint tudtam, noha némely helyen jobban is tudtam volna, ha több munkámat nem szántam volna vesztegetni. Vagyon fogyatkozás verseimben, de vagyon mind az holdban, mind az napban... Fabulákkal kevertem az históriát; de úgy tanultam mind Homerustul, mind Virgiliustul, az ki azokat olvasta, megismerheti egyiket az másiktul. Török, horvát, deák szókat kevertem verseimben, mert szebbnek is gondoltam úgy, osztán szegény az magyar nyelv: az ki históriát ír, elhiszi szómat.”

Az első ének a prozopoeiával (témamegjelölés) kezdődik. Sorait gimnáziumi tanulmányaink során kívülről fújtuk. „Én az ki azelőtt iffiu elmével / Játszottam szerelemnek édes versével, / Küszködtem Viola kegyetlenségével: / Mastan immár Mársnak hangassabb versével / Fegyvert s vitézt éneklek, török hatalmát / Ki meg merte várni Szulimán haragját, / Ama nagy Szulimánnak hatalmas karját, / Az kinek Európa rettegte szablyáját.” Invokációjában (segélykérés) Zrínyi a Szűzanyához fordul: „Adj pennámnak erőt, úgy írhaszak, mint volt, / Arrol, ki fiad szent nevéért bátran holt.” A fohász felidézheti bennünk Deák Ferenc kétszavas mondását, mely örök időkre akár a sajtótörvény része lehetne: „Igazat írni!”

Zrínyit eposza a világirodalom jegyzett alkotóinak a sorába emeli. Bár nem a halhatatlanságnak szánta művét, mégis az lett, annak ellenére, hogy aktuális politikai,

hadi célokat szolgált. A szerzőt a Muraköz Tassójaként is emlegetik, párhuzamot vonva a *Szigeti veszedelem* és az itáliai költő *A megszabadított Jeruzsálem* című epicsza között. Ezt az összehasonlítást 1859-ben tartott akadémiai székfoglalójában a költőóriás Arany János (1817–1882) tette meg, aki Zrínyit sok ponton eredetibbnek találta olasz társához képest, nem elhanyagolva a hasonlóságot sem, amely a keresztények és muszlimok harcában csúcspontot ki.

Miklós az öccsét, Pétert és annak Syrena-ját sem tekinti riválisnak. Pedig ahogy a fiatalabb testvér a saját előszavában írta: bátyja meghaladja őt, és hogy nem szeretné magát vele összemérni a költői alkotás ügyességében. A kölcsönös tisztelet, elismerés jele az, ahogy Miklós a *Szigeti veszedelem*ben is megénekelte öccse törökellenes hőstetteit: „Hiszen Zríni Péter, kit az én szemem lát, / Mely rettentí Boszniát és Hercegovinát, / Láttuk immáron is ő vitéz próbáját, / Ésszel, kézzel, szűvel, kit törökön csinált.” Máshelyütt ezt írja a fiatalabb testvérről: „Esmerem távulról vitéz Marsnak fiát, / Esmerem, esmerem, mint jártatja lovát, / Ez én vitéz öcsém mind magyar, mind horvát, / Igazán szereti, mert látjuk, hazáját.”

Péter a teljes Syrénát 1660-ben ültette át horvát nyelvre *Adrijanskoga mora sirena* címmel. Munkája jó értelemben vett parafrázis, átköltés, átdolgozás, sem mint szó szerinti fordítás. Ahogy Klaniczay Tibor (1923–1992) Kossuth-díjas irodalomtörténész *Az írók nemzeti hovatartozása* című munkájában fogalmaz: „A Zrínyiász mint költői struktúra nem magyarázható, nem érthető meg csak a magyar irodalom fejlődéséből. Nem olyan magyar mű, melyre hatással volt a horvát irodalom is, hanem olyan, amelyiknek a létrejöttében a horvát irodalomnak organikus része volt.” Az életmű kutatója a magyar változat elsőbbségét Miklós zsenialitásán kívül azzal is magyarázza, hogy őt a magyar földhöz kötötték birtokai, s nyilván az itteni nyelven szólalt meg. Az akadémikus eljátszik a gondolattal: mi lett volna, ha a vagonmeg-

A Bibliotheca Zriniana
Zágrábban kiállított
egyik darabja

Mavro Orbini szlávokról szóló, nagy becsben tartott könyvének címlapja

Zrínyi Miklós ajánló sorai a magyar nemességnek

osztás során az idősebb testvér kerül a tenger mellékre, s a fiatalabb Péteré lett volna a Muraköz? Nem kizárt, hogy a Zrínyiász horvátul születik meg...

Zrínyi Péter tehát átköltött, nemcsak fordított, tele a muraközi kaj és a tenger melléki ça-nyelvjárás szavaival. Munkáját Velencében jelentette meg *Adrijanskoga mora sirena* címen. Több száz saját strófát írt hozzá, amelyekben szándéka szerint az eredeti mű bizonyos pontjait óhajtotta a helyükre tenni. Lehet, komolyan vette a báty előszóban írt vallomását, mely szerint nem volt ideje „corrigálni” a munkáját.

Kettejük nyelv-választása mellett a végső szándékukban is különbségek fedezhetők fel. A *Szigeti veszedelem* magyar ajánlásában ez áll: „Dedicálom ezt az munkámat / magyar nemességnek, / adja Isten, hogy véremet / utolsó csöppig hasznossan / néki dedicálhassam.” Péter az átköltését Horvátország és szűkebb pátriája, a Tenger mellék hazaszerető honvédőinek rekkommendálja... De ajánlja kora művelt horvát közösségének egészen Dalmáciáig, ahol olaszul is tudnak, s az itáliai költőket, Petrarcat és másokat eredetiben olvassák. Ahogy horvátul fogalmaz: első szándéka az, hogy „a világ lássa, milyen vitéz fiakkal büszkélkedik országunk, mennyire tiszteli és becsüli őket, miközben annyian elhagytak bennünket, és szinte teljesen megfélekeztek rólunk. Másodszor, hogy mi magunk e dicső tettek tükréből megtudjuk, miként kell törekednünk arra, hogy magunkat nem kímélve vérünket ontsuk és életünket adjuk a keresztény hitért, hazánkért és uralkodónkhoz való hűségünkért”. Mindezek után ő is megjegyzi: egyáltalán nem törekszik költői babérokra, hanem művét a Miklóséhoz igazítja, és az övével javítja a saját munkáját.

A Syréna így akár a testvérpár közös alkotásaként is felfogható. Zrínyi Péter munkájában nem pusztán egy magyar mű fordítását kellene látni, sokkal inkább mindkét irodalom közös gyermekének horvát variánsát. Péter megmaradt az eposz eredeti, latinos címénél: *Opsada Sigeta*. Ez jobban fedti az eredeti szerző akaratát, aki szintén a latin *Obsidio Sigetiana* címet választotta. (Ahogy már utaltunk rá, később a nyelvújító Kazinczy Ferenc javaslatára *Szigeti veszedelem* lett a mű magyar címe). A teljes kötetet horvát címe – *Adrijanskoga mora sirena* – viszont szövegű fordítása az első kiadásnak a címdallal szemközt metszetén olvasható „Adriai tengernek Syrenája” mondatnak. A hozzáértők szerint akármelyik változatot nézzük: alapművel állunk szemben, amelynek hatása felbecsülhetetlen mindkét irodalom számára, s nem csoda, hogy itt és ott is, ezt és azt is nemzeti eposznak tekintik.

Mutasd a könyveidet, könyvtáradat, megmondom ki vagy! Sokan leírták már, hogy Zrínyi Miklós bibliotékája a tulajdonos műveltségéről, jó ízléséről árulkodik. Az olvasnivalót a korabeli Európa legnevesebb kiadóitól és nyomdáiból szerezte be. Külön érdeme, hogy az egész gyűjteményt nagy hozzáértéssel katalogizálta, 11 szakterület szerint. Ezzel 1662-ben végzett, s latin összefoglaló címet adott neki: *Catalogus omnium librorum bibliothecae Csaktorniensis excellentissimi atque illustrissimi domini comitis Nicolai a Zrini obani. Anno Domini 1662. die 10 octobris.* (Azaz: A magas rangú Zrínyi Miklós csáktornyai fejedelem és bán könyvtárának katalógusa...) Szakértelmét a néhai Zvonimir Bartolić, a csáktornyai tanítóképző egykori professzora is dicséri, aki az általa szerkesztett háromkötetes *Trip-tih Zriniana* című kiadvánnyal négy éve részt vett a frankfurti nemzetközi könyvszemlén, ahol munkáját a világ száz legszebb kötete közé sorolták.

A Bibliotheca Zriniana értékére utal, hogy a kor neves személyiségei is felkeresték. Nyilván használták a család tagjai, az udvartartás személyzete, de legfőképp a könyvek gazdája, ami kitűnik *Az Adriai tenger szirénája* című

művében feltüntetett számos idézetből és hadtudományi munkáiból. A könyveknek több mint fele latin, harmada olasz, a többi német, cseh, és spanyol; a többnyelvű szótárak sorát a latin-olasz, a latin-görög, valamint a latin-francia alkotja. Horvát könyvet alig találunk könyvtárban, de magyart is csak néhányat. Az itáliai kiadványok közül gyakran belelapozott, a 16. században élt dubrovniki történész, Mauro Orbini 1601-ben Pesaroban kiadott *Il regno degli Slavi* című kötetébe, amelyet széljegyzetekkel is ellátott. Ez egyfajta általános szláv történet olasz nyelven, amely évszázadokon át befolyásolta a szláv ideológiát és a historiográfiát, s nagy szerepe volt a szláv népek öntudatra ébredésében. Ott találjuk még a polcokon Bonfini és Istvánffy magyar történeteit, amelyeknek – más forrásokkal együtt – szintén nagy hasznát vette a *Szigeti veszedelem* megírásakor.

A 731 kötet darabjait ritkán tárják a nagyközönség elé, többnyire csak kutatók férnek hozzájuk. Hat éve viszont (2014-ben) a költő és hadvezér halálának 350. évfordulójára időzítve rövid időre a zágrábi nemzeti könyvtárban kiállítottak néhány becses darabot, így az *Adriai Tengernek Synrenája* első, 1651-es kiadását, valamint egy-két ritkaságnak számító magyar nyelvű kéziratot. Ekkor tárták a nagyközönség elé a piros bársonykötésben, csillogó arany metszessel ellátott, a római pápa által ajándékozott kötetet, benne Zrínyi Miklós latin bejegyzésével, amely így szól magyarra fordítva: „Ezt a könyvet maga a szerző, VIII. Orbán ajándékozta Zrínyi Miklós grófnak, amikor ő még serdületlen ifjúként Rómában volt, miközben [a pápa] Horatius ezen verssorait idézte: »Fortes creantur fortibus et bonis, / Est in iuvenis, est in equis / Patrum virtus, nec imbellem feroces / Progenerant aquilae columbam.«” (Magyarul: „A bátrakat a bátrak és jók szülik, az ökrökben és a lovakban uraik erénye is van, és a sas nem nemz galambot.”)

A könyvtár meglehetősen kalandos utat járt be az évszázadok során, szinte csoda, hogy teljes egészében megőrződött. Zrínyi Miklós korai, tragikus halála után özvegye, második felesége, Löbl Mária Sophia örökölte, aki később fiára Zrínyi Ádámmra (1662–1691) hagyta. Ádám szintén korai halála után – a törökökkel vívott harcban esett el – özvegye, Lamberg Mária Katalin a bibliotékával együtt a dél-morvaországi, váráról híres Bitovoba költözött. A könyvtár aztán itt maradt egész 1893-ig, amikor egy bécsi antikvárius, bizonyos Sigismund Kende árverésen megvásárolta. Ő azonmód katalógust nyomtatott, tudván, mekkora értékre tett szert. Így jutott el a gyűjtemény híre a horvátokhoz, akik még abban az évben (1893) visszavásárolták a páratlan gyűjteményt. A horvát kormány 12 ezer forintot fizetett érte akkor, amikor a zágrábi királyi könyvtár vezetője 300 forintot keresett havonta. Így került a teljes anyag a zágrábi egyetem könyvtárába, ahol ma is gondosan őrzik, folyamatosan konzerválják.

Zrínyinek volt kitől örökölnie a könyvek iránti szeretetét. Nagypapa, IV. György a Csáktornya közeli Nedelišče településen, Horvátország első, általa alapított nyomdájában 1574-ban adta ki a *Decretum Tripartitum*-ot, azaz Werbőczy Tripartitumának (Hármaskönyvének) a fordítását, amit a kaj-horvát nyelv legősibb emlékeként emlegetnek.

A Ne bántsd a magyart 1920-a kiadása

Riersch Zoltán

Csillagos ég a takaróm

Valahol voltam.
Valahol még vagyok.
A felhők alatt, túl a szivárványon.
Hét évtizedem vágtaiban
talpam alatt porzott a végtelen.

Felettem az ég alattam a föld.
De mi van a föld alatt
ha testem görnyed, meghajol,
lelkem meztelen?
Fenn a magasban,
törött szárnyú madárként
körül ölel a megsárgult levelű hársfák lombja,
mint a pillanatot megannyi töredék.

Égeti a szó a szám.
Amit nem mondtam el, kinek mondjam?
Vajon szeretett-e, akit szerettem?
Molyrágta testemet az élet rozsdája marja,
néha tévúton jár a valóság.

Álmomban fogtam a kezed.
Egy régi perc.
A távoli homályban még egyek vagyunk!
Ha tehetném,
fényre lobbantanám az időskori szerelmet!
Emlékeimben él tovább, megfakult fénykép.

Szolgáltam jót, gonoszt,
műméztől keserű a szám.
Ha majd lehull a lomb, a hiányon háborgok,
de lelkem terhétől csendesedik.

Hiába szólítlak, kedves,
hiába hiányzik anyám,
lemenőben a Nap.

Sokszor romboltam.
Már csak építetek.
Minden szóban ott a kérdés
kétkedés, vád, féltés:
ha a holnap jókedvvel ébred,
reggelre újjáéled bennem az egykori ifjúság.
Csillagos ég a takaróm,
hét évtized avarja a párnám.
Csend van.
Csak a szél játszik a távoli kötélén száradó illatos ruhákkal.
Mint áradó patak az uszadékot, sodor az ár.

Csend van, köszönöm.
Életem alkonyán eggyé válok egy magányos csillaggal.
Titkaimmal reszkető kéz a kézben...

Még egyszer átélni ölelésed

Zöld levélruhába öltözött ágak
szerelemben ölelik egymást.
Én nélküled ölelem át álmomban
a könnycsepp szivárványt.

Forrón perzsel a hiány, elmúlt a tavasz.
Az egykor együtt taposott utak kettéváltak.
Tegnap szerelem – még haza várlak,
de szürke fellegek árnyékolják a Holnapot.

Még egyszer átélni ölelésed,
látni véltem egy könnycseppet az arcodon.
Egykorvult érintés, sóhajtás, elmúlás.
A felhők a helyüket keresik - a hiány ölelése.

Délibábként tűnőben vagy.
Elsietek az ősztől.
Sötét palástot terít ránk az éjszaka.

Varga Zoltán

Drót

A galambok a háztetőn
egymás mellett drót vitézek
elteszed magad

Az erkélyen egy kismama
lámpákat is tereget
aztán elfognak a kihelyezések
elteszed magad

Az udvaron a szomszédok
körül néznek járdát sepernek
a jelenlétükkel kőbe vésnek
néhány szürke gerleséget
elteszed magad

Az üvegezett bejárati ajtó
naponta számtalanszor terpeszt
a közúti forgalom a játszó tér irányába
és akikkel találkozol tudják hol a kijárat
és azt is hogy az ék nem igazi támasz
elteszed magad
A nappalokban kialvatlanul
és éjjel kicsit a zavar javul
mihaszna mágnes az öveiden

Kitekintve

Az élet nem várható.
Ablakokat nyitogat.
Nem is erő, vagy lankadó.
Első sorban simogat.

Óhajt egyet, hármat követel.
Élesen ringatva riogat.
Az élet nem szövegel.
Marad, és nem megy bárhova.

Az igazán jók

Az igazán jók mérhetetlenül szürkék.
Nem adják a nevüket semmilyen jó ügyért.
Hallgatnak történeteket és cselekednek,
lesben állva leselkednek,
de ha valami rosszra akadnak,
testükből még kettő kar kipattan.
És ha néha ők is hibákat ejtenek,
máris a talaj alatt fekszenek.

Fa Ede

Az abszurd világ kiútkeresése a Ionesco-i székek színpadán

(történik az első és a harmadik világháború között valamelyik magányos sziget még magányosabb házában / egy idős emberpár éldegél ott / az épület nem éppen kicsi / csaknem betölti a kis szigetet / hátsó része egy sziklafalon áll / két nagy ablaka homályos szemmel nézi az alig moccanó vizet / a tágas veranda előtt kavicsjárda lejt a sziklapartra / húsz év óta haldoklik ott egy rokkant ladik)

A filosz monológja

hallod Annusom: szigetünk partján csónakok csobbannak / a legtöbbje kikötött már és a luxus-jachtok motorja megállt / ó mennyi láb dobog és csoszog! / már-már meghatódik tőlük az öreg kavicsút is / de elszomorít amit arcodról leolvasok / még mindig kétségbe vonod hogy valósággá váltak álmaink? / próbálg meg kedves az én szememmel fülemmel és fantáziámmal látni-hallani / életünk legszebb napja ez / és engem a te jószágod és szereteted vezetett idáig / de most kérlek siess / gyorsan gyorsan / hozz még székeket / és szedj össze mindent amin ülni és töprengeni lehet / a négy égtáj felől csak úgy árad a közönség / boldog vagyok / még sosem éreztem magamat ennyire frissnek és fiatalnak / felvillanyoztak a szikrázva összegyűlt szavak / most ajtót nyitok / fogadnom és köszöntenem kell a vendégek színe-javát / mélységes hódolatom Őfelsége / úgy örülök hogy jelenlétével megtisztelti szerény hajlékunkat / de épp Önnek szólnak népboldogító gondolataim / hasznukat veheti majd a rövidlátó miniszterek és a rókaelkű tanácsadók közt / erőt egészséget dicső tábornokom / talán még emlékszik rám / én voltam egykor méltóságod hűségese futárja / ajaj hányszor vittem golyózáporban és ágyútűzben dicső hadparancsait amikor ezer meg ezer bakát hősi halálba küldött bármilyen jelentéktelen folyópartért vagy magaslatért / kiváló tisztelem főszerkesztő úr / ön mindig elutasította „népbolondító populista humbugnak” csúfolva megfontolt eszméimet / most remélem – végre - meg fogja érteni valamennyit és egy ünnepi különszámban közzé is teszi / jónapot-holdat-vénuszt csillagász uram / harminc év óta szürnek szíven az ön tévéelőadásai és „tudományos” cikkei egy véletlen vezérelte gépszerű bimm-bumm és riccs-reccs világegyetemről / szeretném meggyőzni önt: nem teljesen ilyen

a világ / adjon az Úr minden jót békét és üdvösséget kedves hittudósom / azt hiszem - egy kicsit - lelki rokonok vagyunk / bár én úgy gondolom: jobban hiszek Istenben mint Ön mert ez a hit nekem sosem termelt édes gyümölcsöt / de meg ne haragudjon érte: én idejétmúltnak érzem az Ön által olyan kedvelt hangzatos „igéket” / az efféle vallás istenkáromlás már: a jelentéktelen emberkékedvéért geocentrikus kisistenné nyomorítaná a Kozmosz Határtalan Lelkét holott drága anyabolygónk is csak porszem (vagy még az sem) az ijesztően tág uni- vagy multiverzumban / ámde akik az ön Bibliáját írták még mit sem tudtak erről / hello hello bip-bip-bip-bip komputerszakértő úr / a minap megint kiúzótt önmagamból a lelkendezése ahogy az egyik tévécsatornán a digitális evolúció „csodáiról” és veszélyeiről beszélt szemüveget villantó fölényel / az ön szavai is azt a gyanúmat igazolják: szörnyű kényszerbetegség kezd elhatalmasodni az emberi lelken / az érezni szenvedni de önmagát legyőzni is képes homo sapiens – mellőzve a tragikus sors és halál iskoláját - már gépszerűen tökéletes mindentudó halhatatlan de hús-vér-nélküli VIRTUÁLIS SZÖRNY szeretne lenni / ó milyen nagy és áldott pillanat miniszter úr Őexcellenciája! / Ön volt az egyetlen államférfi aki népének politikai és lelkiismereti szabadságáért kiáltva meg tudott szabadulni a HATALOM SZÉDÜLETÉTŐL / kiúttalanságában a mártírhálalt választotta / és most újra megjelent a halandók között alig hogy eggyé méltóztatott válni a szobortestével / jöjjenek jöjjenek hölgyeim és uraim hús-vér emberek és kedves halhatatlan holtak / kérem foglaljanak helyet / még pár szót váltok életem párjával és megkezdődik az előadás...

(három óráig tartott a beszéde / benne volt egy hosszú élet és az egész emberfaj minden lényeges tapasztalata / saját kilátójáról látta a múltat és jövőt: az írott történelem pár ezer esztendejét és a következő egymillió évet / túllátott Marxon Darwinon Einsteinen és Hawkingon / azt is elmondta amit filozófok írók szobrászok és festők mondani akartak és amivel minden idők szellemét a transzcendens szférákig emelte Bach és Beethoven / eredeti módon egyesítette az ó-ember naiv tudását az antik bölcsességgel és a modern kor tudományosságával / a materialista felfogást spirituálissá magasztosította – és megfordítva / virtuóz könnyedséggel tárta fel a közelmúlt meg a jelen problémáit és olyan megoldásokat javasolt amelyek megmenthetnék a politikusok hatalomszomjas érdekhazugságaival meg a pénzügyi és üzleti körök kapzsiságával megkínzott világot)

(mihelyt abbahagyta a szónoklatot a párját kereste / alig talált rá / úgy érezte: zajongva vitatkozó emberekkel van tele a szoba)

A filosz második monológja

ekkora sikert! / hallottad Annusom? / ó mekkora tapsvihár volt! / most meg figyeld a földrengés robajára hajazó vitát / lelkes szövetségeket és ellentáborokat keltett a beszédem / mindig ezt akartuk / és EZ A SZELLEMI VIHAR HURRIKÁNNÁ ERŐSÖDIK HOLNAP A MÉDIÁBAN / el fogja söpörni az álságokat és hazugságokat / de mit látok? / ezek a visszatérő KÉTELY könnyei / mért sírsz kedves? / azt hiszed bolond vagyok és üres székeknek szónokoltam?! / még most sem hallok a vendégek szellemi csatazaját? / holnap egyetlen nagy vitateremmé változik a Föld és az én üzenetem Ariadné-fonalát követve fényre jut majd a labirintusban szédelgő emberfaj / és ha mindezt csak úgy elképzeli önkívületig izzó elménk de nincs itt senki semmi csupán két vén bolond akiről még a kutyák sem csaholnak - mit számít már?! / életünk halálunk és az egész világ olyan amilyennek látjuk és elgondoljuk / drága párom - még álmodni sem mertünk ekkora sikerről / célba értünk! / most már olyanok volnánk egy testi túlélésben mint a boldogság roncsaihoz végletekig ragaszkodó tömegemberek / ami HIÁNYKÉNT utánunk marad attól süketnéma barátunknak az Utókornak fájjon a feje! / most menj és győződj meg igazamról / vegyülj el a vitázó tömegben / ha valóban emberekkel van teli a szoba és itt vajúdik múlt jelen jövő: már ne törjünk egymás felé a sokaság falán / ugorjunk ki a két hátsó ablakon / a tenger majd egymáshoz mossa csontjainkat...

(szinkron-halálugrás / egyetlen semmibe gyűrűző csobbanás / hirtelen leszalad a

FÜGGÖNY)

Kunics Zsuzsa

A fényképezés kezdetei Nagykanizsán

A város első állandó műtermi fényképésze, *Mikolasch Sámuel (1826-1902)*

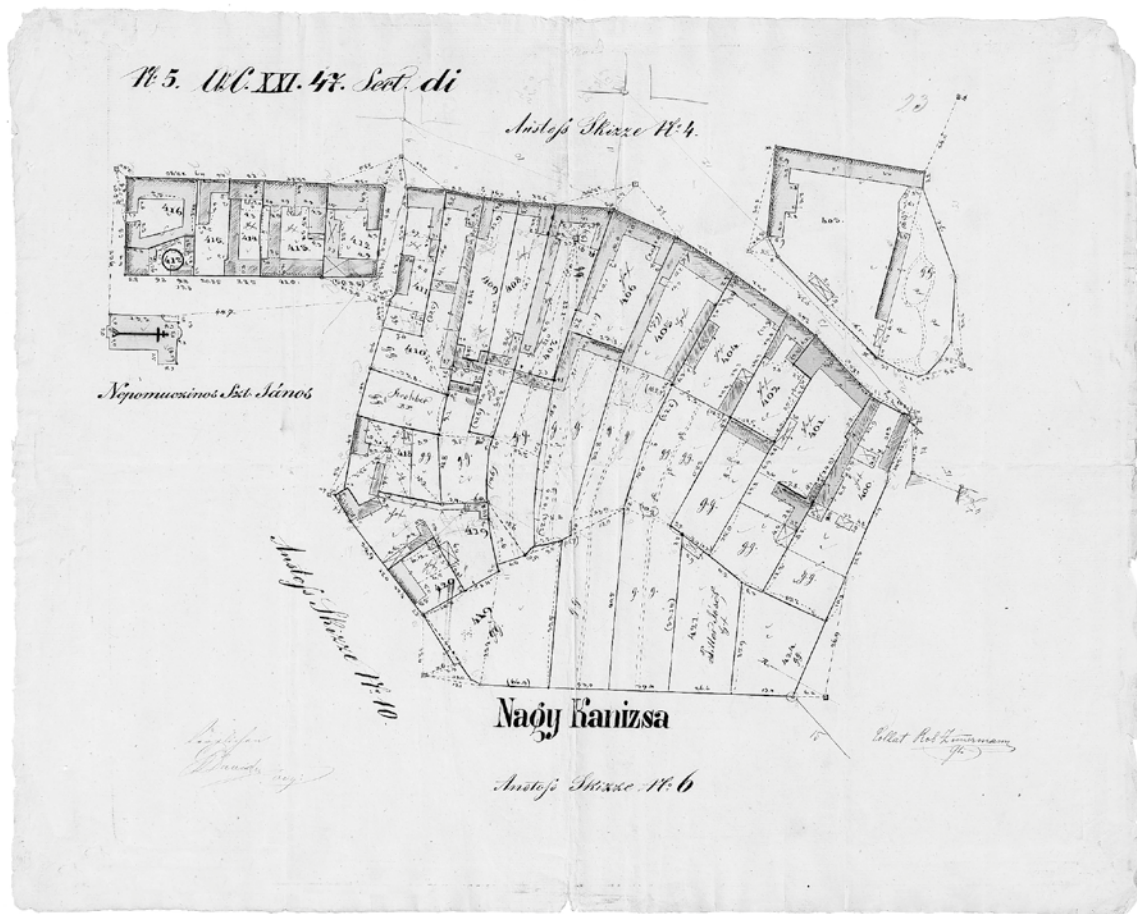
A magyar közönség 1839. február 2-án a *Hasznos Mulatságok* című lapban *A fény hatásának állandósítása* címmel megjelent rövid tudósításból értesült a század korszakalkotó találmányáról, „Daguerre úr fölfedezéséről”. Néhány hónappal később, 1839. augusztus 19-én a Francia Akadémia ülésén óriási nemzetközi érdeklődés közepette, a vegyi eljárást részletezve ismertették a dagerrotípiá készítését¹. A francia kormány – Daguerre-nek és kutatótársának, Niépce örökösének életjáradékot biztosítva – ugyanezen a napon a „világnak ajándékozta” a felfedezést, hogy bárki szabadon foglalkozhasson a fényképezéssel. A fotográfia ezzel megkezdte világhódító útját.

Magyarországon az első fénykép – amelyről biztos tudomásunk van – Vállas Antal készítette egy bemutató keretében 1840. augusztus 29-én a Magyar Tudós Társaság ülésén.

¹ Szilágyi Gábor: Magyar fotográfia története. Magyar Filmintézet, Budapest, 1996. 5-6. (A továbbiakban: SZILÁGYI 1996), Stemlerné Balog Ilona: Történelem és fotográfia. Osiris Kiadó – Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2009. 15-16. (A továbbiakban: STEMLERNÉ 2009)

1. kép: Heti vásár a Fő úton – Deák téren, 1896 körül. A Felsőtemplom mellett jól látszanak a földszintes Weiss- és Wusztl házak, az utóbbiban működött – nagy valószínűséggel – Mikolasch Sámuel műterme.

Belus Lajos gyógyszerész felvétele (Thúry György Múzeum)

2. kép: A Felsőtemplom és a szomszédos Weiss- és Wusztli- házak az 1864. évi kataszteri térkép szelvényén (417. sorszámmal jelölve a Wusztli-ház). (Thúry György Múzeum)

Az első magyar fotográfusnak a szakírók többsége mégis Marastoni Jakab neves arcképfestőt tartják, aki 1841 júniusában nyitotta meg műtermét Pesten.²

A Magyarország területén készült korai felvételek igen ritka darabok. Csupán mintegy 250 dagerrotípia lelhető fel a közgyűjteményekben, s ezek közül a hitelesen hazánkban felvett 30 felett van. Ezért különösen értékes és helytörténeti szempontból fontos a közelmúltban Párizsban, a Francia Fotográfiai Társaság gyűjteményében Fisli Éva fotótörténész által fellelt, 1845 körül készült, ismeretlen alkotójú dagerrotípia, mely a zalaegerszegi vásárteret ábrázolja.³

Az 1840-es években – Veress Ferenc kolozsvári fényképész, feltaláló az *Ország Tükre* című képes folyóiratban 1862-ben megjelent írása szerint – még nagy újdonságként szemlélték a magyar városokban az „itt átutazott fényképészek műkirakatát”:

„Sokan szinte meséseknek találták az azon képek előállítás módjáról hallott nézeteket... Akkor még az úgynevezett Daguerre-féle móddal állították elő azon csodaszerű képeket, a mikről azt szokták volt

² Az első magyar fotográfus címet a mesterséget hivatás-szerűen űző Marastoni Jakab és Kawalky Lajos között osztják meg a fotótörténészek. Lásd: Ki volt a legelső magyar fotográfus? https://maimanohaz.blog.hu/2018/08/29/ki_volt_a_legelső_magyar_fotografus (Letöltve:2019. 03.18.)

³ STEMLERNÉ 2009. 24., Fisli Éva: Szépséges, furcsa tárgy. Újabb, 1848 előtti magyar dagerrotípia a nagyvilágból. Apertúra, 2020. január-február http://www.mafot.hu/apertura_szepseges-furcsa-targy.html (Letöltve:2020.02.04.)

3. kép: Totola János kalaposmester portréja, 1870-es évek. Mikolasch Sámuel felvétele. (Thúry György Múzeum)

4. kép: Ismeretlen fiatalember Mikolasch Sámuel műtermében, 1860-as évek (Göcseji Múzeum)

mondani: Hallatlan találmány! Benéz az ember egy tükörbe s örökre ott marad a képe.”⁴

A fényképezés szélesebb körű elterjedése Magyarországon az 1860-as évek elejéig várható magára. „Idegen fényképész-utazók” járták a városokat, de a magyarok közül is kevés volt, aki – ha rövid ideig is – ne ette volna a vándorfényképészek keserű kenyerét. Télre általában egy nagyobb városba húzódtak be, nyáron a sorra járt helységekből egy épület északra néző kiszögellése, falun egy csűr vagy szekérszín kapuja szolgált háttértámaszul.⁵

A fényképészek kezdetben a gyógyszerészek, aranyművesek, vésnökök és a tudomány művelőinek köréből kerültek ki, amint azonban megjelentek a könnyen kezelhető ún. „Dilletanten-Kofferek”, úgy so-

⁴ Veress Ferenc: A fényképezés múltja, jelene és jövője hazánkban (Történeti és eszmetörténet). Az Ország Tükre (Budapesti Képes Közlöny) Pest, 1862. május 1. 132.

⁵ Molnár István: Az utazó fényképészekről. Fényképezési Lapok, Kolozsvár, 1882. április. 57-60. http://dspace.bcucuj.ro/bitstream/123456789/46411/1/BCUCLUJ_FP_10-6648_1882_001_004.pdf (Letöltve: 2019. 03.20.)

5. kép: Fiatal, krinolinós nő portréja a Kozlovsky-Balogh család albumából (kezében napernyőjét tartja), 1860-as évek (Magántulajdon)

6. kép: Ismeretlen, magyaros ruhát viselő fiatalember a Kozlovsky-Balogh család albumából, 1860-as évek (Magántulajdon)

kasodtak a fényképészjelöltek is. Sorra új műtermek nyíltak, 1858-ban már 15 működött belőlük Pest-Budán. Az 1860-as évek elejére divattá vált a fényképezkedés, a szegényebb sorsúak is egyre inkább áldoztak erre a „fényűzési cikkekre.”⁶ Már nem csak embereket, de – a korabeli tudósítások alapján – azok kedvenc állatait, szarvasmarhákat, lovakat, díszfogatokat, bútorokat, menyezői asztalt is mind gyakrabban megörökítettek. Minden előforduló „fényképész-munkák” az „időjárás különbsége nélkül elvállaltatnak” – hirdette szolgáltatásait Pesten és (Kozmata Ferencsel társulva) Nagykanizsán a helyi lapban 1864-ben Auerbach Miksa fényképész.⁷

A „fényirdák” és fényképészek száma rohamosan nőtt, 1862 és 1866 között mintegy 280-an foglalkoztak – hivatásszerűen és műkedvelésből – fényképezéssel Magyarországon, és alig akadt jelentősebb helység, ahol egy-két fényképész ne nyitott volna műtermet.⁸

Másutt vándorfényképészek szolgálták ki a közönséget. Intézményesített képzés azonban nem létezett, a „fényképírói pályára törekvő ifjú” a főnökétől tanulhatott csak. A vidéki „fényirdák” fotográfusai általában nagyobb városok híres mestereinél, Pesten, Bécsben tanulták a szakmát.

Az érdeklődők esetleg a Veress Ferenc kolozsvári fényképész, fentaláló által 1882-ben elindított

⁶ SZILÁGYI 1996. 204.

⁷ Zala-Somogyi Közlöny 1864. július 10. 85-86. és Szilágyi i.m. 205.

⁸ Fényképészeti Lapok, Kolozsvár, 1882. IV. szám 63. http://dspace.bcuculuj.ro/bitstream/123456789/46411/1/BCUC-LUJ_FP_106648_1882_001_004.pdf (Letöltve: 2019. 03.20.), SZILÁGYI 1996. 206.

7. kép: Ismeretlen fiatal hölgy a Kozlovsky-Balogh család albumából, 1860-as évek (Magántulajdon)

8. kép: Testvérpár Mikolasch Sámuel műtermében, 1860-as évek (Thúry György Múzeum)

első szakmai folyóiratból, a *Fényképészeti Lapokból* juthattak értékes ismeretekhez, ahol a szerzők pl. „A fényképezésről, népszerű előadásban” vagy a „Gyakorlati fényképezés Veress Ferencről” címmel megjelenő cikksorozatokban osztották meg tapasztalataikat, ismertették a legújabb találmányokat.⁹

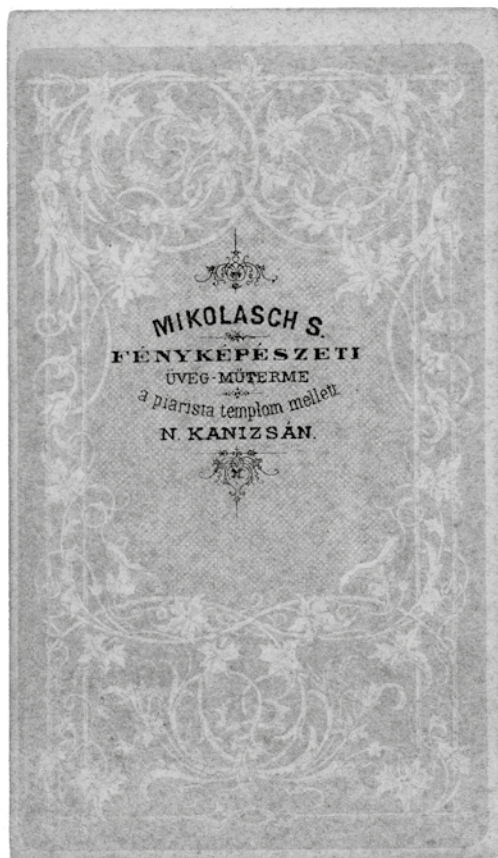
Az 1860-as években a hivatásos fényképészek közül többen csak rövid ideig maradtak a kisebb településeken. A jövedelmezőbb lehetőségeket kínáló népesebb városokba költöztek, vagy fióküzleteket tartottak fenn egy másik városban vagy valamely fürdő-nyaralóhelyen.

Környékünkön – Szilágyi Gábor a *Magyar fotográfia története* című munkája szerint – ebben az időszakban Keszthelyen és Pápán Hanély Antal és a Skoff-testvérek, Szombathelyen Knebel Ferenc és Tömöry Ferenc, Körmenden Jeney József, Varasdon Lypoldt Károly, Kaposvárrott Langsfeld Mór működött fényképészként.¹⁰

Tömöry Ferenc (1839-1890 körül) az 1860-as években Szombathelyen kezdte pályáját, 1866-tól azonban már Zala megyében dolgozott. Zalaegerszegen telepedt le egy rövid időre, utazó fotográfusként bejárta a megyét, felkereste Letenyét,

⁹ V. Sárfy Ignác és Veress Ferenc cikksorozata, *Fényképészeti Lapok*, Kolozsvár, 1882. I-V. és VIII. szám

¹⁰ SZILÁGYI 1996. 206-207.

9. kép: Mikolasch fotójának verzőja (Thúry György Múzeum)

10. kép: Szakállas férfi portréja, 1870-es évek (Thúry György Múzeum)

Alsólendvát, Nagykanizsát, később Bjelovárban (Horvátország) működött.¹¹

Nagykanizsára érkezésekor, 1866 szeptemberében a helyi sajtó is beszámolt a „fényképészek szaporodásáról”, az Alsó-Lendváról érkező Tömöry mellett két másik fényképész is ekkor jelent meg a városban, s „kettő már helyben van” – tudjuk meg a kis híradásból.¹²

A jelentős vonzaskörzettel rendelkező, 11 ezer fős lélekszámú eleven kereskedővárosban, Nagykanizsán ekkor már két „állandó” fényképész fogadta a fényképezkedni kívánó városlakókat és az idelátogatókat, Mikolasch Samu és Lingg Gyula.

A város első állandó műtermét, „fényirdáját”

¹¹ Tömöry Ferencről lásd: Megyeri Anna: Egy utazó fényképész, Tömöry Ferenc (1834-1890 körül). Zalai Múzeum 20. Zalaegerszeg 2012. 231-244. (A továbbiakban: MEGYERI 2012)

¹² Zala-Somogyi Közlöny, 1866. szeptember 20. 2.

Mikolasch Sámuel "fényképész, olaj- és szobafestész" névvel nyitotta meg. Mikolasch József festő és Korein Betti gyermekeként 1826-ban Zalaegerszegen született.¹³ Vállalkozását 24 évesen, 1850-ben alapította Nagykanizsán. Nem tudni azonban, hogy fényképezéssel pontosan mikor kezdett foglalkozni. A 1862. július 1-jétől megjelenő Zala-Somogyi Közlöny első számaiban már fényképészeti „Salon”-ját ajánlotta, „az időjárás tekintetbe vétele nélkül” elfogadott bármiféle megrendeléseket, s kezeskedett az általa készített képek „természethűségéért” is.¹⁴ (Ugyanakkor – a hirdetés szerint – elfogad mindenféle szoba- és olajfestési munkákat, aranyo-

¹³ Mikolasch (Mikolás) Sámuel halotti anyakönyve, 1902. június 1. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3357-9TMR-SRX?i=238&wc=9232-L25%3A40679501%2C50104401%2C41268201&cc=1452460>.

¹⁴ Zala-Somogyi Közlöny, 1862. július 1.7., július 10. 16., július 20. 23.

11. kép: Ismeretlen, magyaros ruhát viselő fiatalember portréja a Kozlovsky-Balogh család albumából, 1860-as évek (Magántulajdon)

12. kép: Cser József tanító portréja, 1870-es évek (Thúry György Múzeum)

zásokat és síremlékeket is a „legjutányosabb áron”).)

Üveg-műterme pontos címét nem ismerjük, a „piarista utcában (a távirtdai hivatal átellenében)”, „a piaristák temploma átellenében”, s egy alkalommal a „felső templom melletti Vértessy-féle ház” olvasható helyszínként a hirdetésekben.¹⁵ A fényképei verzói szerint műterme „a piarista templom mellett” található. Az egykori Felsőtemplom tér (ma Deák tér) keleti oldalán, a piaristák által gondozott Felsőtemplom mellett álló földszintes épületek egyikében működhetett, valószínűleg a Wusztl Alajos szappanos mester, városi kama-

¹⁵ Mikolasch Samu hirdetései: Zala-Somogyi Közlöny, 1862. július 17., 1863. május 1.62., 1866. december 1.4., és Ócsváry Ede debreceni orvos hirdetése, aki március hónapban Nagykanizsán rendel a „Piaristák temploma mellett levő Vértessy-féle házban, ahol Mikolasch fényképész lakik”. Zala-Somogyi Közlöny 1869. március 6.4.

rás, majd az özvegye tulajdonában lévő 417. sorszámú városi házban, annak a templom melletti kis utcácskára néző udvari épületében.¹⁶ (1-2. kép)

Felvételei közül –jelenleg – alig több mint egy tucatot ismerünk. Helytörténeti aukciókon is csak ritkán találkozni munkáival, néhányat a

¹⁶ A földszintes épület helyén fia, Wusztl Lajos 1898-ban építtette fel a ma is álló emeletes épületet, mely későbbi tulajdonosáról elnevezve Kőnig-házként ismert. (Deák tér 7.) Lásd: Kunics Zsuzsa: Nagykanizsa településszerkezetének és városképének változásai (1850-1945). Nagykanizsa Városi Monográfia III., Nagykanizsa, 2014. 361-362. (A továbbiakban: KUNICS 2014)

A hirdetésben említett „távirtdai hivatal” ebben az időben a tér déli oldalán álló épületben (később Deák tér 3.) működött. Lásd: Tarnóczky Attila: Hol, mi? Kanizsai házak és lakói. (A továbbiakban: TARNÓCZKY 2020) <http://holmi.nagykar.hu/irasok/4568/1.html#a155> (Letöltve: 2020. március 23.)

13-14. kép: Ismeretlen fiatalasszony portréja és a kép hátlapja, 1870-es évek eleje (Közli: Tarnóczky Attila)

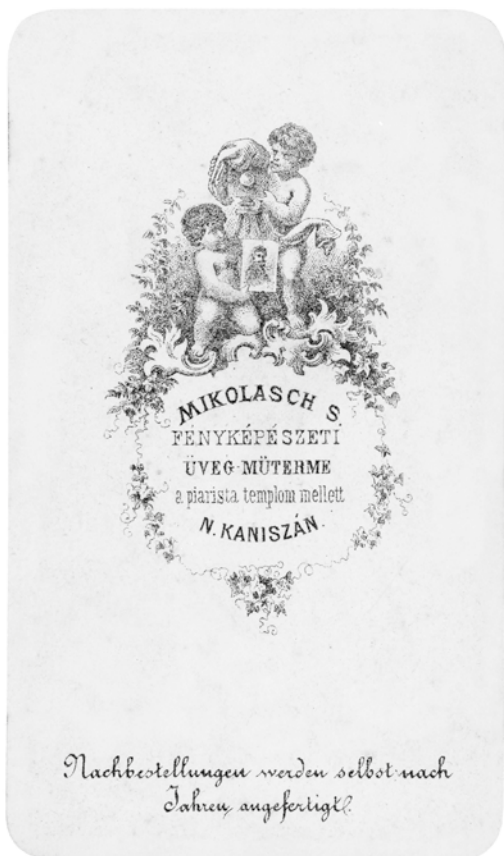
Thúry György Múzeum gyűjteményének sikerült az utóbbi években megvásárolnunk. Datálás, megnevezés azonban általában nem szerepel rajtuk, így nem lehet tudni, kiket ábrázolnak. Csak az öltözetből, a haj- és férfiaktól esetleg a szakállviseletből lehet következtetni a felvételek korára. A Göcseji Múzeum két felvételt, egy női és egy férfi egészalakos portrét, őriz tőle.¹⁷ A keszthelyi Balatoni Múzeum gyűjteményeiben nem található Mikolasch-felvétel. A megmaradt fényképek többsége valószínűleg régi családi fotóalbumokban pihen, szintén meghatározás, felirat nélkül, s a családtagok már nem tudják megnevezni az ábrázolt személyeket, sőt a rokonság fokát sem.

2020 elején Kékesi Ildikó jóvoltából Gárdonyból került be egy régi családi albumból több vizitkártya -felvétel a Thúry György Múzeumba reoprózásra, ezek között öt Mikolasch-fotográfia is akadt. A fotóalbum a balatongyöröki- becehegyi birtokos család tagjának, Kozlovsky Istvánnak vagy esetleg az alsópáhoki Balogh László bognármester családjának portréit őrizi. A tulajdonosok ma már nem emlékeznek rá, hogy felmenőik közül kiket örökített meg a nagykanizsai fotográfus.¹⁸

Mikolasch Sámuel felvétele őrizte meg Totola János neves kanizsai kalaposmester alakját és (valószínűleg) Cser József tanítóét is.

¹⁷ Göcseji Múzeum TOF 2017. 10.14. és ADF 44.888. Ezúton szeretnék köszönetet mondani Megyeri Annának, hogy a felvételeket a rendelkezésemre bocsátotta.

¹⁸ A felvételek Kékesi Ildikó, Gárdony tulajdonai. Ezúton szeretnék köszönetet mondani neki, hogy a felvételeket szkenelésre kölcsönadta a múzeumnak.

15. kép: Mikolasch felvételeinek hátlapja (Thúry György Múzeum)

16. kép: Mikolasch Sámuel: Teleki László képmása, 1861. Olajfestmény. (Thúry György Múzeum)

A zalaszentgróti születésű Totola János (1840-1910) az 1860-as években az akkor Sétatérnek nevezett későbbi Eötvös tér 25. szám alatt nyitotta meg kalaposműhelyét. Több mint száz éven keresztül a család három generációja követte őt a mesterségben és a műhelyben. Mikolasch az 1870-es években örökölte meg a kalaposmestert, magyaros kabátban, szűk zsinóros nadrágban, ráncos szárú csizmában, nyakában világos színű, csomóra kötött nyakkendővel. Bal kezét – a kor szokásos beállításának megfelelően – egy asztalkán nyugtatja (ezen helyezték el kalapját is), jobb kezében egy hosszú szárú pipát tart.¹⁹

(3. kép)

A kép jobb oldalán látható, a végén dús bojtjal díszített zsinórral elköttött drapéria Mikolasch több felvételén megjelenik. Az esztergályozott és faragással gazdagon díszített támlás asztalka is –, amely az egyik műtermi alapperendezésnek számíthatott – több egészalakos férfiportré háttéréként feltűnik. Hasonlóan elrendezett a Göcseji Múzeum gyűjteményébe tartozó, magyaros ruhát viselő, csizmás fiatalember felvétele is. Öltözetük s beállításuk is nagyon hasonló: kezével ugyanazon a műtermi asztalkán (két könyvön) támaszkodik, pipa helyett jobb kezé-

¹⁹ TGYM ADF 4637. Totola János halotti anyakönyve <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3357-9TMG-9QFM?i=213&wc=9232-FM3%3A40679501%2C50104401%2C50658501&cc=1452460>. A műhelyről lásd: Pacsirszky László: Kalaposműhely Nagykanizsán. A nagykanizsai Thúry György Múzeum jubileumi évkönyve 1919-1969. Nagykanizsa, 1972. 167-183.

17. kép: Auerbach és Kozmata nagykanizsai műtermében készült felvétel: ismeretlen férfi portréja a zalai Grész család albumából, 1860-as évek (Göcseji Múzeum)

ben szivart tart, kalapja szintén az asztalon látható néhány fényképpel együtt.²⁰ (4. kép)

Az 1860-as évektől a modellt egyre inkább „általánosan elfogadott pozitúrákba” rendezték a fényképészek. Az idősebbeket ülve, a fiatalokat állva vették fel. A férfiak sétatálcát, szivart, pipát, könyvet, iratot tartottak a kezükben, a hölgyek legyezőt, imakönyvet, esetleg napernyőt, zsebkendőt.²¹ (5. kép) Mikolasch is ezt a gyakorlatot követte, a már bevált beállításokat alkalmazta, s általában a megrendelők is azt kérték, amit mások képein láttak.

A korszak jellegzetes műtermi berendezési tárgya volt a szögletes vagy kerek posztamens, a kő-hatású papírmasé pad, virágtartó s a különböző baluszteres korlátok. A kanizsai fényképészmester is felszerelte ezekkel a műtermét.

²⁰ GM TOF 2017.10.14.

²¹ SZILÁGYI 1996. 223.

A Kékesi Ildikó által megőrzött, valószínűleg a Kozlovszky család egy fiatal hölgytagját és egy ifjút ábrázoló, egészalakos portrékon is ez szolgált „háttérként” az elmaradhatatlan drapéria mellett. A magyaros ruhát, ujján is zsinórozással díszített dolmányt, hímzett, rojtos selyem-nyakkendőt, a szűk nadrághoz rancos szárú csizmát viselő fiatalember szögletes posztamensen könyököl, melyen egy talpon álló kerek virágtartó látható. (6.kép) A fiatal hölgy kis kalapkát, sötét színű, széles csipkerátéttel díszített ruhaderekat és bő selyemkrinólint visel. Egy baluszteres korláton könyököl, s két kezével összecukott napernyőjét tartja. A korlát mellett megjelenik berendezésként a szögletes posztamens is a virágtartóval.²²

(7. kép)

A felvételi szobában ugyanígy – a drapéria és a baluszteres korlát mellett – örökítette meg a mester az ismeretlen kanizsai vagy Kanizsa környéki testvérpárt is magyaros viseletben. A fiatal lány a krinolinjához az 1860-as évek elejére jellemző, sűrű zsinórozású atillát visel, melynek kezelőjét és alját is sujtás díszíti. A korláton könyöklő kezével kereszt-medállal díszített nyakláncát fogja, jobb kezét egy könyvön nyugtatja. Öccse a magyaros dolmányához illő szűk nadrágot és csizmát visel. Egyik kezével szintén a korlátra támaszkodik, s egy nyitott könyvet tart. (8.kép) (A két fotó levelekkel, indákkal díszített verzőja is azonos).²³ (9. kép)

Mikolasch a fennmaradt portrék tanúsága szerint alkalmazta a később is divatos „ferlauf” technikát, amint ez a szakállas, magyaros kabátot, rojtos selyem nyakkendőt viselő ismeretlen férfi képmásán látható,²⁴ de szívesen készített háromnegyed alakos ülő férfi portrékat is. (10. kép)

A Kékesi Ildikó által megőrzött Kozlovszky-Balogh család albumában két ilyen is található, melyek az 1860-as években készültek. A világos hajú, körszakállt és bajuszt viselő fiatal férfi a mellénye fölött magyaros kabátot visel, melynek zsinórozása az 1848-as honvédtisztek atillájára emlékeztet: két végén hurkolt, levartt zsinórpár díszíti, a hurok felső hajtását

²² A fotók Kékesi Ildikó, Gárdony tulajdonai.

²³ TGYM Gy.sz.383. (2020)

²⁴ TGYM T.2006.12.1.

18. kép: Az Erzsébet tér 19. szám alatti Vízrendvay-ház (jobbra), ahol Auerbach Miksa és Kozmata Ferenc műterme működött. (Képeslap, Thúry György Múzeum)

galambkosár fedi, s a szótt, hosszú sorgombok alkalmazása is azonos a honvédtisztekével. (11. kép) Viselője nagy valószínűséggel részt vett a szabadságharcban vagy erős 48-as érzelmét akarta kifejezni viseletével.²⁵

Háromnegyedes ülő portrét készített Mikolasch mester – a hátoldalán olvasható felirat szerint – Cser Józsefről is. (12. kép) A felvétel valószínűleg a nagykanizsai születésű, „mindig zsinóros magyar ruhát viselő” Cser József tanítót (1837-1913) ábrázolja, aki gyermekként élte meg az 1848-49-es forradalmat és szabadságharcot, melyben városi őrmester apja (Cser József) és Ferenc bátyja is harcolt zászlótartóként, majd hadnagyként. Élményeit egy naplóban jegyezte fel, majd 1894 novemberétől 1895 októberéig a *Zalai Közlöny*ben megjelent cikksorozatban közölte. 1859-től Veszprémben tanított, s jelentős gyűjteményt hozott létre a szabadságharc ereklyéiből.²⁶

²⁵ A fotók Kékesi Ildikó, Gárdonyi tulajdonai.

²⁶ A hátoldalán olvasható felirat: „Cser Pepi b.”. TGYM T.2020.3.1. A fotót Tarnóczky Attila ajándékozta a gyűjteménynek. Cser Józsefről és a cikksorozatról lásd: Cser József: Nagykanizsa a szabadságharc alatt. Szerkesztette: Czupi Gyula. Czupi Kiadó, Nagykanizsa, 2009

Egy ismeretlen fiatalasszonyt ábrázoló egyszalagos portré – az öltözete alapján – valószínűleg az 1870-es évek elején (1860-as évek legvégén) készült. (13. kép)

Az 1868 körül divatba jött korai turnúrt visel (az alapj fölött egy hátrafelé redőzött kötényt, hátul a farnövelő párnával, ill. ráncolással és masnival emelték ki a formát), melyet a beállítás is hangsúlyoz. A felvételen – nagytáncos – észrevesszük az általa viselt nagyméretű fülbevalót, nyakláncot, gyűrűt és karperecet is. Különleges a felvétel verzója is, mely egy – a hajnalt, esetleg a haladást szimbolizáló – fátylát tartó ifjút ábrázol, aki fotográfiaikat szór.²⁷ Az ifjú alatt, levelekkel körbevett mezőben a „Mikolasch S. fényképezési üveg műterme a piarista templom mellett N. Kanizsán” felirat olvasható. (14. kép)

Vizitkártya-felvételein többféle verzót alkalmazott: a fényképezőgép mögött álló és portrét tartó két puttó alakja kétféle változatban is előfordul a litográfiaikon (15. kép), több felvételének hátlapját krémszínű alapon fehér indák és levélmotívumok díszítik, s van, amin csak

²⁷ A fotót közli: TARNÓCZKY 2020.155. Ugyanezt a verzót használta 1875 körül Kirscher Vince Budapesti fényképész is.

19. kép: A Fő út 1867-68 körül, Franz Völker klagenfurti fényképész felvétele (Thúry György Múzeum)

a nyomtatott felirat látható. Mindegyik változatban ugyanaz a magyar nyelvű felirat szerepel.

Legérdekesebb, s talán legmaradandóbb munkája azonban nem egy fotográfia, hanem – egy korabeli metszet alapján – 1861-ben készült olajportréja.²⁸ (16. kép) A Thúry György Múzeum képzőművészeti gyűjteményébe 1955-ben leltározták be ismeretlen „díszmagyaros férfi mellképe”-ként a Városi Múzeum 1945 előtti, régi anyagából. Hátoldalán a vászonra ragasztva magyar és német nyelvű nyomtatott felirat olvasható: „S. Mikolasch Maler & Photograph in Gr. Kanizsa. Felvállal mindennemű templom-, szoba és czimtábla festményeket ugymind minden befestési munkákat is.” (Ugyanez németül.)

Az 1913-tól Halis István, majd a múzeumőrnek kinevezett kegyesrendi tanárok által gondozott gyűjteményt a II. világháború alatt súlyos veszteség érte. A leltárkönyv, sőt a gépelt katalógusok is megsemmisültek, így nehéz volt a megmaradt műtárgyak meghatározása. A festmény 2016. évi restaurálása során Fazekas Gyöngyi festő-restaurátor segítségével – a korábbi metszeteket, portrékat követő ábrázolás alapján – sikerült beazonosítani az ábrázolt személyt: gróf Teleki Lászlót.

²⁸ TGYM Képzőművészeti Gyűjtemény K. 55.12.

A portré megfestésének történetét Halis Istvánnak a Horváth Gyula ügyvéd, hírlapíró tevékenységét ismertető, 1916-ban megjelent írásból ismerjük.²⁹

Gróf Teleki László 1861. május 7-i halála után – Halis írása szerint – gyászünnepet akartak rendezni Nagykánizsán is, de Szakonyi József rendőrkapitány megtagadta az engedélyt. A rendőrséget kijátszva ekkor egy mulatságra kértek engedélyt, amelynek bevételeiből „a festőművészet előmozdítása” céljából egy képet akartak festetni egy közintézmény részére.

A Zöldfa vendéglőben tartott összejövetelen népes közönség vett részt, ahol mindenki tudta, hogy mire gyűjtenek valójában. Emellett ekkor Horváth Gyula „Teleki László gróf halálára” címmel egy kis füzetet is kiadott. A multság jövedelméből és a felülfizetésekéből „hamarjában megfestették Teleki László arcképét”. A rendőrség értesülve erről, a festményt elkobozta. Halis István tudomása szerint Szakonyi József rendőrkapitány a saját lakásán tartotta hosszú ideig, majd – Deák Ferenc húsvéti cikkének megjelenése (1865) után – sokak meglepetésére a rendőrségi hivatalban függesztette ki.

²⁹ Horváth Gyula. Zalai Krónika 4. Szerk.: Halis István. Nagykánizsa, 1916. 278-285. Az írásra Tarnóczy Attila hívta fel a figyelmünket.

Hetivásári jelenet

Üdvözlét Nagykanizsáról

653 Alt & Böhm, Nagykanizsa Herm. Seibt, Meissen

20. kép: A Főtér (Erzsébet tér) nyugati oldalát elfoglaló, kerítéssel elválasztott Zöldfakert, ahol Exner Gyula, majd Nikolaus Stockmann fogadta megrendelőit. (Képeslap, Thúry György Múzeum)

A kép az I. világháború idején még a városi rendőrség hivatali szobájában függött. Későbbi sorsát nem ismertük, úgy gondoltuk, valószínűleg Halis István vagy a piarista tanárok múzeumvezetése idején került a gyűjteménybe.

A közelmúltban került kezembe a Városi Múzeum és Könyvtár 1919. május 2-től megkezdett Iktatókönyvének megmaradt címdoldala és első lapja, mely összesen kilenc sorszámozott, iktatott tételt tartalmaz 1919. július 12-ig.³⁰ A 8. sorszámú tétel a Városi Rendőrkapitányságot tünteti fel küldő hatóságként, s a tárgy: „Gróf Teleki László féle kép beszolgáltatása”. Az Elintézés módja és idejeként „Elismervény a városi r. kapitányságnak” bejegyzés szerepel július 5-i dátummal. Tehát a kép valóban Halis István múzeumvezetése alatt, 1919. július 5-én került a városi múzeumba. A II. világháború után (leltárkönyv híján) nem tudták beazonosítani, meghatározni, ezért került „díszmagyaros férfi mellképeként” a képzőművészeti gyűjteménybe.

Festett portré készítése a fényképészek körében ebben az időben nem volt egyedülálló. Több kanizsai fotográfus hirdetésében olvasható, hogy fényképek és platinotípiák mellett aquarell, pasztell- és olajképek készítését is vállalják. Décsey

³⁰ TGYM Tört. dok. tár 96.1171.

Ede 1882-ben, Istvánffy I. 1891-ben, Singer Sándor 1897-1898-ban több alkalommal, Mathea Károly 1897-ben ajánlotta ilyen „különlegességeit.”³¹

A Teleki-portrén kívül két, jeles városi polgárt ábrázoló műről van tudomásunk: a Dél-Zalai Takarékpénztár igazgatósága a bank alapításának 25. évfordulóján, 1895-ben az alapító elnök, Eperjesy Sándor arcképét festette meg Uher Ödön fényképpel; a nagykanizsai Ipartestület pedig 1930-ban korábbi elnöke, Bazsó József festett arcképét készítette el Vértes Antal fényképésmesterrel a tanácstermébe.³²

Mikolasch a fényképek készítése mellett templom- és szobafestészetre, „czég-festésre”, ajtó, ablakok mázolására, „fán és ércen aranyozások” elkészítésére is vállalkozott.

A fényképezésből származó jövedelme valószínűleg nem volt elegendő egyre bővülő családjá eltartására. Löwy Teréziával 1862-ben kötött házasságából négy gyermeke született, Gyula, Félix, Hermin és Elvira.³³

³¹ Zala 1882. október 21.5., Zala 1891. november 22.7., 1897. január 9.3., 1898. február 3., Zalai Közlöny 1897. november 20. 4.

³² Zalai Közlöny 1895. március 30.2., Benedek Rezső: A nagykanizsai Ipartestület ötven esztendeje. Nagykanizsa, 1936. 30., 37.

³³ Tudósítás Mikolasch (Mikolás) Sámuel haláláról. Zala 1902. június 5. 3.

21. kép: Nikolaus Stockmann – valószínűleg – nagykanizsai felvétele: Kisleány portréja a Grész család albumából (Göcseji Múzeum)

23. kép: Tersztyanszky József (1814-1888) sebész- és szülészorvos, 1843-tól a kanizsai járás tisztiorsvosa, nevelési, közegészségi, gazdasági témájú cikkeket, könyvek szerzője. Lingg Gyula felvétele. (Thúry György Múzeum)

A Lówy név ismert volt a városban, a család több neves tagja foglalkozott szállítmányozással, gabonakereskedelemmel. Lówy József kereskedő, biztosítási ügynök volt, Lówy Lázár pedig rőfös- és kendőkereskedő boltját vezette. Lówy Terézia – férjéhez hasonlóan – valószínűleg iparos családból származhatott, azonban nem ismerjük családi kapcsolatait, nem tudni, hogy – akár távoli – rokonságról vagy csak egyszerű névazonosságról van szó.³⁴ Atyja 1893 májusában bekövetkezett halálakor a *Zalai Közlöny*-ben megjelent „Gyász hír” felsorolja ugyan testvéreit: „Lówy D.M.” és „Lówy Mari férj. Hirschler Antalné”, de foglalkozásukat, lakhelyüket nem tüntetik fel. (A századforduló idején kiadott városi címtárakban önálló iparosként vagy kereskedőként, háztulajdonosként nem szerepelnek.)³⁵

Mikolasch Sámuel és Lówy Terézia gyermekeinek további sorsát alig ismerjük. Elvira lánya a század elején már Honig Lajos felesége, de lakhelyüket és a férj foglalkozását nem ismerjük.³⁶

Mikolasch Sámuel fiai közül Félix valószínűleg kereskedőnek állt. A *Zalai Közlöny* 1883 februárjában számolt be a Kereskedelmi Ifjak Önképző Egyletének – saját könyvtára javára – a Szarvas Szállóban rendezett hangversenyéről. A befejező darabban amatőr zenészként részt

³⁴ A Lówy család tagjairól lásd: Kaposi Zoltán: Nagykanizsa gazdasági fejlődése (1850- 1945). Nagykanizsa Városi Monográfia III., Nagykanizsa, 2014. 188., 201., 243. (A továbbiakban: KAPOSI 2014) és KUNICS 2014. 319.

³⁵ *Zalai Közlöny* 1893. május 20. 2.

³⁶ A 20. század elején kiadott városi címtárakban nem szerepel Honig Lajos neve. Zala 1902. június 5. 3.

24. kép: Halis István (1855-1927) érettségi vizsgájakor, 1875-ben készült portréja. Később jogász, városi tisztviselő, a városi könyvtár és múzeum első vezetője lett, író, helytörténész. Lingg Gyula felvétele. (Thúry György Múzeum)

vett ifjak között a „két Fischer és Zerkovitz” mellett felsorolják Mikolasch nevét is.³⁷ A hírlapíró a kereskedő ifjakat csak a családnevükön említi, így nem lehet tudni, melyik fiúról, Gyuláról vagy Félixről van szó. A későbbi adatok azonban valószínűleg Félix kereskedelmi tevékenységére utalnak.

1905 márciusában alapította meg önálló „gabona- és terménybizományi üzletét” Zágrábban, majd két év múlva „szállítói üzletággal” bővítette. A Zágrábi kir. törvényszéken bejegyzett cégalapításokban egyedüli tulajdonosként és képviselőként Mikolasch Félixet tüntetik fel.³⁸ Kiterjedt

³⁷ Zalai Közlöny 1883. február 15.3.

³⁸ Központi Értesítő 1905. (30. évf.) 41.szám 754., 1907 (32.évf.) 8.szám 149.

kereskedelmi kapcsolataira utal, hogy a budapesti „Hungária nagy Szállodában” megszállt vendégek között a fővárosi *Az Újság* című lap 1906-ban és 1908-ban is megemlíti a Zágrábból érkezett Mikolasch Félixet.³⁹ A zágrábi Horvát Kereskedelmi Rt. felszámolója között is ott találjuk nevét 1910-ben, de a Nagy Magyar Compass szerint 1913-ban a „Banovina” Bányászati Rt. tíz fős igazgatóságának is tagja lett. Saját kereskedelmi vállalkozását 1913 őszén törölték a cégnyilvántartásból, az okát nem ismerjük.⁴⁰

A 19. század közepére Nagykanizsa már a Dunántúl egyik legjelentősebb települése volt. A népes kereskedőváros üzleteivel, a hetipiacokkal és az országos vásárokkal messze földről vonzotta a vásárlókat, viszonteladókat; jó üzleti lehetőséget jelentett a vándorfotográfusoknak és az ország más városaiban dolgozó fényképészeknek is, akik rövidebb-hosszabb ideig „fényirdát” nyitottak itt.

Az ekkor állandó fényképezésként itt működő Mikolasch Sámuel és Lingg Gyula konkurenciájuként 1864 júliusában – a már említett – Auerbach Miksa és Kozmata Ferenc nyitotta meg üvegtermét a város főterén, a Vízlendvayházban (később Erzsébet tér 19.)⁴¹. (17-18. kép) A megyét bejáró Tömör Ferenc – a helyi lap beszámolója szerint – két másik vándorfotográfus mellett 1866 szeptemberében érkezett Kanizsára.⁴²

Az 1862-től St.Veitben, majd Klagenfurtban műtermet nyitó Franz Völker (? – 1908) vándorfotográfus is felkereste a várost 1867-68 körül. A Fő utat ábrázoló felvétele (előtérben egy szekér utasaival, körülöttük városiakok kisebb csoportja látszik) az egyik legkorábbi

³⁹ Az Újság 1906. május 16. 26., 1908. február 5. 25.

⁴⁰ Magyarország tiszti cím- és névtára 29.évf. 1910. 682., Nagy Magyar Compass 41/2. 1913. 1090., Központi Értesítő (39. évf.) 1914. 94.szám 2512.

⁴¹ Lásd a 7. jegyzetet. Auerbach és Kozmata egy Nagykanizsán készült felvételét a Göcseji Múzeum őrzi. Lásd: MEGYERI 2012. 237.

⁴² Lásd a 12. jegyzetet. Tömör Ferenc Nagykanizsán készült felvételét nem ismerünk. A Thúry György Múzeum gyűjteményében, Barbarits Lajos hagyatékában fennmaradt Tömör fotó Szombathelyen készült. (TGYM T. 2002.14.72.)

25. kép: Mikolasch Samu hirdetése, Zalai Közlöny, 1876. április 13.

fennmaradt városkép Nagykanizsáról. A fotó kartonján látható szárazbélyegző szerint készítője „Forogtaf-Atelier F.Völker, Klagenfurt”. (19. kép)

Franz Völker - „Buchbinder, Wanderfotograf und Landschaftler aus Klagenfurt” – klagenfurti könyvkötőként, vándorfényképészként és tájképfestőként hirdette magát az 1860-as években, majd 1874 körül Grazban rendezte be műtermét, ahol 1904-ig dolgozott, emellett az 1880-as években fiókműtermet tartott fenn Marburgban (Maribor) is.⁴³

A fotográfusok körében bevett szokás volt, hogy szükséges eszközeikkel „műutazásra” indulnak, felkerestek olyan városokat, ahol fényképezkedni vágyó közönséget remélhettek.

A legnevesebb mesterek is éltek ezzel a gyakorlattal.

Exner Gyula jeles pécsi fényképész 1872-ben a nyári hónapokban a főtéren, a Zöldfakernek nevezett népszerű séta- és mulatókertben felépített „kölséges és ízléses” „fényirdai helyiségben” fogadta a megrendelőit. Az 1870-es években Mohácson, Szigetváron, Eszéken is hasonló fiók-műtermetek működtek.⁴⁴ (20. kép)

A Zöldfakerti nyári mulatóhely a későbbi időszakban is vonzotta a fényképészeket.

1876 májusától a kiemelkedő szakmai tudású, udvari fotográfus címet elnyert, bécsi Nikolaus Stockmann nyitotta meg itt műtermét. Az 1860-1870-es években Kanizsa mellett megfordult Badenben, Salzburgban, Temesváron, Aradon, Belgrádban, majd Pancsován is, több mint húsz fiókirodát tartott fenn különböző családtagjaival (feleségével, lányával, vejével, unokaöcs-

⁴³ F. Völker: <https://sammlungenonline.albertina.at/biobibliographie/Default.aspx#49f90954-3fca-4344-a22a5dc0-9a8fb05b>. (Letöltve: 2019. március 10.) Völker felvétele: TGYM H. 78.3.1.

⁴⁴ Zala-Somogyi Közlöny 1872. június 9. 3., Magyar Nemzeti Múzeum: Fényképészek és műtermek adatai kutatóknak <https://mnm.hu/hu/muzeum/fenykepe-szek-es-mutermek-adatbazisa> (Letöltve: 2017.10.22.)

csével) társulva.⁴⁵ A zalai Grész család két kislány tagját megörökítő felvételeit a Göcseji Múzeum őrzi. (21. kép) Nagy valószínűséggel Nagykanizsán készülhettek. Az egyikén jól látható az ideiglenes műterem háttéré, s a fotók verzóján olvasható adatok is ezt erősítik: unokaöccsével, Franz Stocklassal társulva 1870-től vezették Bécsben, a Kohlmarkt 1. alatt működő műtermet. A rövid kanizsai tartózkodás idején is ezt a verzót használta minden bizonnyal.⁴⁶

Mikolasch Samu legfőbb szakmai vetélytársa a városban egyértelműen Lingg Gyula volt, aki 1866 és 1875 körül működött itt.⁴⁷ Az 1860-as évekből származó, dátummal el nem látott felvétele keletkezésének idejére csak a hölgyek jellegzetes viseletéből (nagy méretű selyemkrinolin) lehet következtetni. Működése kezdetén használta valószínűleg verzóin a német nyelvű, „Julius Lingg Photograph in Gr.Kanizsa” feliratot. A színészmesterséget adta fel a fényképészet kedvéért. A bécsi Albertina Múzeum – fényképészek életrajzi adatait tartalmazó – adatbázisa szerint Julis Lingg „színész és fényképész” 1862-ben Münchenből érkezett Bad Ischlbe, ahol az Eglmoos kerületben dolgozott fotográfusként.⁴⁸

Nem tudni, hogy közvetlenül onnan jött-e Nagykanizsára, s pontosan mikor. A helyi lapban, a *Zala-Somogyi Közlöny*ben 1870 augusztusában megjelent rövid írás szerint „oly csinés és ízléssel azonosítja a hű arczképmásolatokat, hogy a méltó pártfogást s figyelmet kiválóan

megérdemli.”⁴⁹ A kis cikkből azonban nem derül ki, mióta dolgozik itt, érkezéséről nem tudósított a helyi sajtó.

1867-ben már biztosan a városban tartózkodott, hiszen itt született a 16. sorszámú városi házban Hermina Anna Josefa nevű leánya 1867. október 21-én. Az édesanya Pichl Luisa volt.⁵⁰ A Kereszteltek anyakönyvében ezen kívül csak a keresztelő és a keresztszülők nevét tüntetik fel (Neisz József és Pichl Elise). A szülők valószínűleg nem Nagykanizsán házasodtak össze, mert az előző években a házassági anyakönyvekben ennek nincs nyoma. A 16. sorszámú városi ház (később Fő út 21.) ekkor még földszintes volt, Zsombor Ferencné gróf Hugonnay Berta tulajdona.⁵¹ Valószínűleg itt bérelt lakást Lingg Gyula a családjának.

Műtermének helyét azonban nem ismerjük. Elképzelhető, hogy itt, a Fő úti épület udvari, északra néző szárnyában alakította ki. Valószínűbb azonban, hogy a város forgalmas Főterén, a Vízlendvay-házban található, már kész – a korábban említett, Auerbach Miksa és Kozmata Ferenc által 1864-ben megnyitott „fényképészeti üvegtermet” használta. Lingg működési éve alatt nem tudunk másik fényképészről, aki ott dolgozott volna. A Varga Testvérek (Varga János és György) csak 1879-1880-tól vették át a műtermet.

A műterem címét nem szerepelteti fényképei német, később magyar nyelvű verzóin sem, csak a város nevét tünteti fel. A magyar nyelvű hátlapokat díszítő litográfián a szárnyas oroszlánok által tartott magyar címer alá valószínűleg a kiegyezés után került – Ferenc József egyik uralkodói jelmondata – a „Viribus Unitis” (Egyesült erőikkel).

⁴⁵ Zalai Közlöny 1876. május 25. 2. és Magyar Nemzeti Múzeum: Fényképészek és műtermek adatai kutatóknak <https://mnm.hu/hu/muzeum/fenykepeszek-es-mutermek-adatbazisa> (Letöltve: 2017. 10.22.), <https://sammlungenonline.albertina.at/biobibliographie/Default.aspx#43565d93-8f0e-432c-805b-948c7eca6060> (Letöltve: 2020. április 10.) 16 bécsi fiókirodáját ismerjük.

⁴⁶ A Grész család albumáról lásd: MEGYERI 2012. 232. 237. Köszönöm, hogy a felvételt a rendelkezésemre bocsátotta.

⁴⁷ Magyar Nemzeti Múzeum: Fényképészek és műtermek adatai kutatóknak <https://mnm.hu/hu/muzeum/fenykepeszek-es-mutermek-adatbazisa> (Letöltve: 2017. 10.22.)

⁴⁸ <https://sammlungenonline.albertina.at/biobibliographie/Default.aspx#78080370-c350-4035-a198cda64da3f70>

⁴⁹ Zala-Somogyi Közlöny 1870. augusztus 27.3.

⁵⁰ Lingg Hermina Anna Josefa keresztelési anyakönyve <https://www.familysearch.org/ark:/61903-3/3:1:9Q97-YSJ8-C3R?i=411&cat=372277> (Letöltve: 2020. április 23.) Az adatra Tarnóczky Attila hívta fel a figyelmemet, melyért ezúton szeretnék köszönetet mondani.

⁵¹ 1913-ban az épületet özv. Kéész Józsefné vásárolta meg, átépítése után itt működött tovább a Fő út 13. alól átköltöztetett szállodáját, az Új-Rózsa Szállót. KUNICS 2014. 295. és KUNICS Zsuzsa: A Deák tér története a város fejlődésének tükrében. Zalai Múzeum 4. Zalaegerszeg, 1992. 211.

Fényképezőgépe örökítette meg a város neves polgárait: az első, 1868-ban választott polgármestert, Halvax Józsefet (22. kép), Tersztyanszky József sebész- és szülészorvost, aki 1843-tól a kanizsai járás tisztiorvosa (23.kép), Farnék Kálmán gyógyszerészt és a fiatal, érettségiző Halis Istvánt is 1875-ben (24. kép).⁵² Több, az 1870-es évek elején készült, jelölt felvételt őrzünk tőle, de az 1875. júniusi dátum az utolsó. Lingg Gyula további sorsát nem ismerjük, nem tudni, feladta-e műtermét vagy a mesterségét. A helyi lapok nem tudósítottak sem a távozásáról, sem a haláláról, és a magyar, illetve osztrák, fényképészek életrajzi adatait tartalmazó összefoglalók sem tesznek róla említést az 1875 utáni időszakból.

Talán épp Lingg Gyula távozása vagy visszavonulása készítette Mikolasch Sámuel arra, hogy 1876-ban átköltözzön a Fő térre. 1876 márciusától már a „Zöldfa vendéglő átellenében”, a tér északi részén álló – lakásoknak, üzleteknek, számos iparos műhelynek helyt adó – ún. Csoportházakban lévő lakása szerepelt a hirdetésekben. (25. kép) A „legsikerültebben készített” fényképek mellett továbbra is ajánlotta olaj-, szobafestő és mázoló munkáját is, s „a legújabb falí-minták és dúsvalasztékú kárpitok birtokában” elvállalt díszítéseket és kárpitozást is.⁵³

A fényképész mesterségből származó jövedelméről a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara 1876. évi jelentése szolgál némi ismerettel. A statisztikai jelentés szerint ebben az időben 349 ipari vállalkozás működött a városban (846 főt foglalkoztattak), közöttük 1 fényképész mestert említenek 1 segéddel, aki 12 forint kereseti adót fizetett. Az egy vállalkozásra jutó átlagos kereseti adó Nagykanizsán ekkor 13 forint volt. A fényképész munka – ha nem is kimagasló – de jó megélhetést biztosított.

A megyében ekkor egyedül Keszthelyen működött egy fényképész, segéd, tanonc, egyéb kisegítő nélkül, és egy kissé szerényebben is keresett. Jövedelme után 10 forint kereseti adót fizetett.⁵⁴

A fényképezés a század utolsó harmadára már vonzó, jól jövedelmező szakmává vált Magyarországon is. Az 1880. évi gazdasági statisztika szerint már 284 önálló fényképész működött hazánkban, közöttük 5-10 nő. Egy évtized múlva – Turóc és Nagyküküllő kivételével – már az ország minden vármegyéjében jelen voltak; a 371 fotográfus több mint negyede azonban a fővárosban dolgozott.⁵⁵

Az 1880-as évek elején – a helyi lapokban megjelentetett hirdetési alapján – Mikolasch Samu fényképészként is működött még, de 1886 januárjától már csak festőként ajánlotta magát.⁵⁶ A falfestést valószínűleg művészi színvonalon űzte. Erre jó példa, hogy a Polgári Egylet a fennállása 50. évfordulójára, 1885-re elkészült új székházát, díszes műtermét, kártya-társalgó termeit vele festette ki.⁵⁷

Mikolasch felismerte a helyi sajtó adta reklámlehetőséget, és 1862 és 1896 között számos alkalommal hirdetett a Zala-Somogyi-, majd Zalai Közlönyben, s az 1876-tól induló Zalában. Idős korában, az 1890-es években megjelenő hirdetésekben nevét magyaros írásmóddal, Mikolásként használta. 1896 decemberében a Zala hasábjain „boldog új évet” kívánva köszönte meg a város és vidéke „előkelőségeinek”, a „társulatoknak” és a „nagyérdemű közönségnek” az addigi kegyes pártfogást és kérte a további támogatást. Aláírásaként „Mikolás Samu templom-, cég-, olaj-, szoba-, épület és bútor-festő” olvasható. Több mint ötven éven keresztül vezette vállalkozását, a tényleges munkát azonban ekkor valószínűleg már nem maga végezte.

76 éves korában, 1902. június 1-jén Nagykanizsán, az Erzsébet tér 24. szám alatti lakásukban (a Csoportházakban) hunyt el. A város ismert, tisztelt polgárát, jeles iparosát veszítette el. Haláláról mindkét helyi lap megemlékezett, a Zalai Közlöny hírlapírója „városunk egyik legrégebbi és legbecsültebb iparosára”-ként méltatta.⁵⁸

⁵² Thúry György Múzeum (a továbbiakban TGYM) T. 2006.4.1., T.2006.7.1., ADF Belus-album 13.a., Gy.sz.325 (2018)

⁵³ Zalai Közlöny 1876. március 1.2., március 9.4., április 13.4., 1881. február 27.4.

⁵⁴ A Soproni Kereskedelmi és Iparkamarának a Nagym. M. K. Földművelési, Ipar- és Kereskedelmi Ministeriumhoz intézett 1876-ik évi statisztikai jelentése. II. rész - I. füzet. Sopron, Romwalter Károly nyomása, 1878. 538-542., 416-417., KAPOSÍ 2014. 147.

⁵⁵ SZILÁGYI 1996.209.

⁵⁶ Zalai Közlöny 1881. február 27. 4., 1886. január 30. 4.

⁵⁷ Zala 1887. február 6.2.

⁵⁸ Mikolás Sámuel halotti anyakönyve: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3357-9TMR-SRX?i=238&wc=9232-L2S%3A40679501%2C50104401%2C41268201&cc=1452460> (Letöltve 2020. március 20.), Zala 1902. június 5.3., Zalai Közlöny 1902. június 7.2.

Kardos Ferenc

Ítélező

Kertetlen kertekben
nő az ítélet: kóró vagy
virág, fű vagy gaz.

Hajolsz, görnyedsz
az ágyások fölött, hová
a tegnapot hantoltad,

honnan várod kelni
a holnap ítéletét.
Kezedben kapával

ítélkezel, a végrehajtó
is te vagy. Téped, mit
az Úr kezeid alá vetett.

De nem tehetsz mást:
ítélned kell, s lenni
ítéletté – örökkön.

Ha csöppként hullsz is
vissza a földre,
számon tart kinek öröm

vagy kín létezésed.
Élsz, míg az Ő ítélete
föld alá nem vet,

hol újra mérlegre kerül
sorsod: elszivárgó
trágya vagy mag?

Az Úr nem kertel majd.

Karanténtalan

Övé a park. Minden porszeme.
Zaj nem rezenti ócska köntösét.
Nem szólnak rá botránkozva,
tekintet se ássa föl puszta lelkét.

Reccsenő ágba, rebbenő rigószárnyba,
ha kapaszkodik, visszazuhan egyre.
De léte eláramlik, akár sebből a vér,
s párolog, mint áldozati füst, az égre.

Most nincs kinek hallgató szívéen
fönnakadna akár egy szava.
Máskor maga tűnik el a résekben,
hull esőcsöppként zavaros tavakba.

Birtoka határtalan, bejárhatatlan,
Törvény nincs, mi ki- s bezárja.
Örök karanténja az észrevétlenség,
Fáradt isten, ki önmagát vigyázza.

A zalaegerszegi zsidó gettó bejárata (Göcseji Múzeum)

Bekő Tamás

Bűn és bűnhődés (?)

Dr. vitéz Hunyadi László Zala vármegyei alispán felelősségének kérdése a vészkorszak idején

1944-ben, ahogy az egész országban mindenütt, a zalai közigazgatás színe-java is részt vett valamilyen formában a helyi zsidók kiirtásának előkészítésében. Amikor szorult a hurok, a magisztrátus legbefolyásosabb tagjai, többek közt Teleki Béla egykori főispán és helyettese, Hunyadi László is külföldre menekült, és soha többé nem tért vissza Magyarországra. Számonkérésük, vagy éppen rehabilitálásuk ezért a mai napig nem történt meg. Alábbi írásunkban a Zala megyei zsidóság deportálása, majd a nyilas éra kiszolgálójaként főszerepet játszó Hunyadi László alispán életével és működésével foglalkozunk.

Származása és élete a zsidóüldözés előtt

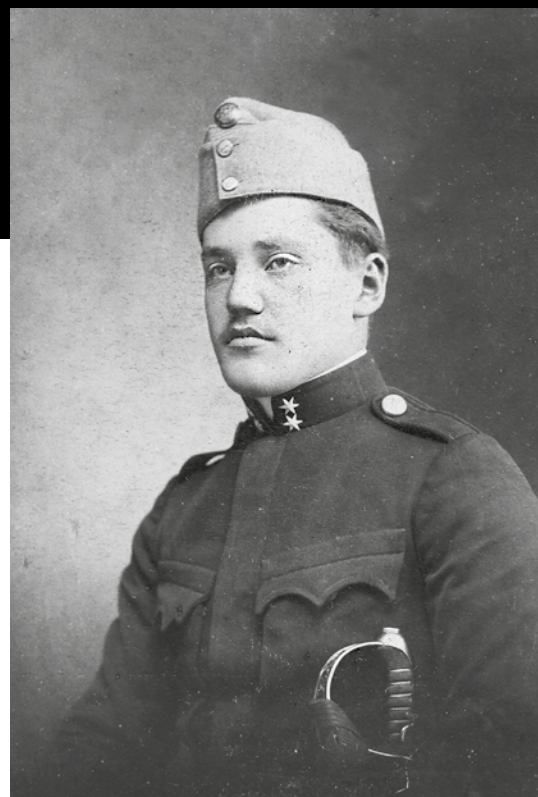
Hunyadi László 1896. december 22-én látta meg a napvilágot Erdélyben, a Beszterce-Naszód vármegyei Óradnán¹ ősi evangélikus családban. Apja, Hunyadi Imre járási főszolgabíró, később Beszterce vármegye utolsó magyar alispánja és a Vaskorona-rend lovagja Zsejkről származott, anyja, Apáthy Katalin, a hajdani Felső-Fehér vármegyei alispán, Apáthy Péter legkisebb leánya volt. Anyai nagyapjáról fennmaradt, hogy 1880-ban kiterjedt nyomozást folytatott a Segesváron eltűnt Petőfi Sándor után, amelynek eredményeit még akkoriban publikálták a Magyar Polgár című kolozsvári napilap hasábjain. Ez volt az első hivatalos vizsgálat a költő sorsának felderítése ügyében.²

Középiskoláit a Marosvásárhelyi Református Kollégiumban végezte, majd a háború kirobbanásakor, mint egyévi önkéntes tizedes, bevonult a cs. és kir. 135. tüzérezred kiegészítő ütegéhez. Innét a kiképzését követően 1916 februárjában a keleti hadszíntérre került, ahol vakmerő és férfias magatartásról tett tanúbizonyságot. Április 5-én előléptették zászlóssá, június 15-én pedig I. Osztályú Ezüst Vitézségi Éremben részesült, amit egy jutalmazási indítvány szerint a következő fegyvertényért tűztek a zubbonyára: „...az előretolt álláshelyen megfigyelőként teljesített szolgálatot, amikor a heves tüzérségi tűz ellenére is rendkívül fontos jelentéseket tett az ütegnél. Lövésmegfigyelései révén, és gyakran saját önálló lövései által lehetségessé vált az ütegnek, hogy hozzájáruljon az ellenséges támadások feltartóztatásához. Derék és bátor viselkedése a környezetében lévőkre, és az egész támaszpont legénységére nézve is rendkívül hasznos volt.”³ Később tartalékos hadnagy, majd főhadnagy

¹ Ma romániai település

² Magyar Polgár 1880. augusztus 12. 2 – 3. p., augusztus 13. 2. p.

³ HM HIM Hadtörténelmi Levéltár Első világháborús legénységi kitüntetési javaslatok 29758/56.

Egyévi önkéntes tizedesként 1914-ben
(MNL Zala Megyei Levéltára)

Az ifjú Hunyadi házaspár első gyermekével, Katalinnal 1927-ben (MNL Zala Megyei Levéltára)

rendfokozatot kapott és harctéri szolgálataiért Bronz Vitézségi Érem és Károly-csapatkereszt érdemjelekben részesült.⁴ A fiatal tiszt a Monarchia összeomlása után sem szerelt le – vélhetően tagja volt a Horthy-féle Nemzeti Hadseregnek –, és csak 1921 nyarán hagyott fel végleg a katonáskodással.

A háború nem kímélte a Hunyadi családot sem. Imre, az elsőszülött fiú Galíciában esett el, míg László apja és egyetlen élő testvére, Ilona⁵ 1919 decemberében, amikor a megszálló románok előzönlöttek Erdélyt, elhagyták szülőföldjüket, és a fővárosba menekültek. A honvágtyól elgyötört öreg alispán itt is halt meg 1930 nyarán.⁶

Leszerelését követően Hunyadi egy ideig polgári alkalmazottként tevékenykedett a Honvéd Vezérkari Főnökségen, majd 1922 novemberében a Budapesti Tudományegyetem (ma ELTE) jogi karán doktori címet szerzett, első állását pedig 1923. január 9-én, mint közigazgatási gyakornok a távoli Zala vármegyében nyerte.

A tehetséges és több idegen nyelvet beszélő, jóképű fiatalember – akit a kormányzó időközben vitézzé avatott – hamar megtalálta a helyét a zalai közéletben. 1926. május 10-én aljegyzővé, 1928 őszén pedig árvaszéki ülnökké nevezték ki.

Ezt megelőzően 1926. október 11-én Zalatárnokon feleségül vette a háborús hősként tisztelt Bárczay András Béla nyugalmazott huszár alezredes leányát, Bárczay Katalint, aki szintén történelmi családból származott. Anyja, Deák Emma, a nagy Deák Ferenc harmad-unokahúga volt. A házasságukból két leánygyermek született Zalaegerszegen: Katalin 1927-ben és Zsuzsanna 1928-ban.

⁴ Vitézek albuma. Bp. 1939. 233-234. p.

⁵ Hunyadi Ilona férjezett dr. Kulin Imréné (1894 – 1975)

⁶ Pesti Hírlap 1930. július 19. 4. p.

A következő év februárjában Hunyadit megválasztották a zalaegerszegi Protestáns Kör társelnökévé, május 13-án pedig kinevezték novai járási szolgabírónak, ahol közel hat évig tevékenykedett. Ekkoriban a Hunyadi család felváltva a zalatárnoki Deák-Bárczay kúriában és az aszuvölgyi Kacskovics-féle házban lakott. Nováról 1935. január 8-án mint tiszteletbeli főszolgabíróvá áthelyezték a pacsai főbírói székbe. Innét az 1935-ös országgyűlési képviselő-választásokon elkövetett fegyelmi vétsége miatt július elsejével szolgabírói minőségben Zalaegerszegre került. Ezt követően 1938. április 15-től szeptember 30-ig Balatonfüreden, mint helyettesítő főszolgabíró tevékenykedett, október elsejétől december 22-ig pedig a zalaszentgróti járási szolgabírói hivatalt vezette.⁷ Az év végén új feladatkört kapott, és több mint öt esztendőre a trianoni területeivel kibővülő egységes Komárom vármegye főjegyzője lett. A Csallóköz vidékén megbecsülték Hunyadit. A második világháború éveiben teljesített vármegyei szolgálata elismeréseként polgári Signum Laudist és Nemzetvédelmi Keresztet kapott.⁸

Kinevezése és működése a holokauszt idején

1944-ben a zalai zsidóság gettóba hurcolása és deportálása az országos eseményekhez hasonlóan következett be. Április 27-én a németellenes magatartásáról ismert dr. Brand Sándor alispánt „az új idők szellemének megfelelően” felmentették állásából (hivatalosan betegszabadságra küldték), és helyettesítésével a február közepén főjegyzővé kinevezett Hunyadi Lászlót bízták meg, aki ezt követően egy személyben vezette a vármegyei végrehajtó hatalmat és adminisztrációt.⁹ Egyes történészek szerint Hunyadi a zalai főispán közbenjárására került vissza Zalába, mert Teleki Béla – kinek személyes híve volt – benne látta a zsidókérdés helyi ügyének végrehajtóját.¹⁰

Tény, hogy a két férfi viszonya kölcsönös tiszteleten és jó baráti kapcsolaton alapult. Amikor Hunyadit Komáromba helyezték, megható, szinte rajongó levélben köszönt el Telekitől: „...talán az egyetlen, amit igazán fájlok, hogy Tőled, mint főispántól meg kell válnom. [...] Most nyugodtan és nyíltan megírhatom, hogy ismeretségünk első percétől kezdve a legmélyebb szeretetet és igaz megbecsülést éreztem irántad [...] Alattad szolgálni, neked segítségedre lenni öröm volt, nem mint kötelesség. És külön

Fiatal szolgabíróként az 1930-as években
(MNL Zala Megyei Levéltára)

⁷ Zala Megye Archontológiája 1138–2000. (Szerk. Molnár András). Zalaegerszeg, 2000. 425. p.

⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára (MNL ZML) Vármegyei alkalmazottak törzskönyvi lapjai. Hunyadi László törzskönyvi lapja.

⁹ Németh László – Paksy Zoltán: Együttélés és kirekesztés. Zsidók Zala megye társadalmában 1919 – 1945. Zalaegerszeg 2004. 48. p. (Németh – Paksy), Németh László: A Zala megyei zsidóság gazdasági megsemmisítése. In: Az antiszemitizmus alakváltozatai. Tanulmányok. Zalaegerszeg, 2005. (Szerk. Paksy Zoltán) 209. p. (Németh 2005), Zalai Magyar Élet 1944. április 27. 4. p., Zalamegyei Ujság 1944. április 28. 3. p.

¹⁰ Degré Alajos: Kísérlet jobboldali pártegység megteremtésére Zala megyében 1944 nyarán. In: Századok 1964. 5 – 6. sz. 1192. p.,

Hunyadiék (balról) egy vitézi bálon a Vígadóban (MNL Zala Megyei Levéltára)

büszke vagyok arra, hogy bizalmadat és megbecsüléset élvezhettem – minden rosszindulatú rágalmazás ellenére. Nem szeretem a nagy szavakat, de szeretném, ha éreznéd, hogy van egy ember a világon, aki neked mindig, minden körülmények között szükséges és ragaszkodó híved marad” – olvasható az új komáromi főjegyző 1938 karácsonyán írt levelében.¹¹

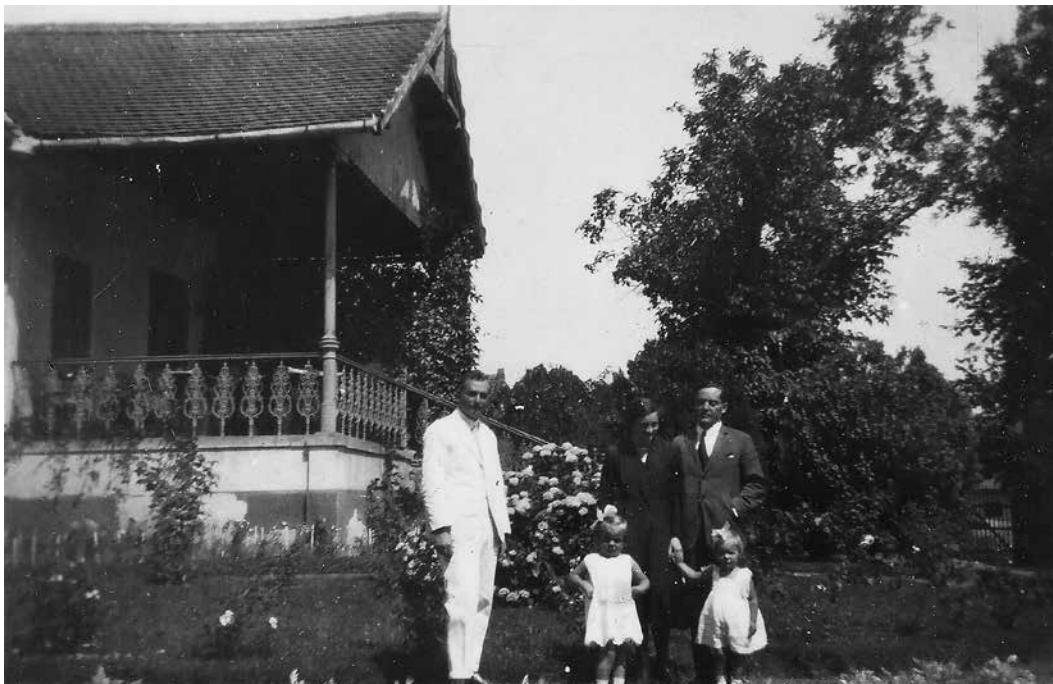
Visszatérve 1944 tavaszára, Hunyadi még főjegyzői minőségében, április 22-én részt vett Szombathelyen azon a szigorúan bizalmas tájékoztatón, ahol a jelenlevők (az érintett települések polgármesterei, rendőrkapitányai és csendőrpáncsnokai, illetve a járási szolgabírók) a zalai zsidóság összegyűjtéséről tanácskoztak. A tárgyaláson Orbán László szombathelyi csendőrkörületi parancsnok ismertette Bakó László belügyi államtitkár április 4-én megjelent titkos rendeletét, amely leszögezte, hogy „A m. kir. kormány az országot rövid időn belül megtisztítja a zsidóktól.”

Ezekben a napokban az ország zsidósága már sárga csillaggal a mellén, diszkriminációs intézkedések keresztüztüében várta sorsa beteljesedését.

Április 28-án Tamássy István zalaegerszegi polgármester arra utasította a helyi Zsidó Tanács elnökét, hogy 48 órán belül írja össze, és adja át a zsidók névsorát. Egy hét múlva, május 3-án az új alispán-helyettes elnökletével megtartott értekezleten a vármegye vezető polgári és katonai tisztviselői közösen döntöttek a gettósításról.

A zsidók átköltöztetésével kapcsolatban Hunyadi negyvenegy pontos szóbeli utasítást adott ki, amelynek értelmében Zalaegerszegen, Tapolcán, Keszthelyen, Zalaszentgróton és Sümegen intézkedett gettók létrehozásáról. Az előzetes tervek szerint a megyeszékhelyre (1420 fő) a Zalaegerszegi, Novai és a Lenti járás, Tapolcára (855 fő) a Tapolcai és a Balatonfüredi, Keszthelyre (855 fő) a Keszthelyi, Zalaszentgrótra (591 fő) a Zalaszentgróti, a Nagykanizsai, a Letenyei és a Pacsai, Sümegre pedig a Sümegi járás területén élő zsidónak minősített személyeket kívánták szállítani. Később Hunyadi határozott utasítására Pacsán is létrehoztak egy gettót azok számára, akiket már nem lehetett Nagykanizsára elhelyezni. Másnap alispáni rendeletben határozta meg a zsidónegyed működési szabályait.

¹¹ MNL ZML Gróf Teleki Béla főispán iratai. Hunyadi László levele Teleki Bélához 1938. december 24.

A Hunyadi család a zalatárnoki Deák-Bárczay kúria előtt. Balról Bárczay Béla, Hunyadi sógora. (MNL Zala Megyei Levéltára)

Ez alapján a zsidók által lakott zárt területre keresztény személy nem léphetett, onnan eltávozni csak névre szóló rendőrhatósági engedéllyel lehetett. Este 9 órától reggel 7 óráig a gettót elhagyni tilos volt. Aki ezt megszegte, azonnal internálták. A vallásgyakorlásra lehetőségük nyílt, e célból felügyelet mellett zárt tömegben a zsinagógába vonulhattak. A gettóban szülőotthont, aggok menhelyét és kórházat létesítettek.

A tábor minden belső ügyét a zsidótanács intézte, a hatóságokkal kizárólag annak vezetője érintkezhetett. Lakói személyenként legfeljebb 50 kg súlyú személyes holmit vihetek magukkal. Ez alól kivételt csak a fekvőhelyek létesítéséhez, valamint a poggyászok elhelyezéséhez szükséges kisméretű bútordarabok, az ipar űzéséhez szükséges felszerelés és az orvosi műszerek jelentettek. Rendeletében Hunyadi kihangsúlyozta, hogy a tisztviselők jó hírnevét veszélyeztető visszaéléseket kíméletlen szigorral fogja megtorolni.

Éppen ezért: „Az egész eljárás során ügyelni kell arra is, hogy felesleges és szükségtelen kellemetlenkedésektől, a zsidóságot sértő és gyalázó megjegyzésektől mindenki feltétlenül tartózkodjék, minden eljáró közeg nyugalalmát, tárgyilagosságát és higgadtságát őrizze meg.”

Zalaegerszegen május 16-án zárták le a zsidók számára kijelölt övezetet, majd a hónap végén a polgármester arról tájékoztatta Hunyadit, hogy a gettóban 375 család (1221 fő) nyert elhelyezést, és az áttelepítés során zavaró körülmény nem merült fel.¹²

¹² Németh László: A Holocaust Zalában. In: Zala megye ezer éve. Tanulmánykötet a magyar államalapítás millenniumának tiszteletére. (Szerk. Bilkei Irén et. al.) Zalaegerszeg 1996. 273. p. (Németh 1996), Randolph L. Braham: A népiirtás politikája. A holocaust Magyarországon. Bp. 1997. 735 – 737. p. (Braham), Németh – Paksy393 – 396. p., Kapiller Imre – Paksy Zoltán: A Zalaegerszegi zsidóság története a betelepüléstől napjainkig. Zalaegerszeg, 2014. 241 – 243. p. (Kapiller – Paksy)

Mindeközben a gyűjtőtábor falain kívül tovább működtek a zsidóság teljes kifosztását és tönkretételét célzó intézkedések. Pénzügyminiszteri körrendelet utasított arra, hogy a zsidó lakásokban hátrahagyott vagyontárgyakat összegyűjtsék, és raktárakba szállítsák. Külön felhívták a figyelmet a nemesfémek, drágakövek, műkincsek, valamint a közellátás szempontjából fontos anyagok helyes raktározására. Utóbbi kapcsán Hunyadi a megye közigazgatási vezetőihez intézett május 26-i levelében a zsidóktól őrizetbe vett egészségügyi célokat szolgáló készülékek, orvosi műszerek és gyógyszerek szakszerű tárolására adott útmutatást.¹³

Hasonlóképpen jártak el a különböző zsidó egyesületek feloszlatása és vagyonának elkobzása ügyében. Az alispán-helyettes még május 2-án rendelkezett a megszüntetett Csáktornyai Izraelita Egyesület ingóságainak tulajdonjogáról.¹⁴ Június 5-én szintén alispáni rendelet alapján oszlatták fel a keszthelyi zsidó érdekeltségű szentegyletet, a kereskedők társulatát és a kereskedő ifjak egyesületét, míg a hónap végén egy belügyminiszteri rendelet alapján Hunyadi a zsinagógák lebontására adott szóbeli utasítást. Az izraelita imaházak felszámolására irányuló határozatok önmagukban is jelzésértékűek voltak, hisz ezzel azt sugallták, hogy a zsidóságnak nincs többé helye és jövője Magyarországon.¹⁵

Arról, hogy a gettók lezárása és a deportálások között eltelt időszakban Hunyadi milyen további intézkedéseket fogantatosított a keresztényektől elzártan élő zsidók szociális és egészségügyi ellátásával kapcsolatban, nincsenek forrásaink. Egy esetet kivéve, amikor június 19-én a táborlakók tifusz elleni védőoltásáról határozott. Ennek a költségeit azonban a zsidóknak kellett (volna) megtéríteniük.¹⁶

A hónap végére az ütemtervben meghatározott bevagonírozási időre a vármegye zsidóságát – mintegy 3450 főt – Zalaegerszegen vonták össze, kivéve azokat a nagykanizsaiakat, akiket még korábban német szerelvényrel és őrséggel (április 28-án, majd május 17-én összesen kb. 2000 főt) Auschwitzba deportáltak.

Ezzel egyidőben a hatóságok kiterjedt nyomozást indítottak az elrejtett zsidó értékek felkutatására. Kiderült ugyanis, hogy sokan még a gettósítás előtt eldugták kincseiket, vagy titokban egy általuk megbízhatónak ítélt keresztény ismerősüknek adták megőrzésre.

A zsidó vagyontárgyakat jogosulatlanul rejtegető, vagy azokkal üzérkedő személyek ellen azonban Hunyadi keményen fellépett: „Tudomásomra jutott, hogy a vármegye lakossága között még ma is akadnak olyan önmagukról, magyarságukról és tisztességükről megfélelmezett gyászmagyarok, akik a zsidókkal szemben fogantatosított hatósági intézkedéseket anyagi előnyök szerzésére használják fel s azokat vagyonuk jogtalan gyarapítására szolgáló alkalomnak tekintik” – olvasható az alispán-helyettes június 23-án kelt felhívásán, amelyet a megye összes nagyobb településén kiragasztottak vagy kidoboltattak. A vagyontárgyak beszolgáltatásának figyelmen kívül hagyása azonnali internálást vont maga után.¹⁷

Ezzel párhuzamosan a zalaegerszegi gyűjtőtáborba összezsúfolt zsidók közt is megkezdtek a kutatásokat. A hatóság módszeresen és kíméletlenül járt el.

Július 3-án a gettóba kivezényelt csendőrök az embertömeget átterelték a vasúti pálya melletti téglagyárba. Itt egyenként megmotozták őket, és minden náluk lévő értéküket elvették.

Az események további leírását Paksy Zoltán történész kutatásai nyomán idézzük: „A rendeletek értelmében minden zsidó 3000 pengő készpénzt vihetett magával a gettóba. A csendőrök most ezt a pénzt mindenkitől elvették, akinél nem volt nála, attól követelték, hogy adja elő. Ezután tovább vizsgálták őket, majd ápolónók érkezettek, akik testüregmotozást végeztek rajtuk, hogy az esetleg így elrejtett értékeket is előszedjék. Ezután kivezették őket a téglagyár udva-

¹³ Németh – Paksy 453 – 245. p.

¹⁴ Németh – Paksy 388 – 389. p., Németh 2005 207-208. p.

¹⁵ Szunyogh Szabolcs: Magyar Menóra. Zsidó emlékhelyek Magyarországon. Bp. 2018. 284. p., <https://jonagolem.wordpress.com/az-eloadas/158-2/> (Letöltés ideje: 2020. május 27.)

¹⁶ Németh – Paksy 469 – 470. p.

¹⁷ Kapiller – Paksy 256. p.

rára, ahol egy nagy gödörben gyűjtötték össze őket. Sorban szólították őket, névsor alapján, egyszerre több embert. A kiszólitott embereket felvezették egy pajtához, ahol a tűző napon kellett órákig állniuk. Felszólitották őket, hogy adják elő értékeiket, amit még az otthonukban rejtettek el vagy másoknak adtak. Pontosan meg kellett nevezni, hogy hova rejtették vagy kinek adták át korábban – még a gettóba való bevonulás előtt – az értékeiket. Aki nem válaszolt azonnal kimerítően, azt verni kezdték. A csendőrök gumibottal és bikacsökkel ütötték-verték az embereket, nőket és férfiakat válogatás nélkül, egészen addig, amíg meg nem törtek és pontosan el nem mondtak mindent.”¹⁸

A téglagyári telepen történő vallatás és kínzás három napig tartott. Ez idő alatt több mint harminc zsidó szorult orvosi segítségre, mások meghaltak, sokan pedig megőrültek vagy öngyilkosok lettek.¹⁹

Az utolsó nap, július 5-én reggel minden előzetes értesítés nélkül, váratlanul Zalaegerszegre érkezett Endre László belügyi államtitkár, „a magyar zsidókérés elintézésnek feje”, hogy felülvizsgálja a törvényes rendeletek végrehajtását. Alig pár pillanat múlva Hunyadival autóba ült, és kihajtatott a zsidótáborba, majd a szemlét követően meglepedését fejezte ki a hatóságoknak, és gyorsan továbbutazott. „A látogatás méltó volt vitéz Endre László bámulatosan mozgékony egyéniségéhez és ahhoz a villámgyorsan vágató, friss, fiatalos, lüktető munkakütemhez, amely őt jellemzi” – tudósított az eseményről a Teleki Béla által indított szélsőséges hangvételű Zalai Magyar Élet című sajtóorgánium. A vagyonuktól és emberi méltóságuktól megfosztott és megalázott zsidókat még aznap bevonaglózták és útnak indították Auschwitzba.²⁰

Egy héttel később a vármegyei kisgyűlés július 12-i ülésén újabb kisebbségi probléma került terítékre: a zalai cigányság régóta halogatott és elintézésére váró ügye. „Most, hogy a zsidókérdést radikális módon az egész országban megoldották, akaratlanul is felvetődik egy másik igen égető kérdés megoldásának szükségessége: a cigánykérdés” – olvashatjuk a Zalamegyei Ujság aznapi számában.²¹ Kiderült, hogy a csavargó életmódhoz szokott romák zömének egyáltalán nem volt munkahelye, az a szűk réteg pedig, amelyik dolgozni akart, se nagyon tudott, mert az uradalmak nem szívesen alkalmazták őket. Az utak mentén tétlenül heverésző és a vásárokat meglepő teknővájó cigányok hada azonban sokakban ellenérzést váltott ki.

Hunyadi radikális megoldást ígért az ügyben. Már korábban, a Zalavármegyei Gazdasági Egyesület június 29-én megtartott közgyűlésén is kijelentette, hogy egy rendelettel 24

Vitéz dr. Hunyadi László Zala vármegyei főjegyző, alispán-helyettes portréja (MNL Zala Megyei Levéltára)

¹⁸ Kapiller – Paksy 252. p.

¹⁹ Braham 737. p.

²⁰ Németh 1996 275. p., Németh – Paksy 52. p., Kapiller – Paksy 252-253. p., Zalai Magyar Élet 1944. július 5. 3. p.

²¹ Zalamegyei Ujság 1944. július 12. 3. p.

órán belül megoldódik a kérdéses személyek munkaerejének igénybevétele.²² Első körben az állandó elfoglaltsággal nem rendelkező cigány férfiakat kötelezték hadi- és munkaszolgálatra. Később, november 3-án több száz zalai romát – gyerekeket, fiatalokat és öregeket vegyesen – a komáromi Csillag erődbe vittek, ahonnan egyenes út vezetett a koncentrációs táborokba.²³

Szálasi alispánja

1944 őszén, a nyilasok hatalomátvétele után Zala megyében is átrendeződtek a politikai viszonyok. Október 27-én Teleki Béla főispánt leváltották, ezzel szemben 1945 januárjában Hunyadit – vélhetően hűsége és a zsidókérdés idején tanúsított harcosága elismeréseként – alispáni hivatalba emelték.²⁴ A Nemzeti Összefogás Kormánya ekkor már a Dunántúlon székel, így Szálasinak lehetősége nyílt arra, hogy országjárása keretében Zalában is körutazást tegyen. A hungarista nemzetvezető 1945. február közepén Zalabesenyő, Bocföldre, Nova, Pacsa, Zalaapáti, Keszthely, Sümeg, Csabrendek és Zalaszentgrót községeket kereste fel. A látogatások mindenütt azonos forgatókönyv és protokoll szerint zajlottak.

Szálasi Ferenc megkoszorúzta a világháborús emlékművet, majd rövid, időnként zagyva beszéde után népgyűlést és értekezletet tartott, esetenként sétát tett a településen és szóba elegyedett a helyiekkel. Kíséretében ott találjuk hű csatlósait, többek közt a zsidótlanításban élenjáró Baky László és Endre László prominens antiszemita politikusokat, a megye részéről pedig Csomay Miklós nyilas főispánt és Hunyadi alispánt is.²⁵

Szálasi zalaapáti látogatása kapcsán érdekes adalékot találtunk az akkori jegyző, Söjtöry Ferenc visszaemlékezésében: „Az alispán, dr. Hunyadi László, Bárczay Kati férje, sógorom volt.²⁶ Az ebéd megszervezésével a pártot bízták meg. Hunyadi Laci nem bízott a pártban, odajött hozzám és mondta, »Légyszíves az ebéd szervezésének utánanézni, mert én nem bízok a párt szervezésében, nehogy botrány legyen.« Megígértem, hogy ha nehézségek lesznek, közbelépek. Már az evőeszközön megakadtak, mert csak a Bencés rend rendelkezett nagyobb mennyiségű evőeszközzel, de a párt felelősségére nem adtak kölcsön evőeszközt. Hozzám jött a párt, és kért, hogy a rendnél én kérjek. Nem tudtam kitérni, így az én felelősségemre azonnal rendelkezésre bocsájtották a szükséges evőeszközkészletet. Egyébként nem folytam bele, mert a többit elintézték. Elkövetkezett az ebéd ideje, kb. 200 fő ebédelt, rendben lezajlott. Ebéd vége felé odajött hozzám Hunyadi Laci és mondta, hogy Szálasi valószínű az ebéd végén lepi-

²² Zalamegyei Ujság 1944. július 1. 7. p.

²³ Zalai Hírlap 2018. december 11. 7. p.

²⁴ 1944 szeptemberétől, amikor a Lakatos-kormány Brand Sándort visszahelyezte alispáni állásába, Hunyadi egy ideig ismét csak főjegyzői minőségben tevékenykedett. Brandot végül december közepén a nyilasok kényszernyugdíjazták.

²⁵ Zala megye történelmi olvasókönyve. Zalaegerszeg 1996. (Szerk. Molnár András) 317-318. p., Vaska Miklós: Szálasi Ferenc novai látogatása. In: História, 1992. 8. sz. 32-33. p.

²⁶ Söjtöry Ferenc (1913 – 1986) zalaapáti körjegyző felesége, Deák Alice és Hunyadi László neje, Bárczay Katalin első unokatestvérék voltak.

hen, »Légy szíves egy fekhelyet biztosítsál számára, mert tudom, hogy a családod nincs itt, és egyébként is nagyon szűkek a szálláslehetőségek a faluban a német alakulatok elszállásolása miatt.« Kb. 10 perc múlva Szálasi felkelt a helyéről, és odavezették hozzám, bemutatkozott. Aztán mentünk az utcára, mert ott várt Horthy Kormányzó Úr volt autója. Szálasi elsőnek betessékelt és jobbjára ültetett. Egy-két perc alatt már lakásomon voltunk, bevezettem fogadószobánkba. Segédtszjtje elfelejtette magával hozni táskáját, elnézést kért, hogy azonnal hozza a kultúrházból. Talán 3 perc telt el, míg visszaért, addig leültetett, és családromról érdeklődött. Egy-két mondatra válaszoltam, de a segédtszjt megérkezett, és elkészönve távoztam. Ahogy kijöttem a lakásból, az egész ház körbe volt véve a pártszolgálat fegyveres erőivel. Én azonnal távoztam még a faluból is, és egy nagy sétát tettem. Mire visszajöttem, már nyomuk sem volt, továbbmentek.”²⁷

Szálasi és pártkatonái az utolsó pillanatokig ragaszkodtak demagóg és országvesztő politikájukhoz. A klasszikus magyar kultuszfilmben elhangzott és szállóigévé vált mondatra élve, az oroszok már a spájzban voltak, amikor a nyilasok még mindig a végső győzelemről álmodoztak. Ezt támasztja alá gróf Pálffy Fidél földművelésügyi miniszter március 14-i zalaegerszegi látogatása is: „Boldogan és szeretettel jövök Zalába, a Hungarista Mozgalom ősi fellegvárába, mert el nem pusztítható mozgalmi múlt köt ide” – nyilatkozta fennköltén a Zalai Összetartás c. radikális szélsőjobboldali sajtóorgánumnak. A nyilas minisztert Csomay főispán után Hunyadi fogadta, akivel személyes tárgyalást folytatott a fennforgó és megoldásra váró mezőgazdasági munkákkal kapcsolatosan. Szóba került a gazdaságok vetőmagellátása, a gépi üzemanyagellátás, végül a munkakérdés. Úgy tűnik az alispánt élénken foglalkoztatta a mezőgazdaság ügye, mert a tárgyalások során Sziberth Gusztáv gazdasági főfelügyelő külön köszönetet mondott Hunyadinak, amiért a legnagyobb megértéssel és atyai szeretettel támogatta a felügyelői kar munkásságát. „Végezetül a miniszter testvér még vázolta, hogy el nem múlható hálával tartozunk, a Nemzet Első Fiának, Szálasi Ferencnek, aki a nemzet halálhörgésénél álljt kiáltott és a nemzetet új életre keltette kábultságából.”²⁸ Két héttel később a megszálló szovjet hadsereg bevonult Zalaegerszetre.

²⁷ Söjtöry Ferenc: In Nomine Dei! Visszaemlékezéseim, születéstől a halálig. Söjtöryt (kézirat) később a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége tagjaival szemben lefolytatott eljárás során 1948-ban letartóztatták és az ÁVH először Kistarcára, majd Recskre internálta. Az 1953-as felülvizsgálatok során kiküldött szabadítóbizottság javaslata szerint Söjtöryt bíróság elé kellett volna állítani és további 6 évre elítélni, azonban erre végül nem került sor, és rendőrhatalósági felügyelet alatt szabadulhatott.

²⁸ Zalai Összetartás 1945. március 17. 2. p.

3

Zala vármegye alispánja.

Felhívás!

Tudomásomra jutott, hogy a vármegye lakosságában még ma is akadnak olyan önmagukról, magyarságukról és tisztességükről megfélemedkezett gyászmagyarok, akik a zsidókkal szemben fogantatosított hatósági intézkedéseket anyagi előnyök szerzésére használják fel s azokat vagyonuk jogtalan gyarapítására szolgáló alkalomnak tekintik.

Utolsó felhívást intézek tehát a vármegye lakosságához, hogy a zsidóktól akár megőrzésre, akár egyéb célra jogosulatlanul átvett pénzt és egyéb értékeket mindenki haladéktalanul szolgáltassa, illetve jelenlétbe a zalaegerszegi m. kir. pénzügyigazgatóságához.

A kormánytól nyert felhatalmazás alapján teljes büntetlenséget biztosítok mindazoknak, akik e felhívásom alapján a zsidó értékeket

legkésőbbben e hó végéig, tehát június hó 30-ig beszolgáltatják, illetve bejelentik.

E határnap után a legerélyesebb nyomozás indul meg a rejtgetők ellen. Mindazokat, akikről ezután kiderül, hogy zsidó értékeket rejtgettek, a szigorú büntetőeljárásról eltekintve elsőbűni rendőrhatalóságaim

azonnal internáltatni is fogják;

ha pedig köztisztviselőről derülne ki hasonló cselekmény, azt hivatali főnöke állásától azonnal fel fogja függeszteni.

A leg súlyosabb következményeknek teszi ki magát tehát mindenki, aki az ily tisztességes magyar emberhez nem méltó és nemzetünk jóhírnevét bemozdoló magatartást tanúsít.

Zalaegerszeg, 1944. június 23.

Dr. vitéz Hunyadi László sk.
helyettes alispán.

Alispáni felhívás a zsidó vagyontárgyak beszolgáltatásáról (MNL Zala Megyei Levéltára)

Erpfendorfi emigrációban 1945-ben. Felső sorban balról az első Hunyadi László, középen Bárczay Béla, jobbról a második Hunyadi Katalin. Középső sorban balról Hunyadi Zsuzsanna, Hunyadiné Bárczay Katalin, mellette ül özv. Bárczay András Béláné Deák Emma. (Magántulajdon)

Az emigrációban

1945. március végén az alispán közvetlen hozzátartozóival, feleségével és lányaival a szovjet offenzíva elől Ausztriába menekült, és egy tiroli hegyi faluban, Erpfendorban húzta meg magát. Innét a család a háború végén a francia zónába tartozó innsbrucki táborba került, ahol Hunyadit először tolmácsként, majd 1949-ig a tiroli francia parancsnokságon titkárként alkalmazták. Fiatalabb gyermeke, Zsuzsanna, itt ment férjhez 1950-ben Csegezi József egykori tűzértiszthez, akivel Amerikába, Ohio államba emigrált. A többiek ezt követően Németországban, Münchenben telepedtek le, mert az apa és idősebb lánya állást kapott a Szabad Európa Rádió Magyar Osztályánál. Hunyadi László 1952–1961-ig dolgozott bemondóként a technikai osztály fordítóirodáján, míg Hunyadi (álnéven Magyar) Katalin 1951–1957-ig a női műsorok és az üzenetrovat (Női gondok, Látogatás nyugaton, Nyugati levelek) szerkesztője volt. Ez idő tájt a müncheni Herzkommer Platz alatti egyik SZER-házban laktak. Az 1960-as évek derekán a Hunyadi házaspár Münchenből Frankfurtba költözött, és a férj a városi bíróság hivatalos tolmácsa lett. Zala vármegye egykori alispánja 1976-ban, míg felesége, Bárczay Katalin 1991-ben hunyt el. Mindketten a frankfurti köztemetőben nyugszanak.²⁹ Hunyadit az 1944-45-ben elkövetett háborús bűneiért soha nem vonták kérdőre.

²⁹ Révész Béla: A Belügyminisztérium SZER-képe 1955-ben. In: Múltunk 1999. 2. sz. 200., 207. p., Csegezi Józsefné Hunyadi Zsuzsanna szóbeli közlése.

Összegzés

Hunyadi László szerepe a Zala megyei zsidóság összegyűjtésében és deportálásában sorsdöntő, a felelőssége vitathatatlan. De vajon bűnösebb-e, mint az ország más megyéiben ez idő tájt szolgálatot teljesítő vezető beosztású tisztviselők? A rendelkezésünkre álló csekély forrásanyag alapján erre vonatkozó közvetlen és terhelő bizonyíték nem merült fel.

Hunyadi főjegyzői és alispán-helyettesi minőségében az akkori kormányzat által hatályos és törvényes rendelkezések szerint járt el. Nem volt párttag, nem szerepelt a Teleki által létrehozott és részben nyilas érdekeltségű Pártközi Intéző Bizottságban, és nincsenek a személyéhez köthető nyílt antiszemita vagy egyéb fajgyűlölettel kapcsolatos levéltári dokumentumok, sajtóhírek és visszaemlékezések.

Ugyanakkor tény, hogy Hunyadi közel egy évig, 1944 áprilisától 1945 márciusáig, éppen a második világháború legvérgőzösebb időszakában élvezte a kormány bizalmát. Akkor, amikor egy ország faji és vallási alapon genocídiumot követett el a saját honpolgárai ellen.

Ezekben az időkben az alispán a vármegye első tisztviselője, a közigazgatás vezetője és a tisztviselői kar főnöke volt. Hatásköre sok mindenre kiterjedt, a legfontosabb feladata azonban a kormány rendeleteinek és a főispán utasításainak a feltétel nélküli végrehajtásában csúcsosodott ki. A náci kollaboráló Sztójay-kabinet intézkedései pedig közismerten a magyar zsidóság fizikai megsemmisítéséről szóltak. Hunyadi Lászlót származása, képzettsége, továbbá úri jobboldali nézetei és a mindenkori kormányhoz való elkötelezettsége arra predesztinálta, hogy magas és felelős beosztásokat lásson el a közigazgatásban.

E tekintetben tehát élet és halál ura volt, így a vészkor szak idején betöltött pozíciójánál fogva emberi sorsok ezreiért felelt.

Jobbá is, elviselhetőbbé is tehetné ezeket a sorsokat... Arról nem is beszélve, hogy tudott a téglagyári emberkínzásokról, ami ellen nem tiltakozott, a túlkapásokat elkövető karhatalmi elemeket továbbra is állásukban hagyta, eljárást ellenük nem indított.

Hunyadi bűne így már több mint kollektív bűn. Vajon mi visz rá egy alapvetően tisztességes és vallásos családpátra arra, hogy honfitársai ellen forduljon és kiszolgáljon egy népiirtást legalizáló rasszista eszmét? Pénz és hatalom, netán kötelesség vagy engedelmesség? Voltak-e emiatt rémálmai, érzett-e büntudatot, tanúsított-e megbánást mindazért, amiben amúgy is vétkes volt egy egész ország közigazgatása? Olyan fajsúlyú kérdések ezek, amelyekre ma, a magyar vidéki zsidóság elpusztítása után 76 esztendővel sem lehet megnyugtató választ kapni.

Az idősödő Hunyadi házaspár Münchenben
1957 karácsonján (Magántulajdon)

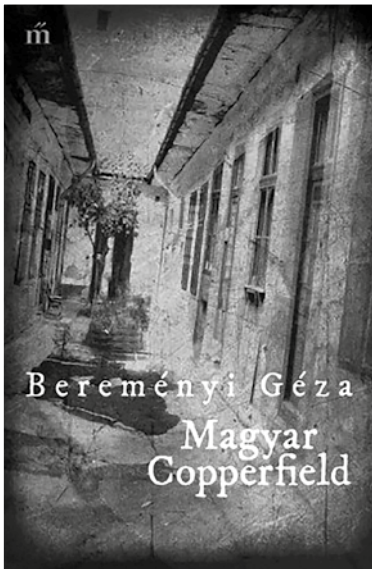
Fodor József Péter

„Semmi sem baj, csak az egész.”

„Azt hiszem, lassacskán egészen elhülyültem volna, ha a segítségemre nem jön valami.

Ez a valami apám hátrahagyott kis könyvtára volt. [...] Ezek a könyvek voltak az én állandó vigasztalóim, egyes-egyedül ezek a könyvek.”

(Charles Dickens: David: Copperfield, Ottlik Géza fordítása)

„A kezdet kezdetén magamban léteztem.” – indította életrajzi regényét Bereményi Géza egyszerre az Ószövetség és a mesék hangulatát is megidézve. Az elbeszélői stílust a könyv borítóján látható szűk, omladozó falaktól kerített nyolcadik kerületi belső udvar lakóinak gördülékeny beszédmodora, illetve a fejlődő gyermek nyelvi változása jellemzi. Az első oldalakon a bilin ülő két-három éves gyermek önmagára ismerése és egyben bemutatkozása – mint valamelyik egyetemi nyelvjárásgyűjtésen az utolsó szemtanúktól hallott történetek –, melengetik meg az olvasó szívét. A kisgyermek saját, többszörösen zárt világának felfedezése során kevés szó esett a város ostromot követő fizikai állapotáról mintegy természetesnek véve azt, hiszen a gyerek számára az normális, evidens is volt. A mindennapi használati tárgyak univerzumával való ismerkedés az olvasó emlékeit is felkavarhatja, hiszen a múlt században születettek közül alig akad, aki ne mászott volna át például sziddollal fényesített két rézcsikkal szegezett küszöbökön – talán még fénykép is készült első ilyen jellegű pelenkás kalandjukról. Lehet-e elfelejteni a vasárnapi húsleves gőzével keveredő nótaszót, a máig megszokott rántott hús körül ülő társaságot, vagy az otthonos utcákon történt sorsfordítónak vélt eseményeket? Az olvasók esetleg arra is emlékezhetnek, hogy mikor vették kézbe először Dickens könyvét: melyik ünnepre kapták, vagy mikor és kinek ajánlására emelték le a polcról a nehéz sorsú fiú történetét.

A kezdő idilli képeket Bereményi történetében is az ocsmány világra – városra, ahova odaszülették – való kényszerű ráeszmélés követi: a világban való eligazodást próbálták segíteni a Bibliát olvasó nagymama tanításai, illetve azokkal párhuzamosan a nagyapa gyakorlati tapasztalatokon alapuló kereskedelmi szemlélete. Utóbbi élettapasztalata szerint találékonyak, rossznak és gonosznak kell lenni, mert „a haza sosem szegény”. Hősökben bizonyosan nem, akiknek történeteivel pedig a Kerepesi temetőben ismerkedett meg a fiú. A korszak börtönszerű magyar valóságát olyan kifejező szóképek teszik érzékletessé, mint például a megkavart mosdóvízként fodrozódó száj – nem tengervíz, nem a Balaton, de még csak nem is a Duna vize. A folyamatos politikai átmeneteket az olvasó egy gyermek szemén keresztül érzékeli, aki hiányos és egymásnak ellentmondó ismereteiből próbál magyarázatot adni a társadalmi változások okaira. Óvodai emlékei közül legerőteljesebben maradt meg a rács mögött rekedt apáccal folytatott párbeszéde és a szakrális távolságban érezhető Rákosi Mátyás. Ki tudná elfelejteni a szovjet befolyás ideje alatt rendezett számos felvonulás és repülőnap katonai demonstrációit? A személyi kultusz propaganda által gondosan felépített, elérhetetlen istenségnek számító

bálványa éppen e demonstráció fennköltségét hangsúlyozó programján omlik össze egy kisfiú szemében, amikor testközlelől látható és hallható az ember. A gyermek korán felismerte, hogy egyéni igazságok és világképek egymásnak ellentmondó párhuzamában él: a ravaszdi nagyapa istenképe a pénz, az arany volt, a politikai rendszeré az istenített párttitkárok, végül a nagyanyja az évszázadok során pogány elemekkel keveredett (valóságos) keresztény istenképe mintegy a másik kettőnek bírálatában jelent meg. A nagyszülőktől kapott sokrétegű morális nevelés hatására vált (ellentéteket elfogadó) empatikus személyiséggé, így az élet verbális ellentmondásaira ráismerő fiú a szavak és viselkedések megfigyelése által próbált eligazodni a jaltai egyezmény sújtott országban. Olyan ellentmondásos világ volt ez, amelyben a felnőttek alig voltak képesek felmérni jelent és jövőt, illetve az abban betöltött és betöltendő társadalmi szerepüket. Ahogy Bereményi fogalmazott: ez volt a megrögzött szokások megtörésének ideje, mert a kusza háborús tapasztalatok más-más életstratégia kidolgozására készítették az egyéneket: volt, aki a kapitalizmus felé, volt aki a magyar hősök tisztelete felé fordult, volt aki beleőrült, és voltak – a népi kultúra és hagyomány gyakorlatának eltűnésével párhuzamosan egyre kevesebben –, akik kitartottak a hanyatló kereszténység tanítása mellett. Mindenkinek volt valami bizalmatlanságot és bizonytalanságot okozó titka, rejtegetnivalója.

A gyermek beleszületve e poszttraumás társadalmi és világhelyzetbe, természetes közegének tartotta annak minden piszkát és kényelmetlenségét, veszélyét. Az élet iskoláját korán megkezdte azzal, hogy a tragédiák ellenére mégis (vagy éppen amiatt) irigylésre méltó módon talált egy pedagógust – a csatákat személyesen átélő háborús veterán – szomszédja személyében, illetve – a halált tabuként kezelő modern civilizáció kezdetén – egy tágas tantermet a Kerepesi temető sírboltjai között. A talán túl korán is éretté vált, önmagára kérdezni képes elbeszélőn kívül az olvasó is sokat köszönhet e leszálalékolt, kerekesszékes lakónak, aki valószínűleg egykori polgárként vezette be a fiút a színházak világába, illetve mutatta meg a szó képzeletre gyakorolt alkotó erejét azzal, hogy a korszakban már tiltólistán szereplő, Márai Sándor írásait olvastatta vele.

A történelem jelenthet egy csatát, amelyben valaki elvesztette lábait, de van, akinek az igazi történelem a pénzromlás – e nézőpontból lényeges Bereményi terjedelmes írása személyiségalakulásáról: mindenki a legjobb tudását szándékozott számára átadni. Így a (diktatúra ellen) tüntetőleg a falicsapba hugyozó nagyapja is, aki ezt az egyáltalán nem példértékű viselkedését megcáfolandó, a következő bölcs gondolatokkal próbálta eligazítani unokáját az éppen zajló történelemről: „A fegyveres erőszak összevisszaságára, ami szakadatlanul új meg új kampányokba öltözik, ezért a túléléshez gyors eligazodás, állandó rögtönzés szükséges az élet labirintusában. Tapasztalatból beszélt, a harctér és a piac praxisából tanulta meg, hogy a történelem egyetlen lényege az erő, amit hadsereggel lehet a legeredményesebben kifejteni. A benne élő emberekről pedig az volt az ő megrögzött véleménye, hogy azok feltétlenül le akarják nézni egymást. Ha az egy szál személy nem törekszik fölényre, az embertársai szolgaként vetik meg és meghal”. Ellentmondásos személyiségének alaptétele az önbecsülés megtartása az árulás elkerülésével. Ez az életvezetési tanácsa a regény vezérfonalára utal: mi módon törték meg önbecsülésében az író kisiskolás éve alatt, hogy lett a regény egyik legmegrázóbb jelenetében áruulóvá. E folyamat okaként és háttereként borul az élettörténetre a magyar társadalom tagjainak politikai megtörése és a mostohaapa már megtört személyisége, aki nagyüzemi mintára vezetett be családjában domesztikált diktatúrát. A szűkös terjedelmi keretek szükségessé teszik a bár nagyon szövevényes és izgalmasan érdekes szereplői jellemek múltjukban gyökerező, a gyermekre tett hatásának részletezésétől való eltekintést. Okulásként mégis leszögezendő azoknak leg súlyosabb következménye: a fiú nem tudta, hogy mi a jó, és mi a rossz. Bereményi érezhetően éveket töltött (pszichológiai) magyarázatok keresésével, ami a 20. század egyik társadalmi és tudományos alapjelensége is volt. Jól tudta, hogy felmenői számára ő egy rejtély. E probléma oka a háborút gyerekként megélő, tradíció nélküli, gyökereitől elszakított generáció elveszetsége volt. Ők, saját útkeresésük során alig voltak képesek biztos ponttal szolgálni a gyermekeik számára, nem tudtak tárgyilagos ismereteket átadni a világról, mert személyes

tapasztalataikat sem tudták összefüggésekben látni. A háborúból levont következtetések kikezdehetők és ellentmondásosak voltak, amit ők is éreztek. Így történhetett meg, hogy a feszült mentális állapotban a düh a vélt okra vetült, és a védtelen, elsősorban utánzásból tanuló gyermek vált áldozattá. Az első vagy a legnagyobb és legfájdalmasabb pofont, verést, a megszegyenítő kiszolgáltatottságon alapuló negatív szuggesztiót sosem felejt el az ember. Ha a verés rendszeres, akkor az áldozat emberkerülővé vagy szintén agresszív válik. A fiú a könyvekhez menekült, a számos olvasott élettörténet nyújtottak segítséget kontextusba helyezni életének eseményeit.

A regény erőssége, hogy a gyerek jellemfejlődésével párhuzamosan tudósít a magyar társadalom jellemalakulásáról is. E folyamatból kihagyhatatlan a kádári évtizedeket erősen meghatározó, Máraihoz hasonló tabutéma: az ötvenhatos szabadságharc – a város legújabb elfoglalása, a forradalom, az ellenforradalom stb., az emlékezetpolitika aktuális céljainak megfelelő megnevezésben – személyes élménye, ami a fiú ellenőrzőfüzetébe került tanulmányi eredményeket is erősen befolyásolta. Szinte éppen a kötet felénél olvasható alábbi idézet mintegy választóvonalként mutat rá, hogy a tízéves fiú számára a 23-i Kossuth téri tapasztalatok segítettek átlátni világban betöltött saját helyzetét, mintegy elindították a felnőtté válás útján, Pápára: „Apuka bezzeg olyan, mint ez a Kislaki. Bennem keresik az osztályellenlétséget mind a ketten. Apuka édesanyám előző férjét, Vetró Gézát képzeli a helyembe, főként azért utál engem. Kislaki meg népi káder, ami azt jelenti, hogy szegény családból származik, és azért köt belém, nevez fojtogatónak, mert osztályharcot folytat a reakciós, beképzelt úriemberek, vagyis Apuka ellen, aki reakciós, és nem akar részt venni egy új világ építésében, amit most Kislaki Kádárral csinál az oroszok segítségével.”

Bereményi rendszeresen rámutat az egyén társadalomban elfoglalt helyére, és politikailag elvárt szerepére; a már kommunizmusban nevelkedett író feladata lett volna a diktatúra természetesnek vett létállapotként való elfogadása. Ezt a politikai törekvést törte derékba ötvenhat, mert mintegy előlről kellett kezdeni a társadalmi nevelést és felejtetést még akkor is, ha olykor maga a

fiú is egyes tömegrendezvények alkalmával egyéniségvesztést élt meg: „[s]úlyos kényszer alatt, meggondolatlanul veszem bele a saját tömegembe.” – írta a dezindividuuáció megtapasztalásáról. Szociálpszichológiai magyarázata van annak is, hogy első külföldi útja során (1972) nem döntött az emigráció mellett: a csoporthoz való tartozás igénye. Nem a megtapasztalt, örökös haragot érző emigránsok lassan széthulló, a nyelvvesztés során felszívódó csoportját választotta; és bár visszatértekor a reptéren érezte a retesz csattanását maga mögött, döntését talán éppen a repülőn olvasott Márai-napló erősítette meg benne egy időre. Később, 1985-ben pedig igazolni látszott ezt az amerikai útja során tapasztalt nyugati slágervilág hiábavaló szabadságérzése.

E két utazás beszámolójával, ahogy számos más esetben is, az író megszakította a kronologikus elbeszélismódot. A 18. századi francia írókra emlékeztető módszerrel, az olvasót szinte megszólítva ugrott néhány tíz évet a történeti időben, mintegy megvilágítva a gyerekkor eseményeit, valamelyik szereplő cselekedeteinek indítékait. Hasonló beékelések során tisztázta munkamódszerét is: „Az írás első számú feltétele, hogy az ember elfogadja önmagát.” Ennek a hitelességre törekvő példaadó, inspiráló írói módszernek alapelve, hogy az önéletírás nem hazudhat. Csak az erősen megmaradt emlékek voltak fontosak számára, ezekből egy sűrítmenyt készített a korszak piszkos lelkéről. Ez, az ártatlan áldozatokkal megterhelt kényszerűen elfogadott, rejtett valóság tükröződik annak a kislánynak élethelyzetében, aki „[c]sak ült ott, senki sem törődött vele, mert néma volt azóta, hogy egyszer nagyon megfázott a feje, amikor hideg télen kiabálták, hogy jönnek az oroszok, és Anika épp akkor mosta a haját, úgy futott el a lavortól elbújni valahová a fagyban, nehogy megerőszkolják. Azóta úgy ért minden beszédet, hogy ő csak egytagú szavakat mond, közben a kezével jelez”. Tagadható-e, hogy maga az író szintén súlyos (lelki) sérüléseket szenvedett családi háttérének háború okozta kuszasága miatt? A felületes érzelmi világú társadalmi környezetből, a több mint tíz évig tartó identitásválságból végül a pápai iskola pedagógusai és diáktársai segítettek ki. Az addig szinte csak megvetésben részesült, példakép hiányától szenvedő, a szeretet kimu-

tatásának módját alig ismerő, személyiségzavarokkal küzdő fiú megtapasztalhatta az elismerés önbecsülést elősegítő hatását. Az intézmény pótolta számára a munka mindenképp fölé helyezését – politikai célként – szétvert családi egység légkörét, főleg az atyai gondoskodást. A Budapesten történtek ellenére mégis egyéniséggé fejlődött, a veszélyes kihívásokkal bátran a saját életét élni akaró, célt maga elé tűzni képes személyiséget fedezte fel benne az iskola igazgatója.

Bereményi Géza, az irodalmi felmenői közül, Ottlik Géza írásainak nyomdokain halad. A többrétegű Ottlik-párhuzam íve a kötet végigolvasása után rajzolódik ki igazán: a műcímén túl a záróvizsgán húzott tétel címe és a kisvárosi iskola életvezetési határvonalat jelentő szimbóluma mind-mind Copperfield Dávid történetének fordítóját helyezi az irodalmi hagyomány – Bereményi-féle folytatásának – középpontjába.

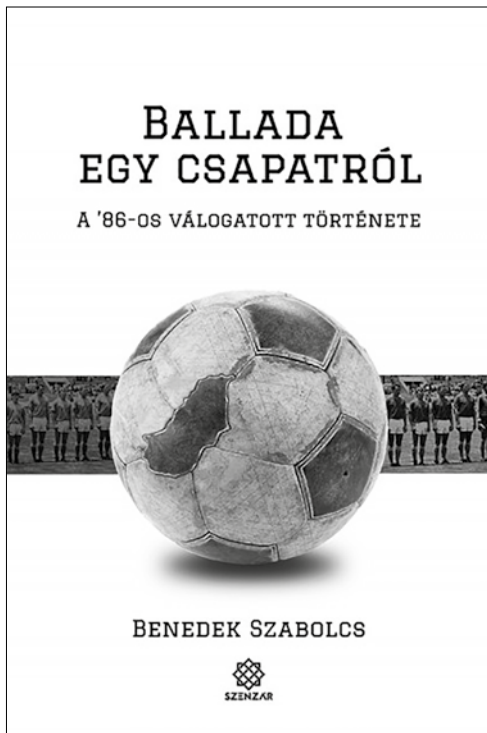
A balatoni vakáció történetét olvasva nyer értelmet az olvasó számára a fiú vonzódása az *Engedjétek hozzám a kisdedeket* című, a műben többször felbukkanó Jézus-kép a pápai iskola igazgatójával való további összefüggése is; az olvasó a főhős kérdésre – Lehetséges szeretni bizalmatlanul? – e kontextusban kap választ. A közép európai világ peremvidékén a bakonyi hegyekben tárolt tömegpusztító fegyverek árnyékában kibontakozó, számos tényt tisztázó történet rávilágít a szovjet gyarmat félelemre és ellenőrzésre alapozott működésére. A Balaton-felvidéki nyár rakétaválsággal egybe eső rendőrségi szigorának világában lázadó szezonális párkapcsolatok légköre izgalmas kémtörténetként illeszkedik a könyv egységébe. Igaz, hogy az olvasó tisztában van a főhős személyével, életrajzával, mégis ellenkezni kezd annak cselekedeteit olvasva, félti őt azok hatósági következményeitől. Eközben, az íróval együtt jóleső nosztalgiával és némi szabadságvágygal eleveníti fel a mobiltelefonok előtti, már szinte teljesen elfeledett papír alapú levelezés romantikus hangulatát.

A történelem mint véres karnevál következményeinek regénye (nem egyedülálló művészi fogással) egy igazi karnevállal ér véget – mintegy a jövőbe tekintés, az építés, a reménytelen,

de kényszerűen pozitív életszemlélet békés megoldását szorgalmazva. Az ünnep csalóka látszata visszaidézi az olvasóban a nyugaton tapasztaltakat. „[A]z emberek nem tűrik, hogy irányítsák őket” groteszk nevetést fakasztó kijelentése gúny tárgyává teszi a fennálló rend helyett alternatívát felkínálni nem, csupán lázadni és rombolni képes fiatal generációt. Az enyhülés időszaka csak látszat, a lázadás csak látszatlázadás, alternatíva nincs, a karnevált is csak a hatalom engedte megvalósítani. Az örültek világa folytatódik, amelyben az emberiséget nem érdekli az emberiség. Az elkeseredett, lakása romjain sírdogáló lány példáján mutatott rá az író, hogy az együttérzés egyéni szinten tehetetlen, mert csoportszinten kivett a tömegtársadalomból.

Köztudott, hogy az író tervezi/írja a történet folytatását: az egyetemi évek tapasztalatait. Az ELTE BTK Budapest szívében megbújó idilli, burokból élő társadalmára gondolva nő meg az első kötet utolsó mondatainak jelentősége. Az egyéniséget megszüntetni hivatott katonai szervezet nyelvezetében fejeződik ki az ember helyzete a magyar társadalomban, mivel tulajdonképpen a közbeszéd, a mindennapi társadalmi érintkezés stílusa tükröződik abban. A bölcsészkar ettől viszont lényegesen különböző világ: a magyar tanszéken – általában az irodalomtanszékekre jellemző társadalmi érintkezés világában – az ember képes elfelejteni a valóságot, az iskola falain kívüli (verbális) emberi kapcsolatokban kifejeződő, örökségben maradt embertelenséget, közönyt és brutalitást. Ezt a társadalom többsége nap mint nap megéli, sőt így természetesnek veszi. Aki nem élte át azt a kontrasztot, hogy a könyvtárak és irodalmi szemináriumok milyen menedéket jelentenek mindez elől, kevésbé képes igazán átlátni a magyar világot... Ahogy a kis Copperfield Dávid átlátta helyzetét első munkanapja után: „Nincs rá szó, nincs rá fogalom, hogy micsoda lelki gyötrelmeket jelentett nekem lesülyedni ebbe a társaságba”, Bereményi Géza is úgy szembesíti a valósággal az érdeklődő olvasót, kíváncsivá téve őt az ismertnek vélt folytatásra.

(Bereményi Géza: Magyar Copperfield, Magvető, 2020)

Szekrényes Miklós

Csernobil és Irapuato - a magyar futball utolsó sikerkorszakának szomorú krónikája

Adott egy eseménysor. A magyar labdarúgó válogatott váratlan felemelkedése, majd hirtelen bukása a '80-as évek közepén. A negyven évnél idősebb futballszurkolók élénken emlékezhetnek erre a csapatra, de a fiatalabbak is sokat hallhattak, olvashattak róluk. Az emelkedés okairól kevésbé, de –ahogy az a bulvárosított témákkal lenni szokott – a bukás körülményeiről, annak lehetséges magyarázatairól annál inkább. Vadabbnál vadabb verziók keringenek a szovjet válogatottól elszenvedett 0:6 kapcsán tésztárol, vérdoppingról, túledzetségről, rossz formaidőzítésről. Ki ne hallotta volna például azt a mondatot, ha Európában rendezik a '86-os világbajnokságot, tuti érmesek vagyunk. A konteógyártást az is nagyban elősegítette, hogy az érintettek – a szövetségi kapitány és a játékosai – ritkán szólaltak meg Irapuato kapcsán, s ezeknek a megszólalásoknak a nagy része kimerült az összeesküvés elméletek cáfolatában vagy finom erősítésében. A laikus közvéleményben viszont a hallgatás, a tanácstalanság vagy a tétova szakmai elemzések egyet jelentettek azzal, hogy elhallgatnak előlük valamit, s mára közkeletű vélekedéssé vált, hogy az irapatói katasztrófa titka örökre rejtve marad.

Nem kis feladatot vállalt magára Benedek Szabolcs, amikor megírta a Mezey csapat történetét, hiszen vállalkozása eleve nagy elvárásokat húz magára. Például azt, hogy derüljön ki végre az „igazság”.

Nagy erénye a könyvnek, hogy a téma által rejtett csapdákat nemcsak elkerüli, de néhány említésen túl nem is hajlandó tudomást venni róluk. Van viszont egy előfeltevése, s hozzá egy módszere, amihez következetesen ragaszkodik. Az előfeltevés talán úgy foglalható össze röviden: egy esemény bekövetkezte sosem vezethető vissza egyetlen okra, hanem számtalan tényező összjátékának eredménye. A módszer pedig – s ez Benedek Szabolcs írói munkásságát ismerve egyáltalán nem meglepő – az, hogy hősei életét úgy ábrázolja, hogy azokat történelmi kontextusba helyezi.

Egyfajta történelmi tényregényként is olvasható gazdag és izgalmas könyv a *Ballada egy csapatról*. Mert bár nagy apparátust mozgat – olvashatunk a magyar és egyetemes futball és az egymást váltó játékszerek történetéről és alakulásáról, de képet kapunk a labdarúgásnak mint a leginkább identitásképző erővel bíró sportágnak a szerepéről is más-más történelmi korszakokban és rendszerekben, de nyomon követhetjük a világ- és a magyar politika változásait ugyanúgy, mint egy adott korszak átlagemberének életét; meccsleírások, politikai események, a '80-as évek magyar futballját meghatározó történések éppúgy szerepelnek a könyvben, mint apró életképek, melyekre olykor a csernobili katasztrófa

LÁBJEGYZETEK - FUTBALL + IRODALOM

borít fenyegető árnyékot, máskor a hétzenés kvarcóra hangja, a Beatles, a Dolly Roll vagy Yoko Ono szolgáltatja a soundtrackjüket –, mégis minden ismerős szál úgy komponálódik össze, hogy az olykor késleltetésnek tűnő kitérők egyrészt szinte egyenrangúvá válnak a történet főszórával, másrészt az olvasó azon kapja magát, hogy reménykedni kezd, mint gyerekkorában, mikor ikszedyszer olvasta újra a Winnettout. Mert hiába tudja, mi következik, titkon él benne a remény, hogy a sors vagy az írói szándék igazságot szolgáltat, s Winnettou legalább egyszer nem hal meg mégsem.

Winnettou persze meghal, a magyar válogatott újra elbukik. Majd Mezey második kapitányasága idején is. De harmincöt év után végre íródott egy könyv, ami nem a bukást tekinti

magyarázhatatlannak. Ha úgy tetszik, tisztelgés ez a könyv minden olyan erőfeszítés előtt, amely kísérletet tesz arra, hogy a körülmények ellenében sikerre vigyen egy közösség által fontosnak tartott vállalkozást.

A magyar futballszurkoló pedig – akit hibernált állapotából e sorok írójából is felébresztett Benedek Szabolcs könyve – már azért is hálás lenne, ha Esterházy Márton tévedne, mikor arról beszél, nem valószínű, hogy ő még látni fogja a magyar válogatott következő, világbajnokságon lőtt gólját.

(Benedek Szabolcs: Ballada egy csapatról – A '86-os válogatott története, Szenzár Kiadó, 2020)

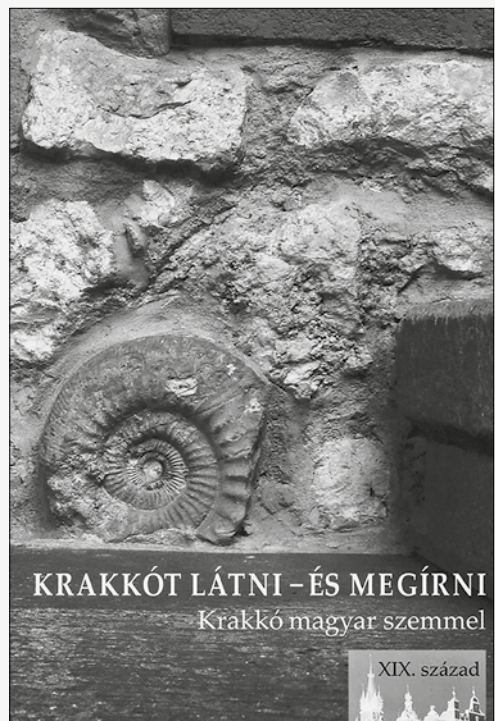
Cséby Géza

„Egyszerű emlék ez, de mégis magasztos”

– Magyar utazók a XIX. századi Krakkóban és a wieliczki sóbányában –

Petneki Áronnak a lengyel művelődéstörténet kiváló ismerőjének, a magyar-lengyel – főleg kulturális – kapcsolatok magyarországi szakértőjének újabb kötetét vehette kezébe a két nemzet kötelékei iránt érdeklődő olvasó. A történetészt, társadalomkutatót, a festőt, irodalmárt, a polonistát, a lengyelbarátot különösen érdekelheti az igényesen, célratörően összeállított munka.

Petnekit elsősorban a galíciai, főleg krakkói és wieliczki dokumentumok, események érdeklik. Keresi a magyar vonatkozásokat és szorgos kutatásai eredményesek. Nemcsak Báthory István lengyel királysága idején éltek, jártak magyarok Krakkóban (akkor a legtöbben), de a várost utána is sok magyar kereste fel. Diákok, kereskedők, politikusok, katonák, írók és bizony, az akkori értelemben vett turisták. Ezek az emberek hosszabb-rövidebb ideig tartózkodtak az egykori lengyel fővárosban, de visszaemlékezéseik, naplói, útijegyzeteik – melyeknek nagy részét az akkori magyar sajtó olvasói is megismerhettek – izgalmas képet adnak Galícia és benne Krakkó állapotáról. Ahogy eddigi köteteiben is (csak kettőt

kiemelve példaként a *Magyarok nyomában külföldön* sorozatban megjelent Krakkó kötetét (Enciklopédiai, Budapest, 2001) és a neves lengyel festő *Jan Matejko és a magyarok* (Rézbong Kiadó, 2018) című igényes kül- és belbecsrel rendelkező könyvet), Petneki magyar nyomokat keresve vázolja fel a két nép sok-évszázados kapcsolatát. A szerző mindent tud, ami a magyar történelemmel kapcsolatos krakkói esemény. Lenyűgöző, adatolt történetek, események bomlanak ki könyvei olvasásakor.

Legutóbbi kötete *Krakkót látni – és megírni* címet viselő munka a XIX. században Krakkóba és Galíciába látogató különféle rendű, rangú, vallású magyarok írásait dolgozza fel. Ahogy a bevezetőben olvashatjuk: „Bárá, huszártiszt, fizikatanár, fogoly honvéd, teológus, kőműveslegény, állatorvostanhallgató, a rabbiképző tanára, katolikus káplán, művészettörténész, ügyvéd – sorolhatnánk a különféle foglalkozásokat. Egy közös bennük: XIX. századi magyarok, és valamennyien Krakkóba igyekeznek. Céljuk: Krakkót látni – és megírni.”

A személyes visszaemlékezések sajátja a szubjektív látásmód s a látottak papírra vetése is. Hasonló véleményekkel is találkozhatunk, amelyek az akkori körülményeket írják le, de ellentétes megállapításokra is akadhatunk. Ennek egyik alapvető oka, hogy az első írás 1805-ből, míg az utolsó 1898-ból származik. Az évszázadra nem csak az elmaradottság, elhanyagoltság, nyomor volt jellemző, hanem az évek múlásával egyre erőteljesebben jelentkezett a tenni akarás és tetterő. Lengyelország ekkor már nem létezett Európa térképén. Az egykor erős országot, a Két Nemzet Köztársaságát, 1772-ben osztották fel először Oroszország, Poroszország, Ausztria, majd 1793-ban Oroszország, Poroszország végül 1795-ben ismét Oroszország, Poroszország és Ausztria. Lengyelország csak a I. világháborút követően kapta vissza függetlenségét. Krakkó ebben az országra nézve tragikus állapotban különleges helyzetben volt, ami nem jelentette azt, hogy szabadsága, önállósága megmaradt. Tulajdonképpen feje fölött döntöttek sorsáról. Lengyelország harmadik felosztása után osztrák uralom alá került, majd a Varsói Hercegséghez tartozott, azután – legalább is látszatra – szabad városállam lett, mígnem egy újabb sikertelen lengyel felkelés után végleg

a Habsburg Birodalomhoz csatolták, s ott is maradt 1918-ig – írja Szalai Attila. A három részre szakadt ország porosz és orosz területein jóval nagyobb rigor uralkodott, mint az Osztrák Birodalomhoz csatolt Galíciában, ahol az egyik meghatározó gond a szegénység volt. Ezt tapasztalták a magyar utazók is, de – a számomra kissé elfogult – osztrák Martin Pollack is ezt írja le *Galícia Utazás egy eltűnt világba* című képzeletbeli utazásában, amikor Galícia 1900-as éveinek elejéről próbál képet festeni.

Petneki Áron a naplót, visszaemlékezéseket, úti-tárcákat kronologikus sorrendben közli. Ez a sikeres szerkesztés módját ad arra, hogy az évszázad alatt végbement esetleges változásokat is nyomon kísérhessük, függetlenül attól, hogy az utazó személyesen mennyire szimpatizált Krakkóval, az ott élő emberekkel. Úgy gondolom, hogy minden írásban fellelhető az együttérzés és szimpátia. Hol kisebb, hol nagyobb mértékben, nem rejtve véka alá tapasztalataikat sem, még ha azok negatív előjelűek lennének is.

Bredeczky Sámuel evangélikus lelkész, Petneki kötetében elsőként idézett szerző, lesújtó képet ad Krakkóról. Nagy a koldusok száma és rémséges a kinézetük. Azonban a Lodi-kertben „általában csak a szép és művelt világ gyűlik össze, melyhez én a nemességet és a városi honorációkat számítom.” (40) Bárá Vay Miklóst, mint számos látogatót a rendetlen fogadó után a wieliczikai sóbánya elbűvölte, amely tiszta és rendezett volt. Palkovics Antal kitűnő képet fest az 1839-es városról. Nemcsak emlékeit jegyzi fel, de leírja, hogy tizenkét patikája és ugyanennyi cukrászdája is van. Az 1844-ben városban járt Kovács István emlékeit idősebb korában, gyermekeinek írta meg, pedagógiai szándékkal. A múlt kódját kissé megszépült, de reá mindenképpen nagy hatást kiváltott Krakkóról megjegyzi: „Szép nagy városnak találtam, s ennél szebbet még nem láthattam. Sokkal szebb volt, mint Pest vagy Lemberg.” (89) Kecskeméthy Aurél 1858-ban, többek közt, romos épületekről, a romosodó Wawelről számol be, viszonylag hosszabb tárcájában. (112-126) Fényes Károly 1860 évi utazásának leírásánál a waweli katedrálisban elhelyezett XVII. századi németalföldi kárpitokról jegyzi meg, némi rosszindulattal: „...ma egyszerű és sokat jelentő rongyok.” (128)

A XIX. század végi magyarok már a fejlődés, újjászületés csíráit fedezik fel. Talán nem véletlen. Ekkor már túl vagyunk a lengyel nemzet önállóságáért vívott felkeléseiben, forradalmain, túl a Népek Tavaszán, ahol lelkileg is összeforrott a két nemzet. „A Mi szabadságunkért és a Ti szabadságotokért” jelszó alatt magyarok harcoltak lengyelföldön és lengyelek Magyarországon. A régen is megvolt empátia egyik jó példája az eperjesi Herfurth József, aki 1844-es krakkói feljegyzéseiben írta: „Széles Lengyelországból összehordott földből hazafias férfi és női kezek Kosciusko emlékére dombot halmoztak fel; rajta elátkoztam egy nemes nemzet eltemetését közömbösen néző Európának bűnét és a temetkezőket. Elátkoztam, mint rokonszervező és rokonsorsú, de szerencsésebb sorsú nemzet fia, mint magyar; hiszen a lengyelre és magyarra bízta a Gondviselés Európa megvédését a barbárságtól, hogy megállítsák a népvándorlást, a mongol csordát, az orosz és törököt. De mennyi áldozattal járt az: majd hogy el nem véreztünk.” (87) Az sem véletlen, hogy az 1887 szeptemberében Krakkóba érkező magyar vendégeket „a lengyel nők valóságos virágzáppal árasztották el.” (169-176) A kötetben közölt írások legtöbbször magyar (nem csak fővárosi) lapokban is megjelent, amely lapok azt is fontosnak tartották, hogy írást közöljenek Kraszewski lengyel író krakkói ünnepeléséről (162-164), az 1887-es galíciai országos kiállításról (177-184), vagy Adam Mickiewicz, az emigrációban meghalt nagy lengyel költő krakkói újratemetéséről (187-197), a „nemzet festője” Jan Matejko krakkói múzeumának megnyitásáról (200-201).

Valamennyi naplóról saját benyomásait vetette papírra. Ezek eltérőek lehetnek, hisz mindenki világlátásának megfelelően konstataciókat tett benyomásait, de megállapítható, hogy a megismerés vágya hajtotta őket, és alakítóik lehettek egy hagyományos magyar-lengyel barátságának. Sokszor fehér asztalnál, tósztok sokasága mellett, a Rákóczi-induló hangjaira ültették poharaikat. Az írások döntő többségéből a lengyel nép iránti szeretet, barátság és testvériség sugárzik. Sokszor lenyűgözően pontosak azok a részletes leírások, amelyek a kocsmákról, az árakról vagy éppen a wieliczki sóbánya méreteiről szólnak. Szinte mindegyik szerző fontosnak tartotta a nagy történelmi személyiségek, Báthory István, Kościuszko, Sobieski, sírjának felkeresését, a szomorú valóság mellett többen észrevették a szépséget, az együvé tartozás relikviáit.

Petneki Áron sok-sok naplóból, visszaemlékezésből tallózta ki azt a harmincegy írást, amelyet közöl. A bőség zavarával küzdve kellett, éles szemmel, kiválogatni a leginkább érdekes részleteket, hogy forrásértékű kötetet tudjon összeállítani. Az olvasó számára kitűnő eligazodást jelent a lábjegyzetek sokasága, amit nem az olvasás nehezítésének, de erénynek tartok, mert a lengyel történelem jobb megismerése érdekében, az esetleges félreértelmezések, elnagyolt, téves megállapítások, tévhitek helyreigazítása rendkívül fontos feladat. Az eredeti szövegben alig találunk helyesen írt lengyel személy- és településnevet, ezeket a szerző a lábjegyzetekben feloldja. Ugyancsak eligazítást adhat az olvasó számára Petneki előszava nemcsak a kutatás módjáról a szövegközlés szempontjairól tájékoztat, hanem a kötet olvasói számára egyéb fontos tényeket is közöl. A kiadvány külön erőssége a kötet elején található Krakkó XIX. századi történetének kronológiája. Ez több mint száraz kronológia, valójában a város történetét precízen leíró, jól áttekinthető időtörténetiség. Amennyiben, az egykori lengyel királyi székhely iránt érdeklődő magyar olvasó, kizárólagosan ebből az összeállításból merítkezik, a város történetének pontos és izgalmas történetét ismerheti meg.

(Krakkót látni – és megírni. Krakkó magyar szemmel XIX. század. Összegyűjtötte, sajtó alá rendezte, jegyzetekkel és előszóval ellátta Petneki Áron. Balassa Kiadó, 2019)

Fülöp Enikő

Valami unortodox

Sorsok a mindennapi szorongások fogságában, küzdelem az előítéletek ellen, társadalmak, kultúrák és vallások találkozása – ez Gáspár-Singer Anna első kötete, a *Valami kék*.

A kötetben szereplő novellák a magány és a hiány testet öltésének legkülönbözőbb formáit villantják fel, a csonka családoktól kezdve a párkapcsolati nehézségeken át a hitbéli ellentétek manifestálódásáig.

A vallási identitás keresése és elfogadása az a kérdéskör, amelyet a novellák a legrészletesebben járnak körül. A zsidó vallást gyakorlók mindennapjain keresztül ismerjük meg azokat a nehézségeket, amelyekkel a hitközösség tagjainak szembe kell nézniük.

Két alapprobléma rajzolódik ki a novellákból, egyrészt maguk a zsidó vallást gyakorlók közötti kimondatlan nézetellentétek a vallás mindennapi gyakorlásával kapcsolatban, másrészt a vallási hovatartozás napvilágra kerülésének lehetséges következményei egy másik kultúrkörben.

A *Ragtime* egy ortodox zsidó középiskola tanulóinak dilemmáit, lázadását tárja elénk. Három éve nyílt az iskola, de a boldog emlékek egészen távolinak tűnnek a számukra: „Az osztály a három év alatt kicserélődött, sokan elhúztak egy másik gimibe, ahol nem kell feleslegesen ájtatoskodniuk. Az unalmas emberek helyett még unalmasabbak jöttek, és még nagyobb sznobok [...] egyikőjük sem vallásos, mégis úgy tesznek, mintha számukra az lenne a nap fénypontja, hogy naponta kétszer imakönyvvel a kezükben ide-oda billegnek”. A novella elbeszélőjének teher a vallás kötelező gyakorlása, hasonlóképpen az osztálytársaknak, akik szülői nyomásra iratkoztak ebbe a gimnáziumba. A *Ragtime* felvillantja azt a problémát is, hogy egyes családokban a vallási identitást elhallgatás övezi, a gimnazisták nem tudják, vagy nem vélik tudni zsidóságukat, így ezzel az iskolában szembesülnek.

A *Valami kék* a vallási identitás elhallgatásán keresztül, a külföldi kultúrákkal való ütköztetés technikájával mutatja be a zsidó felnőttek élethelyzeteit: „Eszterre néztem, az arca sápadt volt. Alig nyúlt az ételhez, kanálával a nyúlós masszát piszkálgatta a tányérjában. Átfutott rajtam, attól félt, ha ezek rájönnek, hogy zsidók vagyunk, rögtön végünk” – így az elbeszélője. A novella két egyetemista látogatását írja le Egyiptomban, az arab cserediák, Omár családjánál. Gáspár-Singer Anna ebben a novellában végig finom, de tárgyilagos kijelentésekkel érezteti azt a feszültséget, hogy a diáklányok idegenek az arab közegben: „Estig ki sem mozdultunk a házból. Omárék megesküdték, így biztonságos, a szomszédok túl sokat kérdezősködtek rólunk.”

Gáspár-Singer Anna azt is bemutatja, milyen elhallgatások vannak jelen a különböző generációk között. A fiatalabb generációk sokszor csak az idősebbek kedvéért mímelik a zsidó hagyományok

gyakorlását, holott ők már nem tartják azokat: „Az öregeknek fontos, magyarázza, miattuk muszáj kibekelnünk a dolgot. Ők egyébként a lányokkal sábatkor sem gyújtanak gyertyát.”

Az *Új élet*, a *Valami kék*, az *Erec* és a *Ragtime* téma- és problémabeli összetartozása, feszültsége erősíti a kötet egészére jellemző idegenségérzetet. A kötet legvégén találhatóak bennük csúcsonyosodó ki a bizonytalanságérzet, amelyet a szerző nem old fel.

Nem csupán a vallási, de az etnikai előítéletek is helyet kaptak a kötetben. Az *Attenborough* elbeszélője részletes megfigyelésbe burkolt bírálatot ad a marokkói Ayáról és családjáról, a *Tenisz*ben viszont már csípős beszkatulyázásokról olvashatunk: „Clara szülei Spanyolországból vándoroltak be. [...] Anya sunyi kis lesbinek hívja”. A *Tenisz* bravúrja, hogy a bevándorlóellenes édesanya homoszexuális lányának volt és jelenlegi szerelme is bevándorló. Gáspár-Singer történeteiben az ehhez hasonló, jól szerkesztett feszültségek természetesnek hatnak, mint ahogy az olyan társadalmi-közéleti témák novellákba bujtatása is, mint a sörbiciklik betiltása Budapest belvárosában vagy éppen az európai uniós támogatások felhasználása körül felmerülő kérdések.

A személyesebb, családi vagy párkapcsolati viszonyokat leíró darabok az előbbieknél egyszerűbb, hétköznapiabb történeteket mesélnek el. Mindez azonban nem azt jelenti, hogy könnyedebbek volnának.

Egy részük a kisgyermek nézőpontjából, egyes szám első személyben mutat be olyan témákat, mint a mozaikcsalád működése, testképzavarok, szexuális traumák vagy visszailleszkedés a társadalomba a háború után. A *Strand* elbeszélője elvált szülők gyermeke, aki egy láthatás alkalmával a nudista strandon traumatizálódik: „Egy nálam idősebb lány szolgált ki, mögötte egy nagydarab, szőke férfi műanyag edényben keverte a tésztát [...] Émelyegni kezdtem, elképzelttem, ahogy a meztelen teste hozzááér a palacsintákhoz”. A *Vakáció* narrátora, Andrea túlsúlyával és a katonás nagyapjának való megfelelés vágyával küzd: „A papa a háború óta nem hisz, a sok szörnyűségért az Istent hibáztatja [...] Az unokatestvéreimmel a járdán, valamivel távolabb ácsorgunk, amíg meg nem nyugszik”.

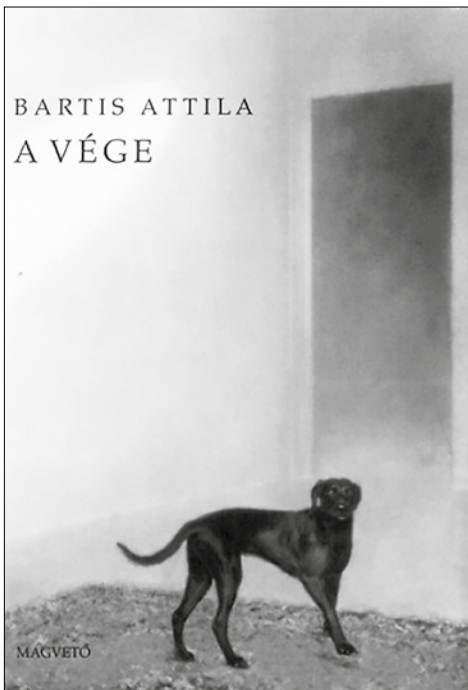
A felnőtt elbeszélők többnyire a párkap-

csolati nehézségek és a létbizonytalanság felett érzett rezignáltság szócsövei a kötetben. A *Maradjon minden a régiben* Johannája karakterfejlődésre képtelen, egyedülálló nő, aki váratlanul találkozik egykori hódolójával: „Holott a vak is láthatta, Gé mennyire odavolt értem. Tudtam, persze, csak akkor nem érdekelt. Most viszont úgy gondoltam rá, mint életem legjelentősebb, kihagyott ziccerére.” Az *Attenborough* narrátora egyedül neveli gyermekét, miközben az Angliában dolgozó férjétől teljesen eltávolodott: „...a fiunk négy év múlva felsős lesz, a válást mégse hozza szóba egyikünk sem. Egyáltalán nem beszélünk olyasmiről, ami a kapcsolatunkat érinti.”

A kötetben végigvonuló feszültséget Gáspár-Singer vissza-visszatérő eszközökkel érzékelteti. Ilyen az izzadás, az otthonok részletes leírása vagy az étkezések középpontba állítása. Utóbbit jól példázza a *Valami kék* és az *Új élet*, amelyek szereplőinek idegenségérzetét tovább erősíti, hogy irtóznak a helyi ételspecialitásoktól, italoktól. Az házbelső leírása hasonlóképpen funkcionál: „A férfi ráadásul szóba hozta, hogy a nagyapja ebben az ágyban halt meg. Dina émelyegni kezdett, hogy elterelje a gondolatait, körülnézett, hová pakolhatná a ruháit. A ruhásszekrény szóba se jöhetett, dugig volt az öregasszony holmijaival.” Gyöngyöző homlokok a szenvedés fizikai lenyomatai a kötetben. Látszólag a nyári meleghez kapcsolódik, általa mégis pontosan érezzük a szereplők vívódását. „Apáék délben érkeztek, éppen ebédeltünk, lehúzott redőnyök mögött, de én a félhomályban is láttam, hogy Anya homloka gyöngyözik, a cseppek egymás után gördülnek le az orrán, egyenesen bele a tányérjába, mintha sírna, miközben kanalazza a levest.” – narrálja az elvált édesanya szorongását a *Strand* elbeszélője.

Gáspár-Singer Anna első kötete rendkívül tömény, tizennégy novellájába fontos diskurzusokat elindító, gazdag tartalmat sűrített bele. A kötet cím választás talán kissé meglepetésszerű, mert a szín (szimbólumként) nem vonul végig a kötetet, a novellagyűjteményt végigolvasva, viszont kiderül, hogy ezáltal kapott méltó helyet a kötet legbátrabb írása.

(Gáspár-Singer Anna: *Valami kék*. Kalligram, 2019)

ÚJ OLVASÓ

Drávucz Zsolt

Egy élet fényképekbe zárva

Az emberiség történetében időről időre előfordulnak döntő jelentőségű felismerések, amelyek hatása bekövetkezésük időpillanatában érzékelhető, és végérvényesen beleivódik az ember lényébe. Bizonyára ilyen felismerések történtek akkor, amikor őselődeink először fogtak követ a kezükben, először találkoztak a tűzzel, először ölték állatot, először beszéltek, vagy először rajzoltak a falra, megörökítve egy fontos eseményt. Ezek persze csak a legtriviálisabb példák. Fontosság szerinti csoportosításuk természetesen értelmet meghaladó és minden bizonynyal fölösleges vállalkozás lenne: a rádöbbenések egyetemes jelentősége abban is áll, hogy az emberiség történetében való felbukkasuk után minden egyes emberi létező saját élettörténetébe is átörökítőnek, majd más-más formában jelennek meg.

Bartis Attila *A vége* című regényében egymást követik az élet megöröklött problémáinak felismerései. A főhős, Szabad András a mű elején fotográfusként mutatkozik be, akinek életén keresztül a Bartisra jellemző stílusba öltve bontakozik ki a szövevényes történet, amiben akadnak kényelmetlenül intim részletek, családi históriák, akad őszinte és emberközeli korrajz, szerelmi történet, rejtély, izgalom, kudarc és halál. Ahogyan Kemény István írta a könyv fülszövegében: ez a regény megad mindent, amit egy regény adhat.

Úgy fogtam neki Bartis Attila könyvének, hogy annyi mindent hallottam már róla előzetesen, hogy nem is igazán tudtam, mire is számítsak tőle. És a róla alkotott kép nem lett sokkal tisztább a regény végére érve sem. Bár közel sem azért, mert érthetetlen lenne, sőt, annyi minden mélységesen érthető ebből a regényből, hogy az utolsó mondat után már épp emiatt nem is tudja az olvasó, hogy mit gondoljon róla – ez természetesen már-már közhelyszerű megállapítás egy kifejezetten jó olvasmányélménnyel kapcsolatban. Nem nehéz megragadni ezen az érzelmi és értelmi telítettségérzésen keresztül a katarzis élményt, azonban Bartis regényében ez a telítettség nemcsak bizonyos részegységekben tapasztalható, hanem az egész művet átszövi az elsőtől az utolsó oldalig, olyan erősen kapcsolódva az olvasóhoz, hogy a felfokozottságot már csak a zárómondat után lehetséges felfogni.

Ugyanúgy pontos leírást kapunk a műben a huszadik századi hatalmi rendszerek és politikai ideológiák által megbélyegzett, sokszor nyomasztóan kilátástalan magyar hétköznapokról, mint ahogyan a szerelemről, a családról, közös és egyéni traumákról, vagy a művészetéről. Ennek tükrében nehéz tartózkodni attól a megállapítástól, hogy Bartis Attila egy egész életet beleszuszakolt egyetlen kötetbe, ezt pedig a maga tömény valóságában hagyja átfolyni az olvasókon. És ahogyan egy élettörténet sem csak egyetlen dimenzióból áll, úgy megítélése sem lehet pusztán egyoldalú, és nem is mindenki ugyanazt a részletet látja lényegesnek benne. *A vége* nagyszerűsége részben ebben rejlik: bármelyik dimenziójában hagy minket elveszni, amely felé érdeklődésünk visz, és megengedi, hogy mi magunk vonjunk le következtetéseket az ott látottakból.

A legtöbb olvasó élményei közt azonban bizonyára van legalább egy „közös pont”, egy részlet, amit mindenképpen megemlít egy-egy beszélgetésben a kötettel kapcsolatban: a fényképezés. A fényképezés központi elem a műben, bármilyen irányból közelítjük meg, akárhogyan olvassuk, vagy elemezzük, mindig ott van. Néhányan persze elvesznek a technikai részletekben: hogy az író milyen alapos-sággal mutatja be a fotókészítést, a komponálástól a sötétszobáig, hogy mennyire hitelesek szakmailag az elméleti fejtegetések, és hogy ezzel mennyire személyes módon nyilvánul meg az író viszonya a műhöz. Ez mind igaz, azonban nem ezeknek az aprólékos bemutatásoknak a szerepeltetése, vagy a szakmai hitelesség teszik a kötet elemi részévé a fotózás tevékenységét. Még csak nem is az, hogy a regény első oldalán a főszereplő úgy mutatkozik be, hogy „Szabad András vagyok, ötvenkét éves, fotográfus.”

A fotózás középpontisága a műben elsősorban abban rejlik, hogy Bartis ezen cselekvés révén mutatja be egy identitás történetét – azt, ahogyan Szabad Andrásban kialakul az az önkép, amelyet a külvilág számára is többé-kevésbé felvállalhatónak ítél. És ebben a tekintetben nem az a fontos, hogy Szabad András a regény jelenében fotográfus, hanem annak a ténye, hogy ő mindig is az volt, valószínűleg születésétől fogva.

Szabad András útja a voyerizmustól a fotóművészetig nem kevés tanulsággal szolgál. Közülük az egyik legáltalánosabban elfogadható talán az, hogy ugyan a valóság körülötünk változik, a róluk készült képek nem. Ez pedig visszanyúlik az emberiség és az egyes ember nagy felismeréseihez. Ahhoz, ahogyan az ember élete során rájött és folyamatosan rájön arra, hogy képes emlékezni az elmúlt eseményekre, később pedig ennek kapcsán rájött és folyamatosan rájön arra is, hogy az emlékek ugyanolyan változó elemek benne, mint bármi más. Ennek a felismerésnek a nyomán pedig a pillanatok megörökítésére tett kétségbeesett igyekezet az, ami hátra maradt örökségül. Csakhogy ahogyan az első barlangrajzok elkészítőiben sem merült fel, úgy az életében először fényképet készítő emberben sem realizálódik annak a súlya, hogy a valóságból ilyen módon kiragadott szelet megmarad, beláthatatlan ideig változatlanul ábrázolva egy

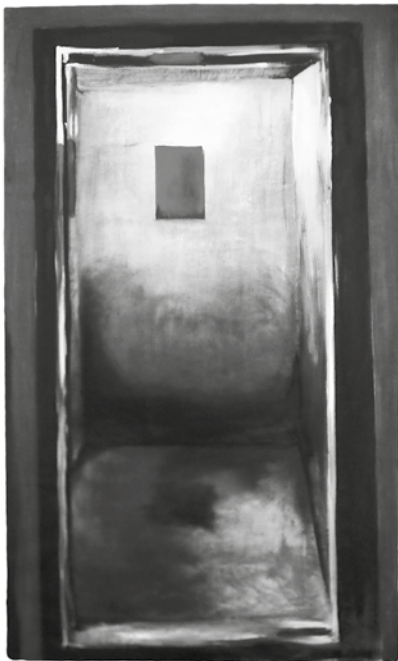
olyan dolgot, ami örök változásra van ítélve.

Szabad András identitástörténetének egyik legtragikusabb vetülete, hogy jobbára választási lehetőségek nélkül a nézés veleszületett kényszerét csak egy olyan tevékenység művelése által tudta önmagával elfogadtatni, amelynek alapvető természete, hogy a szemlélt dolog statikus képe határozatlan ideig fennmarad, ebből adódóan pedig folyamatosan emlékezni lehet rá. Vagyis leginkább arra, hogy milyen volt. Szabad András nem számolt azzal, hogy amikor kissé vonakodva elfogadta önmaga részeként a fényképezőgépet, azzal egy időben vállalta, hogy az emlékei és a fényképei közti határvonal nagyon sok ponton megszűnik. Többek közt ennek is betudható, hogy ilyen sűrű szövésű a történet: a visszaemlékezések annyira fényképszerűen koncentráltak, hogy a zárójeles címszavakkal megkülönböztetett szakaszok akár egy tárlat fényképei is lehetnének. A történet előrehaladásával ugyanakkor egyre világosabb, hogy András ezeken az emlékeken keresztül önmagát is csak bizonyos távolságtartással tudja figyelni.

Ebből következik a regény utolsó harmadában az újabb keserű felismerés: míg ő maga a saját szemszögéből nézve semmit sem változott, körülötte minden és mindenki igen. Pedig ez a látszat elsősorban az emlékek statikusságából és a folyamatos megfigyelői pozícióból származik – Szabad András valójában akkor kezdi véglegesen felszámolni voyerista énjét és saját életében a távolságtartó megfigyelői pozícióját, mikor felhagy a fényképszettel, fotográfus énjével teljesen azonossá pedig csak két év elteltével válik.

Mindent egybevetve nehéz lenne egyetlen konklúziót levonni *A vége* történetéből, még annak ellenére is, hogy a kötet utolsó oldalára érve kellemetlen szabadkozni emiatt. Bartis Attila regénye mindenképpen mondatni akar maga után valamit. Hogy a jelenkor vizuális tartalmak bővületében élő, voyerizmuson nevelkedett emberének a mindenén kívül mit adhat ez a regény, nem tudom. Talán Szabad András sorsdöntő rádöbbenéseit átörökítve újabb felismeréseket az emberi élet problémáira. Talán azt, hogy a kép egy csoda. Talán azt, hogy a kép megmarad. Talán azt, hogy vigyázzunk, hová nézünk.

(Bartis Attila: *A vége*, Magvető, 2015)

Major Katalin

Teremtő félelem – Gondolatok Tóth Xénia „Általános félelmek” című kiállításáról

A keszthelyi Balatoni Múzeumban hagyomány az évet egy Keszthelyhez, illetve a Balatonhoz kötődő, pályája kezdeti szakaszában lévő alkotó tárlatával indítani. A Fialat Balatoni Alkotók-sorozat keretében 2020-ban Tóth Xénia keszthelyi születésű alkotó kapott lehetőséget a megmutatkozásra.

Szándékosan nem a bemutatkozás szót használtam, hiszen a középiskolát textiltervezőként elhagyó művész extravagáns ruhakollekcióival már többször is találkozhatott a keszthelyi közönség, 2014-ben pedig páros kiállításon láthatuk festményeit a Balaton Színházban.

2016-tól a Magyar Képzőművészeti Egyetem hallgatója lett, itt töltött éveit fővárosi, kaposvári csoportos kiállítások fémjelzik. 2019-ben Erasmus-ösztöndíjasként a nürnbergi Akademie der Bildenden Künste falai között szerezhette újabb tapasztalatokat.

Keszthelyi kiállításának címe: *Általános félelmek*. Tizenkilenc alkotást – tizenöt festményt és négy digitális nyomatot –, valamint egy videót mutat meg nekünk az utóbbi évek terméséből.

Tóth Xénia a Kaposvári Zichy Mihály Iparművészeti Szakgimnáziumban tanult animációkészítést. A kiállításon látható videójának címe *Near me*, vagyis *Közel hozzám*. Az álomszerű jelenetek mögött összetett gondolatiság rejlik. Olyan témákat boncolgat, mint az önmegismerés, az öngyűlölet és az önszeretet, az önmagunkkal vívott örök harc és a többszemélyűség. A két főszereplő fehér, illetve fekete jelmezben, arctalanul, mint alak és árnyéka játszanak egymással. Érzékiség van köztük, ahogy közelednek és távolodnak, vonzzák és taszítják egymást.

A digitális nyomatok közül kettőt emelnék ki. *Az út* címűnek a középpontjában egy szűk szobából kivezető ajtó áll. A *Kollégium* című kép még kevesebb eszükkel él: itt már csak sejtjük a teret, amely finom átmenetekkel veszi körül a fényes négyzetként megjelenő ajtót. Képek és címeik egyaránt szabad teret hagynak a néző fantáziájának, csupán egy képzettársításra alkalmas gondolatot, egy érzetet villantva fel.

A tárlat leghangsúlyosabb, és egyúttal talán a legérdekesebb részét képezik azok a festmények, amelyekről a kiállítás címe is származik. Hét festmény tartozik a sorozathoz. Lifteket, liftajtókat és a liftekben megjelenő gombokat, jelzéseket ábrázolnak. Két mű szinte életnagyságú, s a térélményt – térillúziót – csak növeli, hogy szándékosan nem függesztve, hanem a padlón állva helyezték el őket. Múzeumlátogatóból így válunk liftre várókká. A képek előtt állva elgondolkodhatunk: vonzanak, vagy taszítanak bennünket ezek a lépcsőház sötétjéből kivilágító fülkék?

Még a kiállítás megnyitása előtt készült egy interjú az alkotóval, amelyben elmondta, mi készítette a „liftes képek” megfestésére: „Egy régi bérházban éltünk Pesten. Egyik este szerencsésen beszorultam egyedül a 80 éves liftünkbe, két emelet közé. Félig láttam a lámpafényt a lépcsőházból, félig pedig a fekete liftház falát. Pánikba estem, hogy elfogy a levegő. Erős szívdobogás jött rám, hideg volt, sötét, iszonyatosan féltam a kicsi, szűk, zárt liftben. [...] A dolog pozitívuma, hogy mindez elindított bennem egy nagyszerű kibontakozást, lehetővé tette a félelmeim kibontá-

sát, megragadását, értelmezését. Elkezdtem tereket, pontosabban lifteket tanulmányozni és festeni. Nagyon élveztem ezt a témát megjeleníteni a kis részletektől egészen az ember nagyságú liftbejáratokig. Ezután pedig más belső terekkel – ablakokkal, ajtókkal, enteriőrökkel – kezdtem foglalkozni.”

Számomra, talán, mert nem volt még bezáródás-élményem, például az *Általános félelem II.* című festmény nyitott ajtajú liftje a biztonságot sugallja; hívogat, lépjek be az árnyakkal teli előtérből a barátságos, meleg fényű kis térbe. Ott magam leszek, nem bánthat senki. Egyedüllet, magány, szembekerülés önmagunkkal..., és már fel is bukkant egy másik félelem: az eremofóbia, vagyis a félelem az egyedüllétől.

Félelmek, félelmeink. Ezek a szavak olyanok, mint a piros négyzetek Tóth Xénia képein. Mindenki felfigyel rájuk. Ez a téma közvetve vagy közvetlenül, de mindenkit érint, és ezért érdekel. A félelmek általánosak abban az értelemben, hogy mindenki ismeri ezt a korántsem kellemes érzést.

De mi is a félelem?

A görög mitológiában Arésznek, a háború,

az öncélú, kegyetlen harc istenének kísérőjeként lép fel Deimosz, az Ijedtség, és Phobosz, a Félelem. Innen ered a neve.

A tudomány szempontjából a félelem a hat alapérzelem egyike. Pontos definiálásával számos orvos, biológus, pszichológus és filozófus próbálkozott a történelem során. Egy viszonylag egyszerű megfogalmazás szerint a félelem erős negatív érzelem, amely valamilyen vélt vagy valós fenyegetés hatására alakul ki az élőlényekben. Sokan nem gondolnak bele, de pozitívum is köthető hozzá, hiszen fontos szerepe van az evolúciós fejlődésben. Segítségével kerülhetjük el a számunkra ártalmas vagy kellemetlen élethelyzeteket.

A félelem társa a tudatlanság. A kisgyerekek sok minden nem tud, nem ismer még, ezért sok mindentől fél, amitől később már nem. Őseink féltek a számukra ismeretlen, megmagyarázhatatlan és általuk nem irányítható dolgoktól, a természet erőitől, a haláltól. Vannak elméletek, melyek szerint az isteneket is a félelem szülte. A tehetetlen és kétségbeesett ember istenalakokat teremtett magának, hogy imádhassa és félje őket, s a számukra nyújtott áldozatokkal próbálja meg befolyásolni sorsát.

A félelem eszerint lehet teremtő erő is. Tóth Xénia esetében mindenképp. Bátor dolog szembenézni, megvizsgálni és formába önte-

ni a saját félelmünket. Ez persze nem egyedi, s korántsem példa nélküli a művészet történetében.

A középkori ember félt az elkárhozástól, a pokoltól, az Antikrisztustól. Az egyház épített ezekre a félelmekre, táplálta őket, mert befolyásolni tudta általuk híveit.

Pozitív hozadékai mindennek a művészet-történet szempontjából azok a remekművek, melyek a templomfalakon és oltárképeken jelenítették meg a kor emberének félelmeit.

Gondoljunk csak az Utolsó ítélet-ábrázolásokra. Ezeken általában éles ellentétben áll egymással az üdvözültek és az elkárhozottak csoportja. Utóbbiakat válogatott kínok, szárnyas-szarvas ördögalakok gyötrik, sorsuk az örök kárhozat és szenvedés. Még a mai embert is megérintik azok a szörnyű víziók, melyeket Fra Angelico, Rogier van der Weyden, Hieronymus Bosch vagy Michelangelo művészi fantáziája alkotott.

Az évszázadok során folyamatosan változott az emberi gondolkodás, a világhoz és a valláshoz való viszony, s ezekkel együtt változott a művészetekben a félelmek kifejezése. Egyre inkább előtérbe kerültek a nem vallásos eredetű, egyéni félelmek.

Ahogy általános az, hogy félünk, ugyanúgy általános tény, hogy a művészek érzékeny személyiségű emberek. Sok nagy művész szenvedett a félelmeitől, a démonaitól. (A témában elmélyülni vágyóknak Dr. Czeizel Endre *A magyar festőművész-géniuszok sorsa* című könyvét ajánlom, melyben az orvos-genetikus 40 híres festő kórrajzát dolgozta fel.)

Vincent Van Gogh, Paul Gauguin, Henri de Toulouse-Lautrec, Salvador Dalí, Csontváry Kosztká Tivadar és Czigány Dezső is mentális betegségekkel – depresszióval, skizofréniával, függőségekkel – küzdött. Ennek a harcnak a lenyomatai azok a híres alkotások, melyeket gyakran úgy csodálunk, hogy közben nem is sejtjük létezésük okát és keletkezésük körülményeit.

Jó példa erre a spanyol festő, Francesco Goya. A 18. század végéig jobbára derűs képeket alkotó művészt 1793-ban – 47 éves korában – „titokzatos betegség” támadta meg. Bár még 35 évet élt és alkotott, a hallását elvesztett művész ecsetje alól ettől kezdve komor hangulatú festmények kerültek csak ki. Az ismeretlen és kora orvosai számára gyógyíthatatlan

betegségtől való félelem és szorongás megváltoztatta alkotói stílusát, fokozta kifejezőerejét, mély emberi mondanivalóval itatta át műveit. Vannak, akik szerint ezen festői korszakának alkotásaiban született meg a modern festészet.

A művészet és félelem kapcsolatáról szólva nem hagyhatjuk említés nélkül Edvard Munch norvég expresszionista festő híres *Sikoly* című alkotását, mely *A Természet sikolya* (Der Schrei der Natur) című sorozat része. Egy halálfélelmet kifejező alak látható rajta narancsszínű égbolt előtt. Gyakran idézik Munch egyik gondolatát, mely szerint „félelem és betegség nélkül az életem olyan lett volna, mint egy kormány nélküli hajó”. Képén az eltorzult arcú alak bárki lehet, a környezet sem határolja le a képzeletet. A félelem itt is általános.

Visszatérve a keszthelyi kiállításhoz, le kell szögezni: az *Általános félelmek* alkotója nem küzd mentális betegségekkel. Bátor, tehetséges és tudatos művész. Ember, ezért fél. Mert a félelem valóban általános, viszont az, ahogy viszonyulunk hozzá, egyéni. Tóth Xénia felhasználta a félelmét, előnyt kovácsolt emberi gyengeségeiből.

A fiatal, pályájuk elején álló alkotók útkeresésük során sokszor azért kerülnek zsákutcába, mert művészi intenciójuk a szükségesnél nagyobb mértékben külső hatások, a környezet befolyása alatt körvonalazódik. Ha szembe kerülünk egy képpel, képesek vagyunk ráérezni, mennyire őszinte, belülről fakadó az, amit a művész mutat nekünk, és mi benne a „megjátszott”, a hatásvadász, a tartalom nélküli, üres forma.

Bár valószínűleg még sokat formálódik, változik Tóth Xénia alkotói stílusa, úgy vélem, már sejt valamit, megtalált egy olyan utat, ami a művészi hitelesség felé vezet. Hiszem, hogy akit rázott már ki a hideg a szűk, sötét vagy épp üres terektől, abban ezek az érzelmek rezonálni fognak képeivel. Ha pedig elég bátrak vagyunk, a Balatoni Múzeum aulájából elindulhatunk egy izgalmas belső utazásra, mely félelmeink, és egyúttal önmagunk megismeréséhez vezet.

Budapest, Észak szobra, 1921.

Kostyál László

Trianon emlékezete

Kisfaludi Strobl Zsigmond (1884-1975)

Észak szobra című alkotásáról

A történelmi Magyarország tragikus megcsonkítását jelentő trianoni békeszerződés 1920. június 4-i aláírása után nem sokkal Kertész K. Róbert építész, miniszteri tanácsos, a Kultuszminisztérium művészeti ügyosztályának vezetője már felvetette, hogy az elszakított országrészek emlékezetére szoborműveket kellene állítani Budapesten. A javaslatot a revíziós propaganda terjesztésére alakult Védőligák Szövetsége karolta fel, amely az idő rövidege miatt – Kertész javaslatára – nem pályázati úton, hanem közvetlenül bízott meg négy művészt – Kisfaludi Strobl Zsigmondot, Pásztor Jánost, Sidló Ferencet és Szentgyörgyi Istvánt –, hogy a Szabadság téren kijelölt helyszínre a szobrokat elkészítsék. Az alkotások finanszírozására a Szövetség országos gyűjtést indított, amelynek révén a szükséges összeget rövid idő alatt sikerült összegyűjteni, bár hozzá kell tenni, hogy anyaguk a kevéssé exkluzív, és éppen ezért olcsónak mondható műkő volt.

1921. január 16-án, szakadó esőben, hetvenezer tömeg előtt avatták fel a négy monumentumot. Pásztor *Kelet szobrának* központi alakja Csaba királyfi, Szentgyörgyi *Dél szobrának* a sváb leányt oltalmazó magyar paraszt, Sidló *Nyugat szobrának* a Hadúr, míg Kisfaludi Strobl *Észak szobrának* Hungária. A négy szoborcsoport közül három kétalakos, csupán Kisfaludi Stroblén jelenik meg a sebesült Hungária allegorikus nőalakját támogató kuruc vitéz mellett az előbbihez simuló kisfiú személyében egy harmadik figura is.

Az avatóünnepségen a Szövetség elnöke, Urmánczy Nándor beszédében így fogalmazott: „Ezek a szobrok igazságot követelnek. Ez a hely a nemzet búcsújáró helye, de egyúttal a gyűlölet, a bosszú kohója legyen. Ez a hely mostantól fogva bekapcsolódik Európa véres történelmébe.” A kultuszszoborrá váló négy alkotás a két világháború közötti magyar politikai elit törekvéseinek és eszmeiségének allegorikus formában történő, tökéletesen adekvát leképezése. Alkotóikra ekkortól vonatkozatható egyértelműen a „hivatalos művész” jelző. A szobrok kismintáit bronzból és kerámiából, különböző méretekből, nagy példányszámban sokszorosítva árulták, így számos otthon polcairól hirdethették a nemzeti fájdalommal és a revíziós eszméssel való széles körű azonosulást. Az *Észak szobrának* egy 26 cm magas bronz kismintája a művész hagyatékának részeként, 1975-ben került a Göcseji Múzeum gyűjteményébe.

Strobl alkotásán a kurucként megjelent magyar vitéz egy tót kisfiú segítségével a megsebzett, keresztre támaszkodó, tépett ruhájú, hátrahanyatló fejű Hungáriát támogatja, vagyis az erős magyar harcos és a gyerekként gyenge szlovák együtt emelik fel a közös hazát szimbolizáló nőalakot. Nem csupán az allegória összetettebb a többinél, a kompozíció is bonyolultabb, egyszersmind dinamikusabb. Hungária alakja fontos szimbólum; három évvel később, 1923-ban a soproni Diadalkapu timpanonjára a művész újra megmintázta. *Észak szobrának* is voltaképpen ő a főalakja. Jobb karját átveti az őt hatalmasan előrelépve emelő, és ennek révén nála alacsonyabb, bajszos kuruc vállán, bal karja

Észak szobra vázlat, 1921, GM.1976.3.153.

alatt a mögötte lévő kereszt szára látszik, s ennek tetejére támaszkodik alélt, csukott pillájú feje is. Szétszagatott, keblét csupaszon hagyó ruhája ernyedt redőkbe rendeződve omlik alá vállairól. A csizmát, szűk nadrágot, zsinóros mentét viselő kuruc a – nőalak előtt elnyúlva – csupasz kardjára támaszkodik. A Hungáriát ugyancsak nekifeszülve támogató tót fiú az ő karjának és testének íve alatt áll, felsőteste túlzott csavarodásával arca visszafelé tekint. Lépésének iránya ellentétes a vitézével, s ehhez felsőtestük ellentétes irányú csavarodása is járul, ami a csoportozatnak sajátos belső dinamizmust kölcsönöz. A két alak ugyanakkor határozottan egy irányba néz, ezzel tesznek hitet a közös jövő mellett.

Az alkotásnak szintén a Göcseji Múzeumban őrzött, korábbi agyagvázlatán Hungária mögött még nem volt kereszt, a most felemelve erre támaszkodó bal karja testéhez simult, a fején lévő főveg hiányzott. A kart, a róla lecsüngő drapériát, a kereszt szárának végét, a hosszú ruha alól kilátszó lábfejet és a sapkát Strobl utólag, viaszból alakította ki és toldotta a szoborhoz. A változtatás révén ennek arányai megváltoztak, az egész szélesebb lett. A csak hátulról látható kereszt a körüljárhatóságot, a töbnézetűséget erősítette, egyben bővítette az allegorikus narratívát is. A végleges mű a kiegészített vázlatához képest az arányoknak a bal kar további megemlése révén a szélesség javára történő módosításától és a részletek kimunkálásától eltekintve nem változott: a mozdulatok bonyo-

Észak szobra kismintája, 1921, GM.1976.3.152.

lult struktúrája és a piramidális kompozíció az általuk hordozott szimbolikus tartalommal együtt már első szándékból kialakult.

Hozzá kell tenni, hogy a szobor nem állt előzmények nélkül a művész munkásságában. Még a mintarajziskolai tanulmányai (1904-1907) során, 1906-ban mintázta azt az évszámmal is jelzett, a Göcseji Múzeum leltárkönyvében közelebbi támpont híján *Allegória* címen feltüntetett, patinázott gipsz kisplasztikát, amely egy lobogó ruhában, kicsiny gyermekét magához szorítva menekülő, előrehajló anyát ábrázol, aki mögé a mellette magasodó, őt átölelve oltalmazó, izmos dalia visszafordulva védőpajzsot tart.

Talán ekkori mestere, Radnai Béla adhatta neki e feladatot, talán önálló próbálkozása volt, ma már nem tudhatjuk. A kis csoportozat a figurák plasztikai összekapcsolása alapján alighanem Zala György 1893-as budai Honvéd-szobrának ígézetében született. Az *Allegória* és az *Észak szobra* közötti kapcsolatot a készítésük között eltelt tizenégy esztendő dacára egyértelmű. Utóbbi említett agyagvázlata a kiegészítés előtt arányaiban is az *Allegóriát* követte. A két főalak kompozicionális elrendezése, a jobboldali, előrehajló figura lépő mozdulata, a föléje magasodó, hátralendülő karú másik alak elrendezése kétségtelenné teszi, hogy Strobl e korai munkáját fejlesztette tovább az *Észak szobrának* mintázása során, ezúttal már az érett szobrász tudásának teljes fegyvertárával felvértezve.

1920-ban a szobrász harminchat éves volt. 1917-ben, még a Sajtóhadiszállásra beosztott katonaként megkapta a Monarchia hadseregében a művészeknek adományozható egyik legmagasabb kitüntetését, a Ferenc József Rend Hadiékiérményes Lovagkeresztjét, és ugyanebben az évben gyűjteményes kiállítást is rendezett az Ernst Múzeumban. A világháborút követően már komoly ismertséggel és tekintéllyel bíró művész volt, felkészültségénél és a megbízói iránti rugalmasságánál fogva jelentős megbízások jogos várományosa.

Pontosan ma még nem tudható, hogy Kertész K. Róbert miért éppen e négy szobrász személyét preferálta, de négyük pályája párhuzamosságuk mellett számos konkrét kapcsolódási ponttal is bírt. (Sidlóval és Pásztorral Strobl 1901 után már együtt járt az Iparművészeti Iskolába is, 1911-től mind a négyen a Százados úti művésztelepen laktak, 1924-ben Sidlóval és Szentgyörgyivel egyszerre neveztek ki a Képzőművészeti Főiskola tanáranak, 1925-ben egyszerre lettek kormányfőtanácsosok, 1930-ban pedig a Corvin koszorú birtokosai, 1937-ben Sidlóval és Pásztorral dolgozott együtt a párizsi világkiállítás magyar pavilonjának szobrászati díszén.)

Az sem egészen egyértelmű, hogy a felkérés elfogadásakor Kisfaludi Strobl tisztában volt-e annak jelentőségével, s azzal, hogy ez milyen kihatással lesz a további pályájára. Az viszont kijelenthető, hogy ekkor lépett rá arra az útra, amely a továbbiakban állami megrendelések hosszú, az 1945-48-as rendszerváltás által sem megtört sorát eredményezte számára. A szobrász a többiek által túlzottnak tartott lojalitását hazája iránti hűségnek tekintette, függetlenül attól, hogy az adott időszakban milyen eszméket és értékeket valló politikusok irányították azt. A munka lehetősége volt igazán fontos a számára, nem a megbízó személye.

Az *Észak szobra* a maga nemében kvalitásos alkotás volt, az allegorikus tartalom szájrágós jellege nem kérhető számon a szobrászon. Kitöltötte azokat a kereteket, kihasználta azokat a lehetőségeket, amelyeket a politikai emlékmű műfaja és a saját elképzeléseit viszonzlatni kívánó megrendelő konzervatív ízlése biztosított számára. A szobor három társával együtt 1945 nyaráig állt a Szabadság téren, akkortól a tér közepére kerülő szovjet hősi emlékmű nem viselhette el társaságukat. További sorsa ismeretlen.

Allegória, 1906,
GM.1998.3.

Karkó Ádám

Hazánkban élni

Tóth Barnabás *Akik maradtak* című filmjéről

„S futásra kínzott lábainkban
a görcsbe fonnyadt pesti nimbusz
oldódni kezdett e szavakra,
s kíséerte gúnyos, néma himnusz.”

[Makkai Ádám: Határon]

Tóth Barnabás (1977–) nevét korábban is hallhattunk már: rendezőként, forgatókönyvíróként, sőt színészként és szinkronhangként is jeleskedik. A Momentán Társulat alapítótagja. Rendezőként 1999 óta dolgozik. Legutóbbi munkái közül kiemelkedő a *Van egy határ* című kisjátékfilmje és a *Susotás* – ugyancsak kisjátékfilm –, amit beválogattak a 2019-es Oscar-díj legjobb élőszereplős rövidfilm kategóriájának 10 kisfilmet tartalmazó rövidlistájára.

Az *Akik maradtak* (2019-ben mutatták be) című nagyjátékfilmjét jelölték a 2020-as Oscar-díjra, a legjobb nemzetközi játékfilm kategóriában, és felkerült a legjobb 10 filmet tartalmazó listára. Egyébként a filmet F. Várkonyi Zsuzsa *Férfitől lányregénye* című könyve alapján készítették el.

A film letargikus, zenéje nyomasztó, olykor humoros, tökéletesen hazai, és remekül illik a címhez: itt felejtettek valamit, a történelem során a magyar ember mindig ezt látja, ezt érzi, ezt hallja, ezt érinti, erről ír, erről készít filmet, erről beszél a patikában is: maradtunk.

Ahhoz, hogy megértsük a jelent, meg kell érteni a múltat. Ha a filmet a múlt egy olyan

részleteként akarjuk értelmezni, amit nem akarunk megidézni, föl kell elevenítenem az előtte lévő időszakot. Ez a történelem nagyszerűsége: addig göngyölgetjük a szőnyeget, amelyre ráült az idő pora, hogy már lassan kikötünk a honfoglaló őseinknél. De addig most nincs időm visszamenni, késő van már ahhoz, másról kell beszélnünk.

A film tompa vagy alig hallható résszel indul: megismerjük Hajduk Károly szerepében Körner Aladár nőgyógyászt, szülészorvost. A doktor úrról lerí a magány, a bezárkózottság, az elhagyottság, a szomorúság. A film során affinitásunk van arra, hogy vele legyünk, hogy belegendoljunk sorsába. Alighanem a szövegkörnyezet, a zeneiség és a karakterfejlődés elősegíti a teljes azonosulást Körner gyötrelmes sorsával kapcsolatban.

Utána pedig megismerjük a film második számú főszereplőjét, Wiener Klárát (Szőke Abigél). Furcsállom, hogy e név hallatán nem szállt rá azonnal a lányra az ÁVH. Ez akár kritikaként is állhat itt, bár tudom, a film más kontextust kívánt teremteni, mint amire én gondolok. Kettejük párbeszéde indítja el valójában a filmet: Klára kimondja, hogy „sze-

rintem mi jártunk rosszabbul.”, mire Körner doktor úr a következőt válaszolja: „Mint?” „Mint, akik elmentek. Minket itt felejtettek.” A képsorok elsomorítanak és meggyőznek: itt hagyottnak lenni rosszabb, mint *eltávozttnak*. Klára megöleli Körner Aladárt, és a doktor viszonzza az ölelést. Tehát a film bemutatja témáját: két magányos ember, akik itt maradtak a háború után, és most a kommunisták folyamatos térhódításának szemtanúi lehetnek. Egymásra számíthatnak, egymásnak maradtak. Ezt a film folyamatosan kihangsúlyozza, még mikor évek telnek is el, akkor is, mi, nézők tudhatjuk, hogy kettejük sorsa, attól a naptól kezdve, hogy Klára megölelte az orvost, kész utakra terelődött.

Amint haladunk előre a filmben – egyébként nem telt el sok idő, csak az olvasás teszi –, lassan megismerjük a karaktereinket: Körner Aladár 42 éves, Wiener Klára életkorát a doktor úr egy barátjának humorral mondja el; a férfi keze remeg, a lány naplót ír. Reális életképek emberek életéből, akik...

A lány Thomas Mann-t olvas. Német tudása kiemelkedő, ámbár az iskolában, hogy, hogy nem direkt módon magát rossz tanulónak állítja be. A férfi nógatja a lányt: egyen, így csináljon úgy csináljon, de azt megjegyezném, hogy ezeket a kommenteket a férfi nem parancsolóan, nem haraggal, sokkal inkább valami mélyről áradó tisztelettel és szeretettel teszi. A lány a házasságról kezdi kérdezni, mi lenne, ha lenne felesége a férfinak.

A filmet körbeölelik a visszatérő megszólalások, például Isten, az istenkép, a hit kérdése. Vagy frappánsabb jelenetek, amelyek ezekben a nyomott hangulatban – elnyomott időkben – kifejezik az emberi szeretetnek és érzéseknek armadáját. („Maga hazudik?” „Nem.” És egy észszerűnek tűnő interpretáció következik ezután a két mondat után.)

A nagynéni, akiről eddig nem esett szó, most juthat szóhoz. Érzi, hogy gyámsága megbukott, nem tudja kordában tartani a gyereket, ezért megkéri az orvost, legyen gyámja a lánynak. Ettől a pillanattól kezdve a férfi páratlan boldogságra tesz szert. A lány apját kezdi el látni benne, mintha mindaz, ami után vágyakozna, hirtelen a nyakába hullna egyből, megkapott mindent. Vagy mégsem?

Traumák törnek fel a mélyből; álmokat halunk, álmokat látunk. Életeket látunk, fiatal, idősebb, még idősebb. Tulajdonképpen a korosztályok száma és aránya helyesen oszlik meg,

ha elvtársakra és elvtársnőkre akarom osztani őket, bár osztályozni, az osztálynélküliséget nem lehet, ezt mind tudjuk. A traumákat nem lehet kivásalni. Ezért ezek körvonalazódnak a filmben, bár némiképp hiányosan.

Még továbbra sem telt sokkal több idő a legutóbbi intervallumi beszámolómtól óta, mégis újra megállok az időben: néhány perccel lefutunk túl valamin, a lány helyzete rosszra fordul, amire a doktor válasza az, hogy héberül imádkozik. Meglepő fordulat, tudom!

Kettejük sorsa jobban összefonódik azzal, hogy a férfi olyan titkot bíz rá a lányra, ami valójában nem is titok, ezt ő maga is elmondja, mégis, nekünk nézőknek ez a valódi rejtély: ki ez a férfi, és miért az ő életét kell nekünk megismerni ahhoz, hogy megérthessük a korszak itt maradtjainak végleges és elkeseredett sorsát. A képsorok a megrendülés csúcsára repítenek bennünket; ehhez betársul a tompa zene: olyan tompa, amit akkor érzünk, hogy elmegy a hallásunk, ha két vascső egymáshoz ér erősen. Ez az érzés, ez a tompaság van az emberben akkor is, ha ránéz arra, akit szeret.

A kortárs iskolarendszerbe is betekintést nyerhetünk, bár elég gyér módon, alapvetően nem sok értelme van, mert nem lesz mindannak következménye, ami történt Klárával és Aladárral. Talán annyi – ami ellentmondásként kezeli előző mondatom –, hogy egyik orvos barátja megjelenik Aladár lakásán, és a következőt mondja neki: „Egy órával ezelőtt felhívtak a Kamarából, hogy három kollégá-

ról gyűjtsek információkat. Te vagy az egyik.” Szóval mégis van következménye annak, ami történt. Várható pillanat egy Rákosi-érában játszódó filmben, hogy megjelenik az ÁVH is. Itt nagy jelentőséget kap az operatóri munka: az érzések erőteljesebb kibontakoztatása aligha patetikusabbá, inkább letargikusabbá teszi a hangulatot.

A képkockák szenvedélyt is rejtnek.

Majd 3 év telik el, 1953-ban vagyunk. A rádióban elhangzik, hogy Jozsef Sztálin 1953. március 5-én elhunyt. A fiatalok örvendeznek, újra reményt kaptak az itthoniak. Persze, Körner Aladárt nem hatja meg, hogy Sztálin eltávozott az élők sorából; sírna, ha lehetne.

A filmvégi idézet (koccint a társaság) a címre visszautal, de én mégis egy mai, egy élő kontextusba helyezném ezt az idézetet: „Azokra, akiknek itt kellene lenniük, de nincsenek.” Emlékezzünk rájuk. Nincsenek itt már. Nincs Körner Aladár, nincs Wiener Klára, nincs Olgi. Voltak. Elmentek ők is. Itt sokáig senki sem maradhat.

Azt azért a végére még hozzátenném, hogy a film abszolút befejezetlen. Hirtelen csak véget ér mindaz, ami élénk tárult az elmúlt percekben. Vajon a férfi annak ellenére, hogy új családot alapít, számíthat-e, ha a lány, akiről nem lehet eldönteni, szerelmes-e, vagy csupán szeretettel kezeli a férfit (azért, mert mindketten zsidók)? És még pár ilyen kérdőjel bőven elfér a listán.

Pék Pál a Halis István Városi Könyvtárban őrzött irodalmi hagyatékából a hagyatékot gondozó Kardos Ferenc szerkesztésében, az idén 20 esztendő Czupi Kiadó gondozásában jelent meg a Pék Pál breviárium 2019-ben. Bemutatására a nagykanizsai Pék Pál-emlékév keretében került volna sor 2020. április 11-én, de a pandémia miatt ez a rendezvény 2020 őszére szervezi át a Halis István Városi Könyvtár. Érdekesség, hogy a kiadó, Czupi Gyula szerkesztője volt a lapnak Pék Pál főszerkesztősége idején, majd rövid ideig (2000–2002), Pék Pál után, főszerkesztője is.

Most a kötetből idézünk: „Egy – egy költői pályának többnyire vannak nem publikált előzményei. Pék Pál esetében is így van ez, szerencsénkre hagyatékában fennmaradtak verses naplók és cetlik. A hagyatékban három kéziratos naplót őrzünk, nagyméretű vonalas jegyzetfüzeteket 1961-től 1963-ig. A naplók zömmel versvázlatokat tartalmaznak, sok-sok javítással, áthúzással, valamint mindegyikben van prózai kísérlet is. Az 1962-es kék füzetben érdekes összeállítás olvasható arról, hogy 1958 óta hány verset tart számon költői termésként. 1958-ban és 1959-ben egy-két mű címe szerepel, 1960-ban 12, 1961-ben 28, az összeállítás készítésének pillanatában pedig összesen 53 verset jegyez. [...] Van néhány vers, aminek a nyomtatott változatán kívül kéziratos változatai is rendelkezésünkre állnak, s ezek jól mutatják, milyen sokat dolgozott Pék Pál egy-egy versen. Gyakran húzott ki és írt át sorokat, szavakat, s ezt később mentoráltjainak is tanította. A legjobb szöveg létrehozása volt a fontos! Két példa egy vers kéziratos és nyomtatott változatára:”

Pék Pál:

Utazás

**Mikor már végleg idegenként
rohansz az utcán botladozva, —
a közöny túlsó pólusán még,
megismerlek az alkonyatban...**

**Mögötted lámpák fakó csíkja,
az arenélküli jóbarátok,
szétszabdalt tájon messzehangzó,
meg-nem-értett kiáltások —**

**A magány metsző csöndje végül,
esomagtartóba feltaszítva,
a szó és emlék papírosként
összegyűrve, félredobva —**

**S váltók konok csapdái közt
a foglyul-ejtett eső szárnya,
földbeszúrt fák, a sárka kavics
közénk-zuhanó némasága...**

**Csak arcod marad pengeelés —
Különben az is köznapi,
hogy bezárt ajtók szigoránál
nem tudtam többet mondani.**

(Az *Utazás*
című vers képei)

PANNON TÜKÖR

Szerzők

- Bakonyi István** (1952, Székesfehérvár) író, irodalomtörténész, kritikus
- Bátyi Zoltán** (1956, Szeged) jogász, újságíró, író
- Bekő Tamás** (1976, Zalaegerszeg) levéltáros
- Burns Katalin** (1966, Budapest) író, énekes
- Cséby Géza** (1947, Keszthely) író, költő, műfordító
- Drávucz Zsolt** (1997, Budapest) költő
- Fa Ede** (1935, Nagykanizsa) költő,
- Fodor József Péter** (1982, Budapest) kritikus
- Fryckowski, Jerzy** (1957, Dębica Kaszubska) költő, kritikus, szerkesztő, tanár
- Fülöp Enikő** (1992, Budapest) kritikus
- Gáspár Sára** (1999, Sándorfalva) író
- Gorondy-Novák Márton** (1990, Budapest) író
- Grabowski, Andrzej** (1947, Ciężkowice) költő, író, szerkesztő, irodalomszervező
- Hemző Csenge** (2003, Gyula) író
- Juhász Róbert** (1980, Zalaegerszeg) költő
- Kardos Ferenc** (1964, Nagykanizsa) költő, könyvtáros
- Karkó Ádám** (1997, Tát) költő
- Kopriva Nikolett** (1996, Mórahalom) költő
- Kostyál László** (1962, Zalaegerszeg) művészettörténész
- Kunics Zsuzsa** (1963, Nagykanizsa) történész-muzeológus
- Lebioda, Dariusz Tomasz** (1958, Bydgoszcz) költő, műfordító, irodalomszervező
- Major Katalin** (1987, Keszthely) muzeológus, művészettörténész
- Manasterski, Miłosz Kamil** (1977, Varsó) író, költő, szerkesztő, kulturális menedzser
- Mihovics József** (1949, Zalaegerszeg) újságíró, szerkesztő
- Pap Éva** (1969, Szeged) író
- Riersch Zoltán** (1948, Nagykanizsa) újságíró, szerkesztő, író, költő
- Székrenyes Miklós** (1965, Szolnok) író
- Urbán Péter** (1979, Budapest) író
- Varga Zoltán** (1981, Zalakoppány) költő
- Wohner Dóra** (1995, Bécs) író, költő
- Zelenay, Ewa** (Varsó) író, költő, újságíró
- Zöldi Meliton** (2000, Monor) költő